

The Project Gutenberg eBook of Kirottua työtä: Kuvaus Savon kansan elämästä, by Kauppi-Heikki

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Kirottua työtä: Kuvaus Savon kansan elämästä

Author: Kauppi-Heikki

Release date: February 7, 2005 [EBook #14950]

Most recently updated: December 19, 2020

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KIROTTUA TYÖTÄ: KUVAUS SAVON KANSAN ELÄMÄSTÄ ***

Produced by Tapio Riikonen

RIKOLLISTA TYÖTÄ

Kirj.

Kauppi-Heikki

WSOY, Porvoo, 1921.

I.

Risto Malinen oli Malilan talon omistaja. Tämä sama suku oli siinä asunut useita miespolvia. Maa ei ollut mikään iso, mutta oli siinä aikoinaan elänyt lukuisa joukko Malisia. Nyt ei ollut enää kuin tämä yksi, niitä kuului kuolleen, ja toiset olivat muuttaneet mikä minnekin. Tämä viimeinen näyttikin kuin tähteeksi jääneeltä. Kooltaan hän oli aivan pienimpiä, ja tästä vähästä pituudesta olivat jalat vallanneet runsaasti puolet. Hän toivoi salaisesti, aina kolmeenkymmeneen ikävuoteen asti, että ehkä hän vielä kasvaa muun ruumiin puolesta, koska jaloilla on noin tavallinen pituus. Turhaan huomasi Malinen tämän toivon menneen, ja hän koki korjata tätä puutetta niin monella tavalla kuin osasi. Emännän valinnassakin hän oli muistanut katsoa pituuteen, ja olihan siitä se etu, että tytär kasvoi rippikouluikään pitemmäksi isäänsä. Tämä Malisen emännänvalinta oli ollut näin yksinkertaista laatua, mutta

monelle on mahtanut sattua huonompi onni, vaikka ovat tutkineet kaikki sielun ominaisuudet. Palvelijat rakastivat häntä kuin omaa äitiään, varsinkin piiat, jotka kuuluvat enemmän emännän kuin isännän neuvon alle. Ei ne suotta muutelleet toisiin taloihin, ja jos niin sattui, tuli se isännän pikaisuudesta tai palvelijain pahuudesta. Eloon jääneitä lapsia ei heillä ollut muita kuin yksi tyttö, nimeltään Anna Liisa. Tämä oli hyvin paljon äitinsä luontoinen, varsinkin siinä, ettei kohdellut ylenkatseella köyhempiä, vaikka oli paikkakunnan tytöistä rikkain ja oppinein. Sen enempää tätä oppia ei tosin ollut kuin että hän osasi hyvin lukea ja kirjoittaa. Tämän jälkimmäisen taidon oli Malinen itse opettanut, vaikkei opetusala oikein soveltunut hänen kärsimättömälle luonteellensa. Ei auttanut kumminkaan kesken kyllästyä, sillä piti hänen tyttärensä olla vähän oppineempi seutulaisten tyttäriä.

* * * * *

Poutaisia säitä oli ollut useita viikkoja peräkkäin. Ilmassa näytti olevan savua, ja iltapuoleen, kun aurinko painui alemmaksi, himmensi se auringonkin niin, että se näytti jättiläisen kultarahalta, johon kärsi katsoa aivan täydeltä silmää. Valojuovakaan, jonka aurinko teki melkein tyynen lahden pinnalle, ei ollut niin välkkyvä, kuin selkeällä iltapäivällä. Heinänkorjuuaika oli parhaillaan.

Isäntä Malinen tuli niityltä työväkensä luota pihaan. Hän meni jo piika-Maijan ohitse, joka kaivon kupeella pyttyjä pesi, mutta kääntyi takaisin ja sanoi:

—Mene lehmänhakuun, ne eivät taaskaan tule yksinään, ja niityltä ei jouda.

Maija pysäytti työnsä ja kuulosti, mutta kohta alkoi hiekkainen tuohikieppi kahnuttaa ympäri pytyn laitoja, ja koukkuun jännitetty paljas kyynärpää kävi kuin koneen puskuri. Viimeiset pytyt olivatkin käsissä, niiltä joutui heti, kun vain huuhtaisi ja asetti vesirännille kuivumaan.

Maito huoneen kupeitse lähti tie karjanlaitumelle. Huoneesta kuului emännän hyräilyä. Maija kurkotti päänsä akkunaan ja ilmoitti:

—Isäntä käski minut lehmänhakuun. Pytyt ovat siellä kuivamassa.

—Hyvä, mene vaan, sanoi emäntä. Odotahan vähän.

Hän tempasi leivän hyllystä ja heläytellen suurta kuvetaskuansa kaivoi avaimien seasta veitsen, jolla viiletti pitkän kakun, ja voita päälle siliteltyään ojensi sen akkunasta Maijalle.

—Syö mennessäsi, ettei tule nälkä.

Maija kiitti ja lähti astua leikettelemään iloisella mielellä pitkin pellon piennarta. Hän ajatteli, että niin hyvää emäntää ei ole koko kylässä, eikä vielä toisessakaan. Kohta se luultavasti tahtoo tulevaksi vuodeksi. Tahtonee tuo toki, eihän se ole yhtään kertaa suuttunut, kun vain ei olisi päässyt tietoon ... pitääkin vatsa olla ... en minä vielä heitä palvelusta, kun on noin hyvä emäntä.

Maijalla oli omia salaisia ajatuksiaan, jotka siinä kävellessä tulivat mieleen.

Malinen oli käynyt tuvan puolella ja tuli nyt maitokamariin. Hän näytti olevan vielä tomerammalla tuulella kuin tavallisesti. Emäntä ajatteli, että heinätyö on sen saattanut kankeammalle mielelle ja kysyi:

—Hyvästikö on luoko kuivanut?

—Täytyyhän tuommoisella poudalla kuivaa jos minkä.

—Niityllekö se jäi vielä Anna Liisa?

—Sinne jäi rukopohjia ottamaan. Siitä Anna Liisasta minä tulin sinulle puhumaan, että sen makuupaikka pitää tänä iltana muuttaa pois piikain aitasta.

—No mikä nyt on tullut? kysyi emäntä kuultuaan niin äkkipikaisen ja jyrkän määräyksen.

—Ei ole erittäin mitään tapahtunut, vaan minä sattumalta kuulin renkien puheesta, että sinne on käynyt yöllä poikia pyrkimässä.

—Onko ne laskeneet? kysyi emäntä totisena.

—En minä sitä kuullut, mutta sepä nyt on sama, pois se pitää muuttaa.

—Ei nuo liene laskeneet, rauhoitti emäntä, ja kyllä se Maija ei laske, varsinkaan sitten, kun varoitetaan. Antaa nyt vielä olla siltään, niille tulee ikävä, niin Anna Liisalle kuin piioillekin.

—Vaen minä en anna olla, tiristeli Malinen. Minä vähät piikain ikävästä. On meidän tyttö sen

arvoinen, ettei sitä sovi enää piikain kanssa aitassa makuuttaa, siitä pitää tulla loppu.

—No no, elähän nyt, lepytteli emäntä. Raikotaan huomenna tuo pieni aitta joutavasta rojusta, niin antaa muuttaa sinne.

—Ei aittaaan mihinkään, oikaisi Malinen. Meillä on siksi kamareja, että sopii niihin. Ja sinne jos s—t alkavat koputella, niin tuntevat sen lihat nahkassaan.

—Antaahan kumminkin olla huomiseen sen muuton, liestytteli emäntä.

—No olkoon huomiseen, vaan siitä ei ollenkaan sivu, teki Malinen määräyksen.

Hän lähti takaisin työväkensä luokse. Ruispellon piennarta kulkiessaan seisattui hän katsomaan, joko on minkäkokoinen jyvä tähkässä. Niityltä kuului heinäkorjaajien iloista melua. Toinen renki takoi ladon edessä pystyyn asettamia sapilaita yhteen ja kuunteli niiden räjähtelevää kaikua niityn takaa metsästä.—Hei! onko huomenna pouta, kiljui se siihen sekaan omalla äänellään.

—Elä pieksä niitä sapilaita, tule talleamaan heiniä, ei nämä näy sopivan, jos ei koko joukolla painella, komensi latomies, joka oli tähän asti siellä yksinään rynnistellyt.

—Hoi, tytöt! ärjyi sapilasten räiskyttäjä ladon ovelle kiivetessään. Heittäkää ne heinäriikat sinne ja tulkaa näyttämään, painatteko niin paljon kuin äitinne teidän syntymäkesänä.

Renki luuli isännän olevan vielä pihassa, muuten hän olisi huutanut toisella tavalla. Tytöt heittivät haravansa mättäälle ja tulivat ladolle. Malinen itsekin siihen joutui.

—Elä mene, Anna Liisa, kielsi hän, kun Anna Liisa yritti latoon nousemaan. Saatkin mennä pihaan, tahi jospa vielä haravoit noita heiniä.

Malisen mieleen johtui, että jos äiti millä tavalla kertoo siitä kamariin-muutosta, kun ei tullut varoitetuksi. Hän alkoi asetella suupuita latoon, ja Anna Liisa meni haravansa luokse.

—Painelkaa, jos painelette, sukkelaan, ei niiden päälle maata jouda, ärjyi Malinen, kun joukot yhäkin öykkivät ladossa.

Silloin sieltä alkoi yksi toisensa perästä puiskakehdella ulos hikisenä ja heinämurassa yltä päältä. Muutamat aukaisivat paitansa kauluksen auki ja kopistelivat kaulaltaan liikaa rupaa, toiset alkoivat astua niine hyvineen rukoja hakemaan. Joku siellä mennessään arveli, että mikähän lienee taas ukon nenään pistänyt, kovinhan on sieraimet laajana.

Aurinko yhä läheni puiden latvoja ja kävi aina punaisemmaksi. Kuivat heinät oli jo kaikki kannettu kokoon.

—So, eikö tuota lähdeittäne iltaselle, ilmoitti Malinen joukolle ja kiirehti muiden edellä pihaan menemään. Miesjono seurasi perästä, raskaasti laahaten väsyneitä jalkojaan vastamäessä. Edeltämenijä astui keppelästi. Suupaltti renki osoitti sinnepäin ja sanoi toisille:

—Mikäs kontteroinen se tuolla kahden kepperöisen nenässä mennä kapittaa.

—Näyttää se sinulle kepperöistä, jos sattuu kuulemaan, sanoi joku.

—Ei peloita. Tulispahan, mukisi osoittelija yhä hiljempaa.

Koko yön oli ahkerasti kohonnut sumua vähäisimmistäkin vesipaikoista. Auringonnousun aikana, jolloin heinäväki tavallisesti lähtee töihinsä, oli usva kerännyt koko voimansa ja näytti tahtovan litistää kaikki liikkuvaiset maata vasten, jottei pääsisi hievahtamaan. Tuskin pihamaan yli erotti huoneita, varsinkaan ulompana olevia. Pellot ja niityt ja metsä saarekkeineen lienevät joutuneet minne hyvänsä. Sinne usvaan hupenivat heinämiehetkin, jotka lähtivät kartanosta viitakkeet olalla. Pieneksi litistyneeltä tuntui siellä ihminen. Soinnuttomia kalkutuksia alkoi kuulua sieltä täältä usvan seasta, kun niittomiehet teroittivat viitakkeitaan.

Joku elämäänsä ihastunut renkipoika koetteli karkoittaa painavaa aamua, laulaa tempomalla muutamia säkeitä kullastaan. Tätä innostuksen ääntä kuuntelivat kokeneet päiväläis-ukot otsaansa rypistellen. Heidän mielestensä ei ollut nyt lauluun sopiva aika. Joku se mielipiteen tahtoi lausua julki ja kiljaisi usvan läpi:

—Tukkikaa heiniä tuon muutaman kitaan!

* * * * *

Näin sumuisina aamuina ei Malinen ollut usein niityllä, niittoa osasivat tehdä yksinäänkin. Lopulla rupeaman hän sitten tuli katsomaan, onko sitä tehty vai ei. Sanomatta tiesivät joukot, mitä isäntä ajatteli heidän työstään. Heillä oli omat tuntomerkinsä. Jos isännän sieraimilla on tavallinen suuruutensa, silloin on kaikki hyvin, mutta jos niiden laidat näyttävät laajeten kohoilevan, silloin ei tarvitse kiitosta odottaa.

Tänä aamuna ei Malinen käynyt ollenkaan niityllä. Hän oli illalla tehnyt mielessään päätöksen, ettei hänen talossaan ole ensi vuonna noin rivosuisia renkejä, hän antaa erokirjan, jotta saavat kekrin tultua mennä muualle.

—Käske Anna Liisan tulla tänne kamariin, minulla on tässä aamiaisen edellä vähän kirjoituttamista, sanoi Malinen emännälleen.

—Etkö sinä itse saa vähiä kirjoituksiasi aikaan? sanoi emäntä.

—Hämärtääpä tuo ja mitä varten minä olen sitä opettanut, jos ei se alkane jo jotain sohmailla.

Emäntä kävi käskemässä ja palasi takaisin. Hän oli utelias tietämään ja kysyi:

—Mitä se on se kirjoittaminen?

—Päästösetelit annan noille rengeille.

—No, mikä kiire niillä on näin aikaiseen, sanoi emäntä ja tuli seisomaan lähemmä pöytää. Etkö sinä ole tahtonut ensi vuodeksi?

—En, enkä huoli, jos ilmankin olisivat.

—Mitä ne ovat tehneet, kummasteli emäntä.

—Ei mitään, tokaisi Malinen, vaan se on semmoista, että minä en rupea pitämään talossani tuommoisia suupalitteja räätelöitä. Menkööt sinne, jossa ovat kaikki samanlaisia.

Emäntä ajatteli tuota asiaa.

—Hyy, hymähti hän. Sinä niin vähistä työlästyit. Silläkö ne tulevat paremmiksi, jos ne aina laitetaan niihin keuhkoihin paikkoin takaisin. Tuokin pienempi, isätön raukka, kerjuun päällä ollut melkein näihin asti, mistä se on vielä oikeita puheita oppinut.

—Jottako minä sitten rupean maailman hylkyjen isättömiä lapsia koulitsemaan, en! kivahteli Malinen.

—Ihmisiähän ne ovat nekin ja jossain kai niiden täytyy olla, puolusti emäntä. Meillä ei ole kasvavia lapsiakaan, joita heidän puheensa pahentaisi. Minä soisin, että annettaisiin olla vielä, ja neuvotaan, mikä osataan.

—Siitä ei tule mitään, väitti Malinen lujasti. Minä en salli kuulla sellaisia talossani ja sillä väellään koiristakin tekee ihmisiä, kuin ruojain perillisistä.

Tikun taittumaan muutti Malinen äänensä käskevän vakavaksi ja sanoi:

—Anna Liisa, kirjoita vaan ne setelit.

Emäntä näki joutavansa pois ja, otettuaan pari askelta oveen päin, sanoi mennessään:

—Minä olen sanonut sanottavani, tee nyt tahtosi.

—Niin teenkin.

Malinen heitti tämän lauseen niin omituisen sysäävästi suustaan, että sen sai huomata olevan viimeisen tähän asiaan. Anna Liisan kirjoitusaikana Malisen mieli rauhoittui, ja hän alkoi puhella tavallisesti:

—Vieläpä näitä pitämään leivässään. Tuo pienempi, se on niille puheilleen vielä ilkeämpi, jos ei toinenkaan liene hyvä. Ei ne minun kuullen uskalla, mutta kun liikahdan pois, niin käypi kuin illallakin. Pyhäaamuna lähden kirkolta renkiä pestaamaan, nyt alusta niitä saapi oikeita ihmisiä. Jos haluttaa, niin sinä saat lähteä kirkkoon siinä yhtenä.

—Jo toki, mielelläni, sanoi Anna Liisa.

—Onko se äitisi siitä puhunut, kun me tuumattiin, että kun tuo toinen kamari on tuossa melkein tyhjänä, niin sinä muutat siihen vuoteesi ja asuntosi.

—Ei minulle ole puhunut.

—Niin se tuumattiin ja muuta vaan jo tänä iltana. Siellä on sopuisampi opetella joutoaikoina lisää kirjoittamaan, vaikka alkaahan tämä jo menetellä.

Malinen katseli parhaillaan toista valmistunutta päästökirjaa.

—Onko sen Seppälän tytön kirjoittamaan oppimisesta tullut mitään? kysyi hän sivumennen.

—Kuuluu se isänsä opettavan, vaan lieneekö oppinut, ei tuo ruvennut kirjoitustaan näyttämään, kun viime pyhäiltana siellä kävin, kertoi Anna Liisa.

—Vai ei näyttänyt. Tokkopa lienee minkäänlaista, vaikka kuului se isänsä kehahtaneen, että kirjoittaa se vielä heidänkin tyttö, ei vain Malilan.

—Huonoksi tuo itse vielä moitti, eikä näyttänyt, vaikka minä lupasin neuvoa.

—Vieläpä heitä neuvomaan, neuvokoot itse jos osaavat. Vaan ei toki nekään pojantolkerot kuulu tietävän mitään, ukko itse vähäsen. Samoja tolkeroita tytöt ja kaikki, vieläpä näitä neuvomaan.

Anna Liisa ei osannut siihen paljon mitään sanoa. Hän oli saanut kirjoitetuksi, mitä tarvittiin, ja Malinen itse rupesi piirtämään nimeään alle.

* * * * *

Sumuista aamua seurasi poutainen päivä. Tuulihenki heilutteli hellästi heinänlatvoja ja liikutteli hitaasti puiden lehtiä. Pieniä tuuliaispäitä suhahteli heinikossa ja tuon tuostakin ne usahtivat kynnöspelloille juoksevina patsaina pyörittelemään kuivunutta päällysmultaa. Joku siellä pääsi suureksikin, kohotti ryöppyävän päänsä monen sylen korkeudelle, tempoi huimaavaan pyörteeseensä kaikki, mitä matkalle sattui. Heinänkorret, tuohilevyt ja vaaterievut mennä tuprusivat sen käsissä pitkän matkaa ja vielä irti päästyäänkin harhailivat vähän aikaa ilmassa kuin hätäiset, haukan kynsistä päässeet lintuset, kunnes putoilivat yksitellen maahan.

Tuuliaispäiden sanottiin ennustavan pitkällisiä poutia, eikä niitä nyt ollutkaan vähän. Heinät kuivuivat niin että ritisivät. Malinen komensi heti puoliselta heiniä rukoamaan. Itsekin hän hassotti harava kädessä, veteli edeltäpäin aukkoja, joita myöten muut osasivat haravoida tarpeeksi laajoja karheita. Niitylle alkoi ilmestyä puikepäisiä rukoja toinen toisensa perästä ja siellä seassa häärivät joukot kuin muurahaiset kekojensa ympärillä.

Syntyipä niitylläkin yksi jättiläistuuliaispää. Se ilmestyi metsän rantaan, suuntasi sieltä matkansa pitkin niittämätöntä niittyä, jossa sen voimasta ei paljon muuta tiennyt kuin että heinikko armottomasti lakoili kynsissä. Malinen katseli sen kulkua sieraimet laajoina ja sanoi:

—Jokohan tuo rymä tulee tätä kohti.

—Kutsutaan, sanoi joku.

—Sitä vailla tässä nyt ollaan, ärjäisi Malinen vihassa.

Tulokas oli lähenemään päin ja näytti yhä voimistuvan.

—Eiköhän vaan tule prr—. Hän kirosi jo puolitiehen.

Tuuliaispää oli joutunut heinikosta niitetylle ja piti hyvää humakkata.

—Tulee se, kun tuleekin s— a!

Suuria heinävihkoja lenteli ilmassa. Saatuaan jotain käsiinsä kiihtyi tuulispää kuin huima koiranpenikka. Pari rukoa oli se kaapannut melkein kokonansa ja läheni toisia. Malinen hyppäsi pitelemään.

—Eikö sinulla, helvetin koira, ollut muualla työtä, kun tulit tänne repimään meidän työaloja. Ääh!

Tuskin ennätti toista kertaa kirotta, kun tuuliaispää kontsautti hänet ruon päältä niitylle. Kahta uhemmin hyppäsi Malinen ylös ja alkoi terjua rengille, joka oli tuuliaispäälle kiihoitukseksi viheltänyt.

—Vieläkö sinä juuttaan liha sitä yllytät, jos minä tulen ja tuolla haravan varrella taon kalloosi.

Tuuliaispää ei ollut kuulevinaanakaan Malisen vihoja. Jyhisten, mahtavana tornina se kulki omaa suuntaansa ja syyteli liikoja heiniä kauas syrjiin. Jo oli ennättänyt pois heinien saapuvilta, ja joukot katselivat rauhallisempana jälkiä. Joku mies sanoi että »kävipä antamassa lisäharavoimista.»

—Juutas heitä haravoikoon! kivahti Malinen. Vieköön nyt vaikka helvettiin tuon luokonsa. On meillä muutakin työtä.

Hajoitetuista ru'oista ei Malinen välittänyt vähääkään, lähti vain luokoa haravoimaan, ja joukon täytyi seurata perästä.

Vihan väessä liikutti Malinen haravataan, niin että heinät sinkoilivat, eikä nyt saanut muutkaan nuhjustella, muuten saivat kuulla lisäpeijakkaita. Äänettöminä tekivät joukot työtänsä, mitä vähän hiljaa sattui toiselle kuiskaamaan. Vasta kun kaikki heinät olivat koossa, kuului komentava ääni:

—Rukoja kantamaan! Panee heidät latoon, kiskokoon sieltä, jos mieli tekee.

Iltaan mennessä tulivat kaikki kuivat heinät kokoon, nekin, jotka tuuliaispää kävi hajoittelemassa. Ei niitä isäntä itse käskenyt kokoomaan, vaan arvasivathan he, että niin se on tehtävä, ja hyvä kaikki, kun tekivät.

* * * * *

Joukon niityllä ollessa oli Anna Liisa laittanut vuoteensa kamariin.

—Mitäs tämä nyt on näin pikainen muutto kesken kesän? kysyi piika-Maija.

—Niinhän tuo isä käski.

Hän ei tietänyt mitään muuta syytä, kuin että isä on niin käskenyt, ja siinä ei ollut muuta keinoa, niin oli tehtävä.

—Minäpä ehkä arvaan tuon syyn, sanoi Maija naurahtaen.

—No mikä?

—Arvaat sen sinäkin.

—En minä, ihan todella.

—Sinut asetetaan jo vahdin alaiseksi, selitti Maija. Meidän piikain luona sinun ei enää uskottu säilyvän.

Nyt Anna Liisakin oli ymmärtävinään syyn, mutta hän tahtoi sotkea koko asian ja sanoi:

—Elä hupata, ei se sen vuoksi...

Muuten oli tämä asia hänelle outoa, niin ettei siitä osannut paljoa ajatella. Tuntui vain ikävältä erota näin yhtäkkiä noista tuttavista, joiden kanssa oli niin monta hauskaa iltaa viettänyt. Tuolla aitassa oli aina päivätöiden päätyttyä naurettu ja purpateltu pitkät ajat. Siellä oli hupaisa syödä marjamaitoa, johon tarpeeseen piiat hyvin usein heinäntekoaikana miesten maatessa kävivät marjat poimimassa ja emäntä laittoi Anna Liisan viemään maitoa kupilla. Herttaista oli siellä painautua vuoteelle ja kuunnella sateen sattuessa, miten vesipisararat ramisuttivat aitan kattoa ja räystäästä juosta lipakoittelivat nurmiselle kentälle. Se oli kuin vienoa kehtolaulua ja aamusilla sen kuuleminen ilahdutti unista mieltä, ettei nyt niin aikaisin ylös ajettane kuin poutaisena aamuna.

Ensimmäinen ilta varsinkin tuntui oudolta tuolla kamarissa. Oli kuin elämässä olisi jonkinmoinen käänne tapahtunut, vaikka ei hän aivan niin ajatellut, mutta jotain sinnepäin. Muistui mieleen Maijan puheet, että nyt ruvetaan vahtimaan. Mitä ne hänestä vahtisivat. Hän katsoi akkunasta aitalle, jossa ovi oli vielä auki. Hänen mielensä kaipasi jotakin, lieneekö kaivannut noita vanhoja tovereja vai sitä tuttua katon rapinaa, jota ei tänne kuulunut, vaikka sataisikin. Hän istui ja ajatteli kaikkea vähäpätöistä, semmoista, jota kahdeksantoista vanha yksinäisessä kodissa kasvanut tyttö voi ajatella. Viimein hän laskeutui levolle. Isän askeleita kuului eteisestä, hän käveli siellä ovia lukkoamassa, minkä päätyttyä kaikki muuttui hiljaiseksi.

* * * * *

Rauhallisen hiljainen on maalaisten sunnuntaiaamu kesällä. Kukin nousee ylös, milloin tuntee unen loppuneen, paitsi vaimoväki, jolla on lehmien lypsy, ja ne, jotka aikovat kirkkoon. Miehet ovat muuten joutilaita ja moni tekisikin nukkumista aamusta iltaan, jos ei itseään tarvitsisi ruokkia.

—Hoi pojat, kahville! herätteli Malinen miehiänsä pyhäaamuna ja jysäytteli nyrkillä seinään.

Itse oli hän jo vaatteet yllä, valkeavartistet pieksut jalassa ja korkea tasapäälakinen huopahattu päässä. Näitä hattuja ei ollut koko pitäjässä monta, sen oli Malinen tuonut sulhasmiehenä ollessaan

Oulusta, eikä sitä nyt pidetty kuin kirkossa käydessä ja mitä pitoja sattui olemaan.

—Eikö se uni ala jo loppua. Kahville! kiljaisi hän niin että raikui kartano. Voidelkaa sitten rattaat, minä lähden kirkkoon.

Yksitellen alkoi vetäytyä miehiä piharakennukseen, paitahihասillaan ja tukka pörröisenä. Kahvin juotuaan he asettuivat istumaan päiväpaisteeseen rappusille ja siinä venytellen tuumailivat, että kun olisi aina pyhä ja aina kesä. Malinen tuli kamarista katsomaan, onko ne rengit pyörien voitelussa.

—Tokko siellä ollaan vielä rattaita voitelemassa? kysyi Malinen.

—Onko sinne käskettyä?

—Senkö verran sitä kuultiin! kivahti hän. On sinne käskettyä. Kuuletteko nytkään. Ja kun se on tehtynä, niin tulkaa tänne kamariin. Kuulittekos sen!

Rengit lähtivät muristen tekemään mitä käskettiin ja aprikoivat keskenään, että mitä se siellä kamarissa mahtanee sanoa. Heti kamariin tultuaan pääsivät sen tietämään, kun saivat kumpainenkin käteensä paperilapun, jossa oli kirjoitettuna, että »ensimäinen päivä marraskuuta vapa palveluksestani». Noloina he katselivat kirjoihinsa. Olisi ollut mieleisempää, jos isäntä olisi sanallakaan pyytännyt paikoillaan olemaan, mutta tämä ei puhunut mitään.

Aurinko paistoi jo niin korkealta, ettei sen näkyvistä ollut varjossa kuin jyrkimmät, läntiset mäen rinteet. Kastehelmetkin katosivat ruohikon lehdiltä. Tupakkahalme laski yön pystyssä olleet lehtensä alas, antaakseen auringon niihin paistaa lekotella. Harmaa varpuslauma istui tallin luona, aidalla, ja siitä linnut lentää liepsahtivat vuorotellen lähellä olevasta sika-altaasta einehtimään.

Kirkkomiesten hevonen seisoi jo valmiina kiesien edessä. Anna Liisa ilmestyi kirkkoonlähtijänä kartanolle. Hän näytti viehättävältä siistissä pyhävaatteissaan.

—Eiköhän myöhästyt, kun on noin korkealla aurinko? arveli Anna Liisa.

—Ei myöhästyt, vakuutti Malinen varmasti.

He istuivat rinnakkain nahkalla päällystetylle istuimelle, jossa oli selkänoja niin korkea, ettei kuin vähän näkynyt päitä takaa päin. Kiessit olivat sen aikuisista parhaimpia, vieterit hyvin korkeat koukerot ja nahkahihnat kupeilta pitelemässä.

Kun oli sikoaltaan kohdalle tultu, pyrähtivät varpuset lentoon. Ori säikähti niitä ja hypähti syrjään.

—Prr—, tärähti Malisen kieli kuivasti, mutta hän kartteli täyteläistä kirousta lapsensa kuullen.

Auringon kohottua alkoi tiellä hieroutunut kuiva multa pölistä armottomasti. Rattaan kahden puolen pursusi jauhomainen multa, kuin vesi veneen kokan edessä, ja kovasti ajaessa kohosi ylös ilmaan ja täytti pitkät matkat tietä paksulla tomupilvellä, niin ettei jälestäajavia erottanut. Maantielle päästyä antoi Malinen oriinsa mennä, ja juoksu seisahtui vain jyrkimmissä mäissä.

—Aivan on jo märkänä hevonen, huomautti Anna Liisa.

—Antaa olla. Minä en rupea tätä pölyn pakkoa nielemään jälkimmäisenä.

Samassa suisti hän taas muutaman hevosjonon edelle, ja ne saivat olla itse sitkeitä ajamaan, jolleivät jääneet jällelle.

—Mikä se on tuo töröhattuinen, jolle ei oikea meno riitä, kiukkusi joku tuntematon joukosta, joka myös oli haluton pölyä nielemään.

Tuulihenki ei liikutellut kepeimpiäkään esineitä, ja siksipä saivat tietä kulkevat jauhamansa juoda. Kirkolle tultuaan olisi vielä jokainen saanut hartioiltaan liiat pölyt puistella ja muutamat kopistelivatkin niitä vähemmäksi vaatteistaan, mutta toiset menivät multineen päivineen kirkkoon ja hieroivat sen siellä vähemmän pölyisten vaatteisiin ja loput penkin selkälautaan.

Renkimiehiä seisoksi kupeella pienissä ryhmissä, ja heitä puhutteli väliin yksi, väliin toinen isäntämies. Nyt oli palvelijain pestausaika. Pienimmät poikakossit näyttivät olevan ikäänkuin tarjolla, mutta isommat tekeytyivät välinpitämättömiksi ja kävelivät huolettomina. Malinen ei mennyt lähellekään noita nulikkarenkejä, hänellä olisi niitä ollut kyllä kotona.

Papin ja lukkarin hevoset seisoi toinen toisella puolen sakastin rappuja ja kuskit käähailivät siinä ympärillä, tehden vähän väliä pieniä, aivan tarpeettomia ajokalujen korjauksia, noin vaan antaakseen

sillä tietää, kenen herran palvelukseen kuuluivat. Aina siihen ilmestyikin uteliaita pitäjäläisiä kyselemään hevosten määrää, kehuun kiessien hyvyttä ja tiedustelemaan, onko kirkkoherra tai kanttori pestannut jo itselleen palvelijoita ja montako niitä on.

Malisen mieleen juolahti, että jospa kysyn itselleni noita herrain renkejä, kumpaista hyvänsä. Lukkarin renki herätti enemmän huomiota. Hän oli vevä ja terveennäköinen, ruumis täyteläinen, mutta ei erittäin kookas. Vaatteet olivat mustasta verasta ja mustavartistet saappaat jalassa. Muutenkin näytti tämä Malisen mielestä taitavalta, eikä liene mikään juoppo huilari, koska on noin hyvät vaatteet yllä. Hän meni kättelemään renkiä ja puhetta alkaakseen kysyi:

—Joko on kanttorilla heinä tehtynä?

—On sitä vielä muutamiksi päiviksi, sanoi renki.

—Käypikö tuo itse niityllä katsomassa töiden tekoa.

—Harvoinpa se on siellä minun ollessa käynyt.

—Taitaa olla sopuisa mies.

—Kyllä sen kanssa toimeen tulee.

—Entäs rouva...

—No rouva ... se nyt on ... yritteli renki kertomaan, mutta keskeytti.

—Sanovat toisenlaiseksi, ja että ruuan komento on välistä noin...

—Niin, eihän se kaikistellen ilahuta. Se kalaleipä parasta...

—Onko ollut puhetta ensi vuodeksi.

—Ei vielä mitään puhetta.

—Etkö rupea meille?

—Miten tuon kanssa olisi, arveli renki.

—En luule olevan katumoiksi, jos tulet meille. Kaikki meidän komentoa ovat kiittäneet, eikä niin sieväperheistä taloa ole koko pitäjässä: kolme talon ihmistä. Halulla ne olisivat nämäkin nykyiset, vaan en ota, ovat räähkäpuheisia.

Hän nosti korkean hattunsa laitaa koholle ja kynsiskeli hitaasti tukkaansa.

—Mitä te maksaisitte vuodelta? kysyi renki.

—Määräkö se pitäisi olla.

—Onhan se ollunna.

—Ilman määriä ne ovat meillä olleet, vaan samahan tuo on.

—Ei minulla ole vielä seteliäkään.

—Vai ei. No tule sitten ensi sunnuntaina meillä käymään, niin siellä tuumitaan, ja näet talonkin.

Niin he sen asian päättivät ja erosivat.

Kirkosta kuului veisuu, siellä jo saarnavirttä laulettiin. Ne, jotka joutivat, menivät kirkkoon, mutta paljon oli niitäkin, jotka olivat vielä kiinni maallisissa toimissaan.

Tulevana sunnuntaina kävi tämä kirkolla puhuteltu renki Malilassa ja sopimus tehtiin ensi vuodeksi. Entiset katselivat uutta tulokasta kateellisesti ja latelivat siitä isännän selän takana pilkkapuheita mielensä hyvikkeeksi, kun eivät muuta taitaneet.

—Korjautuu se nyt tämän talon elämä ensi vuotena kokonaisen sormihaaran, aloitti yksi. Ukko kun latelee peijakkaita ja renki vetelee virsiä, niin silloin ei muuta kirkon toimitusta kaivata. Joutaa hevoset lihomaan.

—Mitenhän kyllä lienee oppinut lukkarin jalan juuressa laulamaan, ei tullut veisuutetuksi vaalia, säesti toinen.

—Kyllä minulla oli mielessä, vaan en uskaltanut pyytää, kun näkyi niin ukkoteeren karvaiseksi pukeutuneen.

—Pelkuripa olit, moitti toinen. Olisit toki pyytänyt, kun oli kerran mielessäsi. Minä olisin keväällä käynyt saatavista etsimässä hänelle variksen pesiä, että olisi saanut ääntänsä voidella.

Malisen moitteessa oli perää, että nämä rengit olivat suultaan kehoja, ja nyt lopulla vuotta vielä enemmän.

II.

Marraskuun alkupäivät olivat käsissä. Kaikissa taloissa ja kylissä elettiin vähillä töillä. Laiskoja, venytteleviä nuoria miehiä veteli suurissa joukoin paikasta toiseen, ja he kokoontuivat siihen, missä hupaisimmalta tuntui ja missä viimeiset säästöön jääneet pennit parhaiten hupenivat. Naiset näyttivät vähän toimekkaammilta, ompelivat ja paikkasivat kuluneita vaatteitaan tai keittivät kahvia. Lumirännän lioittelemilla, lokaisilla kylän väliteillä näkyi vain joutoväen tallaamia, kirjavia polkuja. Tiheämpäin talojen välillä ne olivat velloutuneet oikeaksi puuroksi, kun ei joutanut eikä nähnyt pimeinä öinä seuran tansseihin mennessä katsomaan, mihin astuu. Täytyi vain antaa jalan porskahtaa vaikka keskelle pahinta lätäkköä. Sokea soittoniekka siinä vellomistyössä teki oman osansa, kun se viulu kainalossa kekkaniskaisena astua tämppäili milloin minkin taluttamana ja juonitteli, että on niin huonot tiet.

—Mitä se nyt paranee tällä paikan muutolla tänne Seppälään! juonitteli sokea taaskin taluttajalleen. Eikö ne olisi saattaneet siellä Toppilassa tanssata?

—Olisi minulle kelvannut olla sielläkin, selitti taluttaja, mutta tämä Seppälän Aatuhan se kävi kotiinsa kättämässä moneen kertaan.

—Vai se sitä hommasi! Eikö se saattanut sinne nyt koipeilla, niinkuin ennenkin?

—Eikö tuo olisi koipeillut, mutta sillä on mielessä kuljettaa tänne näitä tämän puolen tyttöjä.

—Kuka niistä niin hyvä on, että oikein niitä varten tanssit muuttaa?

—Tuota kai se Malilan Anna Liisaa etupäässä koettaa saada tänne.

—Joko Malilan Anna Liisa lähtee Seppälän Aatun tanssiin?

—Jospa se lähtee.

—En toki Anna Liisana vanhoja virsujanikaan laittaisi. En katsoisi en sinnepäinkään...

Perille tultua koetettiin miehissä palkita sokealle matkan vaivoja, juottelemalla puoliskuppisia. Pian se leppyikin ja veteli kohta paikan uudistajaisiksi pitkäveteisen, valittelevan »Hukkuneen pojan» valssin, jossa valituksen lomasta kuuluu kutittelevaa rallatusta. Tuo rallatus se tanssihaluisten kantapäitä kytäisytti, niin että tavallisessa kävelyssä pyrki koholle kimmoittelemaan. Sananviejiä laitettiin ympäristön taloihin, niillekin, jotka eivät kuuluneet näiden joutilasten joukkoon.

Malilan talo oli vähän ulompana, ja ilojen puuhaajilla oli päämääränä saada sieltä Anna Liisa tulemaan. Hänen tuloaan ei pidetty varmana paljaalla sanan lähettämällä, vaan Aatu pani iltamassa hevosen karryjen eteen ja lähti sisarensa kanssa hakemaan.

Sisar yksin tuli piilotietä pihaan, hevonen ja Aatu odottivat pellon takana. Anna Liisaa peloitti, että jos isä pääsee tietoon, mutta houkutukset ja mieliteko saivat voiton. Vanhempain nukuttua puikasi hän kamaristaan hakijan mukaan, ja kyllä sitten Aatu piti huolen tanssiin joutumisesta.

Anna Liisan takaisintulo meni aamupuoleen yötä, ja nytpä maistui uni hyvältä. Hän uneksi ensin tanssista ja sitten oli kulkevinaan pimeässä yössä ja ukkonen jyrisi. Mutta se jyrinä olikin vain isän koputusta ovelle. Jymy yhä koveni, niin että viimein täytyi herätä.

—Kyllä, kyllä!—Anna Liisa hyppäsi puolitoituneena ovelle.

—Kylläpä sinua sieti koputtaa. Tule tänne kamariin.

Isän ääni oli juonikasta, kiivakkaa, aivan kuin olisi puhunut rengille. Anna Liisaa kohtaan oli se aina

ollut lempeätä, vaikkakin tuollaista lempeätä, joka on ominaista kiivasluontoisille. Pelko yöllisestä matkasta jylähti nyt heti mieleen. Luultavasti se tietää koko käynnin.

—Missä sinä olit yöllä? oli ensimmäinen kysymys kamariin tultua.

—Eihän kun minua nukutti, soperti Anna Liisa unisena ja hätäisesti.

—Niin, niin sinua nukutti, mut sanohan missä kävit yöllä?

—Enhän minä kun kävin ulkona.

—Ei ulkona niin kauan tavallisesti olla. Minulle pitää sanoa suoraan, ilman kieroilematta, missä kävit ilman lupaa. Isän nyrkki jytyytti hänen sanainsa vahvikkeeksi pöytää. Sieraimet laajana katsoi hän tutkittavaansa, joka itkun ja tunnustuksen välillä taisteli.

—Enhän minä olisi mennyt, vaan kun se Seppälän Loviisa houkutteli, täytyi Anna Liisan alkaa selitystään.

—Vai niin, Seppälän Loviisa. Minnekä se sinua houkutteli?

—Sinne kotiinsa.

—Vai kotiinsa. Mitä siellä tehtiin, sano suoraan.

Päätävästi tehty varotus pakoitti Anna Liisan sanomaan suoraan, vaikka mieli teki salata pääkohta.

—Sitä minä kuulen! Meidän tyttö riiviikkolaisrotaleiden tanssissa, tuollaisen matkan päässä, tällä siivolla. Lienee ne vaatteet nyt hyvänpäiväisenä.

—En minä jalan kulkenut, oli niillä hevonen.

—Silläkö tytöllä? Sano suoraan.

—Sen veli oli kanssa.

—Aatu... Sen kärristä pysytä itsesi poissa, niin hyvin kuin sellaisista iloista. Muista vasta, että elä jalkaa astu kumpasiinkaan, tai se ei lopu tähän.

Näin kiivakkana ei isä ollut ollut vielä milloinkaan, mutta ei Anna Liisakaan ollut ennen luvatta tanssissa käynyt. Hyvin pahasti kävi mieleen tuollaiset isän uhkaukset, niin että hän meni kamariinsa vielä lisää itkemään. Emäntä aikoi myös torua tytärtään luvatta liikkumisesta, mutta kun hän siinä mielessä tuli Anna Liisan luo ja näki itkevän, muuttui se enemmän lohdutukseksi.

—Pahastihan sinä teitkin, kun menit luvatta, puheli hän. Vaan olisihan se isältäsikin välttänyt vähän vähemmällä, mutta sillä kun on niin pikainen tuo luonto. Varo nyt vasta, pahaa minustakin oli, kun tiesin sinun menneen, oikein pahaa.

—En minä vasta menekään, vaikka luvattaisiin.

—Elä sano niin, se on vaan katkeruutta vanhempia kohtaan, eikä se ole hyvä. Jos isäsi kerran lupaa, niin saat silloin mennä. Eläkä nyt enää itke, se pikastuu siitäkin, jos sattuu näkemään.

Emäntä sipasi kädellään tyttärensä hajaantunutta tukkaa ja meni töillensä. Anna Liisa haki kamman ja rupesi purkamaan tukkaansa palmikolta.

* * * * *

Palvelijain laiskoitteluviikko loppui pian. Yksi ja toinen alkoi hiljaisuudessa kyhnystellä vaatenyytyineen olopaikoillensa ja painautua palkkalaisen kaipaavan levollisin mielin syksyn likaisiin töihin, elähyttään kuivaa elämäänsä niillä vähäisillä muistoilla, mitä oli sattunut joutoviikon ajalla näkemään. Harva sai osakseen sen kunnian, että hevosella kyydittiin taloonsa, ellei maksanut omasta kukkarostaan.

Lukkarista Malilaan muuttava renki tuli kyytihevosella, sillä kun näkyi olevan muutakin tavaraa kuin vaatenyytti. Oli muun muassa pieni, ruskeaksi maalattu kaappi, jonka hän nosti kyytimiehensä kanssa porstuan nurkkaan. Isäntä käski laittaa ruuan kamariin ja vasta tullutta renkiä ruokittiin nyt ensi kerralla niinkuin muuta vierasta. Sitten sai muuttaa tuvan pöydälle. Ensimmäisenä päivänä ei ollut muulle työlle kiirettä, kunhan purki vaatteet nyytistä aittaan ja laittautui huomisen varalle työmiehen pukimiin.

—Mihinkähän minä tuon kaapin sijoittanen, se sietäisi saada johonkin kuivempaan paikkaan, muuten

se tuolla ulkokuoneilla turpuu ja longistelee liimauksistaan.

—Tarvitsisko siinä Aapeli usein käydä? kysyi isäntä.

—En minä hänessä tarvitse käydä tuskin kuukausiin, kun siellä ei ole paljon mitään pitämistä, selitti Aapeli, joka oli uuden rengin nimi.

—No jos siellä ei ole asiata, niin nosta vaikka tuonne Anna Liisan kamarin nurkkaan, sopii se siellä olemaan.

Aapeli kuljetti samana iltana kaappinsa luvattuun paikkaan ja katseli nyt samalla tiellään tätä talon tyttären kamaria uteliailla silmillä, varsinkin kun oli isännän sanoista ymmärtänyt, ettei sinne ole lupa kurkistella kuin suurimmissa tarpeissa. Anna Liisa oli neuvomassa kaapille paikkaa ja huomattuaan uuden rengin tarkastelun sanoi:

—Eihän tämä toki näytä miltään, kun on niin vähän huonekaluja ja seinät noin mustuneet.

—Näyttääpähän miltä näyttää, sanoi toinen. Enhän minä sen vuoksi katsele ... ilman vaan.

—Oliko siellä kanttorissa rengille omituinen kamari? kysyi Anna Liisa jollain puhetta jatkaakseen.

—Olihan siinä semmoinen vähäpätöinen.

—Näissä talonpoikaisissa taloissa sitä ei ole muuta kuin tupa.

—Mitäpä iloa tuosta lienee muutamasta kamarista, olipa tuota tai ei. Mielelläni minä jo läksin talonpoikiin, rattoisampi toki täällä on.

—Mistäpä sen vielä tietää, naurahti Anna Liisa.

—Niin minä toivon.

Isäntä tuli hakemaan Aapelia antaakseen neuvoja huomispäivän töistä.

* * * * *

Kesä oli suonut antamiansa niin runsaasti, ettei kuulunut huolissaan huokailevia talven viettoon lähdeäessä. Pellottomat luottivat pellollisten jyvävaroihin. Olihan loismiehet puineet talollisille riisiä ja säkkeitä aittaan kantaessaan nähneet, kuinka jyväläärit kohosivat kukkuroiksi, jopa niinkin, ettei kyennyt yhtäperää puimaan. Pari ruisaunaa jäi Malilankin pellolle kevääksi. Kitsemättä niistä nyt raski mittailla ihmisille ja eläimille, eikä Malinen säälinyt elon menoa vähempänäkään ollessa, jos oli tallihevonen syötettävä, ja nyt vielä vähemmän, kun oli mitä antaa. Hänelle sattuikin tällä kertaa hyvä jauhun surma, suuri, musta oriin konkko ja vielä romuluista tekoa. Malinen sen kyllä tunsikin semmoiseksi, mutta sanoi että kyllä se siitä pyöristyy, kun panee rukiista »toplingin». Ruokkijoille olikin jauhun panossa appeeseen annettu semmoinen neuvo, että seinään kun heittää, niin sen pitää kiinni tarttua. Renki Aapeli koetteli antaa jauhoja antamalla, eikä mennytkään monta kuukautta, kun oriista paisui aika eläin. Se kun valjastettiin kiiltomaalisen reenin eteen ja Malis-ukko istui tyttärenensä siihen perään, niin siinä oli huomiota herättävä matkue, vaikka kuka olisi katsellut. Koko pitäjässä ei ollut suurempaa orittaa, eikä niin pientä ja pystyä ukkoa sen ohjaksissa, ja vielä lisäksi niin sievää tyttöä sen rinnalla. Melkein jokaisessa lähdeässä pitikin Anna Liisan olla siinä isänsä rinnalla, kuin kukan, eikä voinut sanoa, kumpaisestako hän enemmän ylpeili, rinnallaistujastaan vai edelläjuoksijastaan. Harvoin heidän muassaan näkyi muita. Ja jos jotkut toisen sukupuolen nuoret tahtoivat tuota kukkaa lähestyä puhuttelemaankaan, joutui Malisen muoto karhakkana huomauttamaan: pysykää ulompana. Ulompaa ne saivat katsella ja katselivatkin halukkaasti. Monen huomio kiintyi tyttöön, mutta pienimmätkin tuttavuuden yrittelijät katkaisi ukko heti.

Kaikkia keinoja nekin koettivat, löysivät asiata taloon, yhtä jos ei toista. Nuoret miehet näyttivät innostuneen hevosten kasvatukseen, niin että niitä kulki kevättälvella Malilassa monet tekemässä oriin tilauksia tammoilleen. Mutta vaikka niillä oli jo käsirahat tarjona, rupesi Malinen niitä epäilemään, varsinkin kun ne eivät tahtoneet suoriutua talosta pois lähtemään. Niitä näkyi pian unohtuvan alkuperäinen asia, ja ne unohtuivat katselemaan kukkasta.

Ne, jotka eivät osanneet julkista asiata laittaa viivyttylensä varjoksi, koettelivat lähestyä piiloteitä, pimeinä aikoina. Usein karkasi Malinen kamaristaan yösydännä ruoska kädessä porstuaan ja sieltä ulos, eikä ne hyökkäykset kaikistellen hukkaan menneet. Kirveltävät makkarat selässä sieltä moni lähti ja olisi lähtenyt ehdottomasti jokainen, jos he vaan olisivat olleet yhtä kömpelöjalkaisia. Anna Liisa oli kuullut isänsä puhuvan tuskin yhtä sanaa näistä hyökkäyksistä, eikä hän varoittanutkaan. Ne ryntäykset toimitettiin äänettömyydessä, sillä tämä sotilas tiesi karkoituksensa onnistuvan ja luotti valppauteensa. Mikäpä pakko silloin olisi vartioitavaa varoitella. Anna Liisa kuuli vain muutamia piiskan siiman

hutkauksia ja siitä seuraavia kipeitä älähdyksiä. Malinen oli niin valpasuninen, ettei ne monta kertaa ennättäneet kopautella ovelle, kun saivat palkkansa. Tuskin monesti kopautuksia se kuulikaan, jolle ne olivat aiotut. Viimein kyllästyi Malinen siihen ryntäysten tekoon ja laitto porstuan oviin sellaiset salvat, että niistä ei tullut omin lupinsa. Nyt oli vain huolena, etteivät muut heittäneet auki salpoja. Oman seudun poikia hän eniten vihasi, ne eivät saaneet sanaa vaihtaa Anna Liisan kanssa. Jos tälle kirjeitä tuli, niin niitä ei isä huolinut pyrkiä tarkastamaan, sillä hän uskoi, että ne ovat kaukalaisilta, omanpuolelaiset eivät toki ole niin nerokkaita, että osaisivat kirjeen kirjoittaa. Vielä levollisempi hän oli, jos näki, että se on postissa kulkenut.

Aivan huonolla pohjalla olikin silloin vielä kirjoitustaito tällä paikkakunnalla, mutta innostus siihen oli jo herännyt, niin että sitä tehdä töherrettiin useammassa talossa pyhä-iltoina. Joka lienee pahaisenkaan a:n ennestään osannut, sille työnnettiin liitunokare käteen ja sai astua opettamaan.

Malilan renki Aapeli oli lukkarissa ollessaan oppinut jonkun verran kirjoittamaan, ja nyt hän pyhinä neuvoi toista renkiä ja ketäpähän sattui. Malisesta se oli mieleen, vähemmin pyrkivät kylään, ja olihan se sekin jotain kunniaa talolle, kun rengit osaavat kirjoittaa paremmin kuin muualla taloiset. Joskus hän itsekin näytti kirjoituksen mallia, että miten ponnosti sen pitää käydä. Ponnosti se kävikin. Liitupallit halkeilivat käsissä, kun hän painoltaan kahnautteli puolen kyynärän korkuisia alkukirjaimia. Hupainen sitä oli syrjästä katsoa, varsinkin jos arvasi tarkastaa nenää, miten sekin näkyi kirjoitusliikkeitä tekevän.

—Kuluttaa se tuo liitu maalin pöydästä, huomasi hän jo viimein. Laittakaa semmoinen muu lauta, johon opettelette, se ei kulu ja on sukkelampi puhdistaa.

Toisina pyhinä heillä jo oli lauta liitukirjoitusta varten. Ennestään oli Aapelilla teräs- ja lyijykynät sekä paperia, johon itse kirjoitteli aikansa kuluksi yhtä ja toista. Hän muutamakseen oli oppinut tuon laulun:

Iltaruskon loistamalla nuorukaisen istuvan kaukaisella lounaan maalla mieli johtui pohjolaan.

Sitä hän laulelikin reen pajulla istuessaan, ja kun ääni oli tavallisen hyvä, kuului se kauniilta, ja moni alkoi koetella eikö se häneltä lähtisi.

—Kirjoitapas, Aapeli, minulle se laulu, jota aina laulelet, houkutteli piika-Maija muutamana pyhänä. En minä sitä opi kuulemalla.

—Se on niin pitkä, että kehtaisiko tuota, esteli Aapeli.

—Kehtaa nyt, en minä muuten muista. Anna Liisakin sitä sanoi kauniiksi ja että kun olisi, mistä opettelisi.

—No jospa minä tässä jolloinkuloin kirjoitan, lupasi hän, kun kuuli, että sitä on Anna Liisakin kiitellyt.

Aapeli näkyi parhaillaan opettelevan laskentoa kirjoituslaudallaan. Maija meni ulos eikä tupaan jäänyt sillä kertaa muita kuin Aapeli yksinään. Anna Liisa tuli sieltä jotain hakemaan.

—Maija tässä vasta pyyteli sitä laulua kirjoittamaan, jota olen aina laulellut. Onko se Anna Liisasta sen arvoinen? kysyi Aapeli vähän arkaillen.

—Taisihan tuo olla jotakuta, myötti Anna Liisa katsahtaen kysyjään.

Se näkyi kääntäneen lautansa toisen puolen ja piirteli siihen kirjaimia kiireisen ja vähän hätäisenkin näköisenä.

—Tulisko Anna Liisa katsomaan, tässä olisi... Hän ojensi lautaa sinne päin. Siinä oli sanat: »Minä tahtoisin mielelläni kirjoittaa semmoista muuta, jos vaan—.»

Anna Liisa sen pian sai luetuksi ja sanoi pois kääntyessään naurahtaen:

—Semmoista muuta Maijalle ... kirjoita toki.

—Ei, ei Maijalle, selitti kirjoittaja kiihkeästi menijän jälkeen, mutta tämä ei seisahtunut, meni yhtä suoraan pois.

Aapeli seurasi silmillään menijää ja ikäänkuin tahtoi katseellaan saada hänet kiinni. Hameen helman liepsauskin sulkeutuvan oven raosta oli vielä katseen arvoinen. Yksinään jäätyään rupesi hän ajattelemaan, ymmärsiköhän se sitä ja mitähän se tarkoitti sillä, kun sanoi »Maijalle». Jokohan viittasi tunteeseen huonoutensa. No, yrittänyttä ei laiteta, kävi miten kävi.

Rohkaistuna ensimmäisestä yrityksestä lisäsi hän sanoja laudalleen ja välistä paperillekin, joita

sopivassa tilaisuudessa näytti, ja toinenkin vähitellen tottui niitä lukemaan mielihyvällä.

III.

Puut näyttivät olevan jo valmiina kesäisen elämän aloittamiseen. Viluiset kuuset ja petäjät olivat karistelleet vanhentuneen osan karvastansa, sysivätpä jo hankeakin juuriltaan ulommaksi. Mutta hanki teristäysihe vielä kovaan vastarintaan ja paneusi yön aikoina niin lujaksi, että sai hevosella ajaa, mistä halutti. Ilma oli raikas ja kuulakka.

Kangaspuiden nausketta kuului jokaisen talon tuvasta. Nuoret emännät ja tyttäret heitellä vilkuttivat kankaan kahta puolta sukkulaa, joka hätäisenä hyppäsi pirran sivua ja taas viriäisen auettua hyökkäsi käden tulisesta survauksesta takaisin uraansa. Pienet tyttäret ja vanhat mummot tehdä junnasivat käämejä eli puojia ja olivat kutojain alituisen kiirehtimisen alaisina. Missä ei ollut tällaista varaväkeä, siinä saivat kutojat itse tehdä käämisiä, ja silloin olivat vyyhdet pahemmassa kuin pöläkässä.

Anna Liisalla oli kangas alulla. Se oli sijoitettuna suuren tuvan karsina-akkunan alle.

—Puolan pohjalliset ovat vähinä, valitti Anna Liisa. Jos te, rengit, toisitte ruokoja tuolta rannalta, kun menette heinään.

—Mahtaneeko siellä olla, arveli Aapeli. Ja ehkä ovat vielä jäässä kiinni. Lukkarissa ne niitä näkyivät tekevän paperista.

—Lieneekö meillä niin vahvaa paperia.

—Välttää siihen, kunhan on paperia, tiesi Aapeli ja meni kaapistaan noutamaan tarpeettomia, opettelun aikuisia paperisäljyä.

—Näistä niitä saapi aluksi, sanoi hän ja alkoi muutamia leikellä ruokatunnin loppua odotellessaan.

Pihan toiselta puolen, tallin luota, kuului ajon perästä pudistautuvan hevosen tiukujen äkkipikainen helähdys ja reen aisojen lotina.

—Ketäs siihen ajoi, sanoi piika-Maija ja kokistausihe suuremmaksi puolarukkinsa takana.

Anna Liisa kurotti päätänsä kangaslaudalta akkunaan päin. Toinen renki oli kohonnut penkiltä pitkältään puoliksi istuma-asentoon ja katseli ruumistaan kääntämättä, kaula kierteellä, ulos ja saneli:

—Ei näy olevan kaukalaisia. Seppälän Aatu tuossa on yhtenä. Mikähän asianakin lienee.

Maija kohosi rukkinsa takaa ja meni Anna Liisan korvaan supattelemaan ja yhä vaan nauraen lähenteli, vaikka toinen sysi pois luotaan.

Malinen tuli kamarista tupaan. Se oli siellä tehnyt tärkeitä havainnoita, sen näki tuihailevasta käynnistä ja sieraimien liikkeistä.

—Aapeli, pane ori aisoihin. Äitisi kutsui Anna Liisaa kamariin, mene heti.

Vierasten käsi kahmuili jo ulkoa päin oven rivassa, kun isäntä sai sanottavansa sanotuksi, Ovessa hän ne sivuutti ja tervehti niin joutuin, kuin on tavallista käymään lähtevän laivan ovella, jossa toisia tulee ja toisia menee. Maija ja toinen renki jäivät tupaan vieraita puhuttelemaan. Anna Liisan tultua kamariin sanoi hänen isänsä hänelle:

—Nyt lähtään niitä lankoja ostamaan.

—Eihän niillä niin kiirettä olisi ollut, sanoi Anna Liisa.

—No ei se parane, kun käypi, niin se on käytyä. Pane vaan joutuin vaatteita päällesi.

Hän oli itse siinä saapuvilla, että vaatettuminen kävi vilkkaasti. Reki oli jo kartanolla, mutta ei vielä näkynyt hevosta. Hän odotti vielä vähän, mutta ei sittenkään. Jo täytyi lähteä kiirehtimään.

—Vastako sinä suitsia täällä laittelet, ihmetteli hän tallin ovella.

—Niin, kun en tahtonut löytää setolkkanauhaa, selitti Aapeli ja liikkui nyt kuin tulen sammuttaja.

—Eipä se saisi olla niin hakemisessa.

Yhdessä he laittoivat oriin aisoihin.

—Käy noutamassa tyyny ja sano Anna Liisalle että joutuu heti.

Aapeli näytti vielä herrojen rengin tapaa ja puhaltui täyteen juoksuun.

—Nyt joutu! kiirehti se vuorostaan Anna Liisaa. Mistä minä tyynyn otan?

—Ota vaatekahverista.

—Tule neuvomaan, että mikä se otetaan.

—Minä tulen.

Anna Liisan jouduttua oli jo Aapelilla tyyny kainalossa. Se vaan odotti neuvomaan tulijata ja sieppasi nyt taskustaan torvelle pyöräytetyn paperin ja sanoi hiljaa:

—Tässä on vielä yksi puolan pohjallinen, vaan katsohan sisään, ennenkuin panet muiden joukkoon. Arvaat.

Samassa piti joutua tyynyä viemään ja kohta joutui Anna Liisakin. Viivytteleminen ei olisi ollut terveellistä kumpaisellekaan.

Pettyneinä kurkistelivat vieraat tuvan ikkunasta lähteviä. Malinen ei katsahtanut kertaakaan sinnepäin, hän oli niin tietämätön, kuin ei olisi ollut mitään. Ei ollut niiden hevostakaan huomaavinaan, vaikka hänen tapansa oli käydä huonompientkin kylkeä kopaisemassa, varsinkin kun oli noin orihevonen. Malisen sisällä pullisteli tyytymättömyys, mutta hän halveksi niin paljon noita tyytymättömyyden tuojia, ettei olisi näyttänyt sitäkään heidän ansainneen. Huulet rautaisessa hymyssä istahti hän kukkansa rinnalle ja näytti ajattelevan, että katoaa tämä teidän katseltavistanne. Kohta se olikin matkan päässä. Peltojen takaa jo hulmusi oriin harja ja pikku-ukon muhkea hille-rihattu leiskui kevään hyppyrisellä tiellä.

Aapeli meni vielä tupaan vieraita puhuttelemaan.

—Ollaanko kauaksikin menossa? kysyi hän.

—Ei niin erittäin kauaksikaan, mitenpähän matkoissa näkyy, sanoi vanhempi mies.

Toinen, Seppälän Aatu, nypelöi mieltäväisenä turkkinsa hihansuusta villoja ja kierteli niitä näpissään.

—Taisi olla kiire asia teidän talon isännällä, näytti vähän siltä, arveli naurahtaen äskeinen mies.

—En tietänyt asioitaan, sanoi Aapeli, vaan ainapa se näkyy liikkuvan joutuisasti.

—Hyvähän on olla joutuisa, vaan sanovat tapahtuvan joskus, että härkäkin tavoittaa jäniksen.

—Kukapa tuo lienee nähnyt härän jänistä ajavan, vaan se on paremmin uskottava, ettei ole hätää härällä, kun on Paavo paimenessa.

Aapeli tahtoi olla niinkuin syrjäinen ainakin ja laski leikkiä vierasten viihdykkeeksi, kun niille talon puolesta tuommoinen pyöräys valmistettiin. Ei ne pitkään ruvenneet olemaan ilkuuttavina, sillä semmoiselta se vähän kuului tämänkin rengin puhe. He pistäytyivät rekeensä tyhjin suin, vaikka kyllä emäntä oli nostanut jo pannun tulelle: pitäähän vieraille antaa kahvit, vaikkapa he olisivat mitä.

* * * * *

Omanseutulaisille tuli mieltä, niin etteivät ne Aatun tavalla tulleet luvatta Malilaan sulhasiksi. Luvan kysyjä kyllä kävi, mutta eivät lupaa saaneet, lauloivatpa millä kielellä hyvänsä. Muutamat puhemiehet jo kyllästyivät ja pistelivät mahtia. Yhteen jo Malinen niin suuttui, että oli vähällä työntää niskasta ulos. Se olikin kovin hävytön, kun uskalsi sanoa, että jospa isännän tyttärellä lieneekin kaikki tarpeet tasaisin kotona, koska täältä sysätään pois, tulipa kuka hyvänsä tarjolle.

Malisen mielestä tämä oli niin pahasti sanottu, että olisi sietänyt oikeuteen vetää, ja hän tuli näille puhemiehille yhä äkäisemmäksi. Yksinänsä hän kiukkusi:

—Helveti, kun pitäisi tyttönsä työntää menemään jokaiselle, joka vaan kättänsä ojentaa, ja kun ei anna, niin nämä rupeavat hävyttömiksi. Saavathan sen, kun tulee mies, joka on jotain...

Vasta toisena talvena sattui tulemaan semmoinen sulhanen, joka mahtoi olla »jotain», koska Malinen

kysyi, eikö panna hevosta talliin. Mutta se olikin toisesta kirkkokunnasta, kuulun rikkaan poika. Liikaa ihastumista ei hän siltä näyttänyt, ainakaan alussa, ja matkassa oleva puhemies olisi saanut olla parempi. Se oli Turunen nimeltään, Maliselle vanha tuttu ja markkinatoverina mitä parhain. Niillä retkillä olivat tulleet toisensa tuntemaan, mutta juutasko hänet satutti nyt puhemieheksi. Malinen oli kuullut, että sillä on liikanimenä Silmäilijä, ja kyllä se olikin nimensä näköinen. Ensinnä katsella vilkkui hyvän mielen näköisesti maurottavilla silmillään puhuteltavansa päästä jalkoihin, ikäänkuin mittaili, ja sitten huulillaan omituisesti heikkoillen yhtäkkiä pasahti ääneen, ettei toinen arvannutkaan. Malista suututti, kun hän ajatteli tätä laukeilemista, sitten kun se ottaa asian puheeksi. Ja tuo mittaileminen noilla suututtavan pyöreillä silmänmaurakkeilla! Markkinoilla se oli mennyt mukiin, siellä kun ei siihen ollut niin aikaa. Mutta nyt se mittaili, mittaili niin hiton rajusti, että Malinen olisi sen laittanut ulos, jos ei sulhanen ollut niin kuulusta paikasta ja muutenkin vakavan näköinen poika. Eiköhän tuolla muita ollut, ajatteli Malinen harmissaan.

He istuivat kamarissa ja olivat juoneet kahvia. Puheen lomat tahtoivat tulla pitkiksi. Turusen huulet jo hyvin heikkoilivat, niin että sulhanenkin näki asian kohta kypsytävän, ja hän meni vähäksi aikaa ulos. Melkein lopussa oli Malisen kärsimys, kun Turunen pasahti:

—Sinulla on tyttö.

—Mikä sitten, oli samanmallinen vastaus.

—Minulla on poika, näithän.

—Olkoon!

—Entäs kun on tyttö ja poika...

—»Entäs kun on ...» nyt helvetti!

—Niin, että kun on tyttö ja poika, niin mitähän niistä tulisi.

Turunen iski viekkaasti silmääkin, mutta toinen miltei kimmastui.

—Tulenee noista jotain, mutta tuosta sinun puheestasi ei tule mitään.

—Kyllä tulee, kyllä tulee, alkoi Turunen pitää kiirettä. Kun on tyttö ja poika, niin niistä tulee jotain, kun ne tutustuvat. Mutta saapiko ne tutustua?

Malisen kieleltä oli pääsemässä kirkas peijakas, mutta ei hän kumminkaan antanut tulla, kun toivoi vielä muuten selvittävän.

—Etkö sinä tajua, pasahti Turunen. Minä olen puhemies ja tuo poika on sulhanen.

—No sen minä ymmärrän, mutta semmoista mutkuilemista minä en ota korviinikaan. Minulle pitää puhua suoraan ja sen, jolla on asiata.

Puhemies vähän nolostui.

—Kyllä se puhuukin, mutta kun on tapana että puhemies ensin...

Turunen heitti mittailemisen ja heikkoilemisen vähän vähemmälle, ja nyt he alkoivat sopia paremmin puheilla. Malinen ei sallinut itseänsä hyvin tarkasteltavan, hän pelkäsi, että niillä on kaikilla samat ajatukset kuin muutamalla pohjolaisella, joka hänestä arveli, että tuo vaari on jäänyt yläpäästä vähän lyhkäiseksi.

—Mikä se onkaan tämän pojan ristimänimi? kysyi Malinen ohjatakseen itse puhetta.

—Lassi tämä on ja onkin kelpo poika. Ei parane, usko minua.

—Voipi olla ja talohan siinä on hyvä.

—No, ilman epäilemättä hyvä. Neljäkymmentä lehmää, eikä kuin kaksi veljeä. Pitäisikö vielä muuta olla!

—Mitäpä tuohon. Kyllä minun puolestani.

—No, sittenpä pannaan rukkaset vähäksi aikaa naulaan ja kuulostellaan.

Turunen teki, niinkuin aikoi, pani rukkasensa naulaan ja alkoi liikkua hyvin etsivän näköisenä. Etsittävänsä hän löysi kamarista. Anna Liisa kun ei ollenkaan tietänyt tämän puhemiehensä tapoja, niin hän hämmästyti ensi silmänmittauksista melkein sanattomaksi. Posket sävähtivät aivan punaisiksi, ja

hän painautui kamariinsa tuolille istumaan. Turunen hämmästytti toisen nähtävästä hämmästyksestä ja tuli mittailleeksi vähän enemmän kuin oikein. Hän rykästeli puheensa alkajaisiksi ja sitten ilmoitti:

—Minä tulin lähteneeksi tuon nuoren miehen matkaan, semmoiseksi, miksikä minä itseäni sanoisin. Vaan jokohan me tehtiin turha reissu.

Silmäilyn lisäksi käsitti Anna Liisa nuokin sanat aivan väärin. Hän luuli, että tuo mies näkee enemmän kuin tavalliset ihmiset, se varmaan tuntee, mikä hän on, ja siksipä oli vähällä päästä itku tulemaan.

Puhemies pelkäsi tarttuneensa liian pian itse asiaan ja korjatakseen sitä haki toisia puheen aineita. Katseli muutamakseen huonetta ja huonekaluja. Sillä aikaa Anna Liisa vähän rauhoittui, mutta ovinurkassa olevan kaapin tekijätä kysyttäessä hämmästytti hän niin, että jäi ihan selittämättä, kuka sen haltija on.

—Ollaanko me teille vastenmielisiä vieraita? kysyi Turunen, kun ei enää muuta osannut.

—Ei toki, ei ollenkaan, sanoi Anna Liisa kiireesti.

—Sepä hyvä. Minä tässä vähän niin luulin, vaikka kyllä minä jo isänne mielet kyselin. Ja nythän se on minun osaltani sanottuna.

Anna Liisaa helpotti paljon, kun kuuli että se nyt on toki jo sanottuna. Pahempaa oli pelännyt. Yksinään jäätyään painautui hän sänkynsä päälle itkemään. Turunen meni isännän kamariin ja pasahti siellä:

—Ujo sinulla on tyttö. En minä saanut siltä mitään selvää.

—Niinhän se taitaa olla, myönsi Malinen. Vaan siihen on paljon syynä se, kun ne asiat ovat sille vielä aivan outoja. Minä en ole antanut en puhutellakaan noiden kutos-sulhasten.

—Se on ollut oikein. Mutta nyt on sulhanen, joka ei ole kutos. Tuumikaat asiansa, minä katselen valmista.

Vaikka puhemies rehenteli, näki kuitenkin Malinen, ettei se ole morsiamen ujouteen oikein tyytyväinen. Muuten se ei olisi haitannut mitään, mutta jos lienee kohdellut niin tylysti, että sulhanenkin pahastuu ja heittää koko yrityksen siihen. Hän pistäytyi sopivassa lomassa tarkastamaan tyttärensä mielialaa.

—Anna Liisa! sanoi hän varoittavalla äänellä, kun huomasi, että se on itkenyt. Onko tuo nyt oikein kaukaisia vieraita kohtaan! Käytä itsesi, niinkuin on tavallista. Mikä typerä sinä olet! Käy huuhtomassa silmiäsi vedellä ja ole niinkuin ihmiset.

Isän ääni oli kylliksi vakavaa muistuttamaan, että nyt täytyy mukautua, tai häneltä kärsimys kohta loppuu. Anna Liisa sen ymmärsi ja lähti tottelevaisena liikkeelle. Jäsenet valtasi semmoinen pelonsekainen velttous, joka tulee silloin, kun ihminen tietää lähestyvänsä jotain toivomatonta tapahtumaa, mutta ei kumminkaan tiedä, kuinka lähellä se on. Silloin saattaa se myöntyä mihin hyvänsä, johon käsketään, varsinkin, jos tietää sillä aikaa pitävänsä.

Iltapuolella tuli jo kihlaus julkisesti puheeksi. Kamariin oli koottuna kaikki asiaan kuuluvat. Malinen istui pystynä pöydän päässä, emäntä toisella puolen ja Anna Liisa hänen takanansa nurkempana. Sulhanen istui isännän puoleisella sivuseinämällä ja puhemies oli asettunut lähelle uunin suuta, jonne säräytteli joka toinen minuutti pikanellisylkeä, kuin hyvä tulipalon sammuttaja, ja loma-ajat mittaili.

—Aloittaako tässä muut, vai minäkö, pasahti hän, kun oli tehnyt omat työnsä.

—Samapa se, kuka aloittaa, sanoi siihen Malinen vakavalla äänellä ja vihaten puhemiehen esittelytapaa aloitti itse: Asia kuuluu olevan se, että tämä nuori mies on tullut minulta pyytämään tytärtäni, johon minulla ei ole vastaan sanomista, miten vaan keskenänne sovitte. Paljoa en vielä tunne tätä vävykseni aikovaa, mutta isän tunnen kelpo mieheksi.

—Kyllä se on sitä, että minä olen tuntematon, sanoi sulhanen itsekin. Vaan ei minulla ole ollutkaan nyt alussa sen suurempaa toivoa, kuin että pääsisitte edes tuntemaan ja näkemään, mikä minä olen. Onhan tässä talvea pistäytyä minun kotoakin katsomassa.

—Uskon minä puolestani katsomattakin, sanoi Malinen.

—Eipä sillä, selitti sulhanen. Mutta isäkin toivoisi hyvin, että kävisitte vanhaa tuttavaanne katsomassa.

—No sitten se on toinen asia, jos tuttavuuden puolesta, sanoi Malinen ja teki istuma-asennossaan

liikkeen, joka osoitti, ettei hänen kanssaan puhuminen ole enää niin pakosta, saapi sitä puhutella sitäkin, joka on oikein kysymyksessä.

Sulhanenkin arvasi, mitä hänen on tehtävä, ja lähestyi morsiantaan ja sen äitiä. Vähän aikaa haasteltuaan alkoi sulhanen esitellä kihloja. Pidätetyin henkäyksin katseli Anna Liisa, kun hänen helmaansa tuli rahaa, sormuksia ja kuvikkainen, suuri silkki. Rahat olivat vanhoja Venäjän kolikoita, joita käyttivät kihloina vanhain rikasten pojat, eikä niitä muilla ollutkaan.

Malinen ei sekaantunut tähän toimitukseen, hän veteli sillä aikaa seinä- ja taskukelloja. Sieltä hän salaisesti katseli matkan menoa, eikä ollut ollenkaan tyytyväinen Anna Liisan käytökseen, kun se otti kihloja vastaan niin nöyrän näköisellä totisuudella. Emäntä toki vähän enemmän naurahteli noilla »ruplan lopposilla». Typerästi meni Malisen mielestä kaikki asiat tänä iltana. Hän lähti käymään ulkona jäähdyttelemässä. Ovea avatessa kuului sen takaa vähän rumakkata.

—Kenen juuttaan siellä on tarvis kurkuilla, sanoi hän vihaisesti, vaan ei ruvennut siitä ottamaan tarkempaa selkoa.

Maija oli ollut keittämässä kihlajaiskahvia ja toi kamariin, kun isäntäkin tuli sinne ulkoa lauhtuneemmalla mielellä. Joukolla joiivat he ensin yhdet kupit, mutta sitten otti talon mies putelin pöytään, jolloin vaimoväki heitti tämän kamarin ja sulhanen meni niiden mukana. Puhemies tuli lähemmäksi pöytää, ja nyt se taas meni Malisen mielestä miehenä, kun pöydän takaa ei ollut niin mukava »mittailla» ja siinä välillä oli pullo, joka myös veti paljon huomiota puoleensa. He terästelivät, niin että kieletkin siinä alkoivat terästyä, varsinkin puhemiehen.

—Otetaan toinen pullo, jos vielä juot? kysyi Malinen.

—Ilmankos. Nämähän ne ovat puhemiehen palkkojakin.

—Olisit lähtemättä sillä palkalla.

—Minäkö lähtemättä! Siitä ei tule mitään. Minä jos yhytän kaksi, jotka näyttävät yhteen sopivilta, niin minä en saa yhtä rauhaa, ennenkuin ne ovat yhdessä.

—Tokko sinulla muuta työtä onkaan?

—Pojat tekevät kotitöitä, mut minä teen näitä töitä, ja se on enemmän, kuin jos tukka märkänä suota sytisin.

—Mitä tyhjää. Enempi tulen näyttäjä poika tekee kuin sinä.

—Eläpäs ukko! Ilman näitä puuhia ei olisi tulen näyttäjiäkään. Mut minä kun ahkerasti kuljeksin täällä puuhassa, niin tulee tulen näyttäjiä, pellon kyntäjiä ja kuka sen tietää, mitä herroja niistä tulee. Vieläkö sanot, että on tyhjää työtä?

—Vielä monestakin.

—No olkoon sinusta niin, mutta minä en heitä ammattiani, niin kauan kuin pareja löytyy.

—Mitkä merkit sinulla on, että nuo ne nyt muka ovat...

—Merkitkö? Tämmöiset merkit: sinulla on tyttö ja minä toin sille pojan. Ei siinä muuta tarvitse.

—Ainakos ne sattuu...

—Miksi ei satu.

—Valehtelet, helvetissä.

—Minäkö valehtelen. Enpähän. Jos ei tyttö huoli yhdestä, hankin minä toisen, ja jos ei tyttö näytä mieleiseltä, mennään toisen luokse.

—Kyllä olet koiran viroilla. En, se vie, rupeisi tuommoiseen puuhaan, en vaikka.

—Elä sano, elä sano. Siellä näin ryyppyjä tulee. Ja en minä saata huoletonna katsoa, kun tytöt niin miehenpuutteisen näköisinä leihailevat, missä vähänkin on poikia saapuvilla, ja pojat samoin.

—Mene helvettiin! tosahti jo Malinen totisena. Minun tyttäreni ei kai ole kertaakaan ollut miehen puutteisen näköisenä »leihailemassa», eikä ole, saat uskoa sen.

—No, no, elä suutu, enhän minä puhu sinun tytöstäsi, tuleehan sille leihailemattakin, noin ikään.—Ja Turunen viputti sormellaan viekkaasti Anna Liisan kamariin päin.

Malinen ei ollut näkevinäänkään näitä sormen viputuksia, oli vain äänettä ja katseli toisaalle.

—Niitä on muita vähempionnaisia, selitti Turunen,—ja pitäähän niitä kokoneempain auttaa yhteen päin. Ja minä en saa yhtä rauhaa, jos en ole hommassa, mutta sitten siitä on aivan kuin huoletta, kun näkee että nyt ne sattuiivat. Vie sinä vihtakaarten Petter, kun se on lystiä, ja entä näitä ryyppyjä!

Totisesti oli hän innostunut aineeseensa, mutta hänen toverinsa kuunteli sitä aivan vastenmielisesti, eikä sanonut sinne ei tänne päin. Vielä heistä illan kuluessa tuli aika ystävälliset miehet, kun puhemies lopetti tuon virkansa ylistelyn.

* * * * *

Huomenna alkoivat vieraat laittautua kotiinsa lähtemään. Viikko eteenpäin tehtiin liitot käydä sulhasen kotia katsomassa, kuten oli tavallista. Malinen lupautui tulemaan itse mukaan, kun sulhanen pyysi moneen kertaan omasta ja isänsä puolesta.

Näinä välipäivinä teki Malinen matkavalmistuksia ja kehoitteli Anna Liisaakin tekemään. Ori sai uudemmat, napitetut vyöt selkäänsä ja kaksi hyvin huutavaa kulkusta länkien nokkiin. Peurantaljakin pantiin nyt reen perän päälle, jota hän muulloin piti säästäen, siitä kun tahtoi kovin paljon karvoja irtautua.

Anna Liisalla oli eräs omaistyttö toverina. Matka kului huimasti, vaikka sitä oli monta penikulmaa. Aamusilla kun lähtivät, niin iltasilla piti olla perillä. Malinen ei osannut hitaasti ajaa, eikä taas tahtonut ruveta hevostaan syöttelemään remupaikoissa, jos vaan ei ollut kievaria tai jotain tunnetumpaa taloa. Pikku talojen tuvassa istua uteliasten katseltavana ja kyseltävänä oli hänestä niin vastenmielistä, että ennen antoi hevosen kärsiä vähän nälkääkin. Saivat vain nähdä porhakan sivumenon ja peurantaljan liepsauksen kartanon solista kiidettäessä.

Ilta jo hämärsi, mutta kohta oli matkakin lopussa. Tie kulki joen jäätä, kierrätellen sen rantoja pitkin.

—Tätä joen jäätietä kuului olevan pari virstaa, vaan sitten ei enää maata kuin vähän, kertoi Malinen.

Anna Liisa käänsi päätänsä reen kupeelle päin ja veti huivia enemmän silmilleen. Hänen sydäntään alkoi nyt kovasti ahdistaa. Kaksi virstaa vain enää, ajatteli hän tuskaisesti. Miksikä en sanonut tänne lähtiessä. Voi, kun uskaltaisin, niin sanoisin, että käännytään kotiin. Mikähän tästä perästä tulee, mikä minut perii! Voi, Jumala armahda, mikä kosto tästä minulle tulee, kun semmoiseen syntiin... Tuolta kotoa ne olivat lähteneet matkaan nämä katkerat muistot. Hän ajatteli, että jos tämä olisi pakomatka toiseen maan ääreen, kauas niistä... Mutta ei sitä voinut paeta, se seurasi mukana, niin—ihan mukana. Olisi tehnyt mieli hypätä reestä pois ja juosta lumiseen metsään, kuolemaan sinne.

Hän havahtui, kun serkkutyttö olkapäällään nykäisi ja kysyi, mitä hän siinä oli niin syrjittäin. Anna Liisa koetti saada mieltään tasapainoon ja selitti täällä joen jäällä tuulevan silmiin.

Perille päästyä otettiin heidät vastaan mitä ystävällisimmin, aivan Malisen mielen mukaisesti. Vanha Keränen, sulhasen isä, oli pienenlöntä ukko ja kasvoiltaan kuivakarvaisen näköinen, mutta nähtävän hyvää mieltä ne osoittivat nyt vieraita vastaan ottaessaan. Sillä oli tapana räpytellä silmiään sitä sukkelammin, mitä sukkelammin puhui. Nauruakin siinä puheen seassa olisi ollut, vaikka kasvot eivät ensinkään taipuneet sitä todistamaan. Tätä puutetta palkitsi hän sillä, että nykytteli koko päätänsä nähtäväksi ystävyyden merkiksi.

—Vielä toki näkee entisiä tuttaviaan, ihasteli Keränen.—Tuskin sinä lienet meillä ennen käynytään.

—Enpä ole käynyt koko puolella kuin yhden kerran, sanoi Malinen.

He vanhat miehet eivät ruvenneet istumaan nuorempien kanssa yhdessä, vaan asettuivat eri kamariin, joita tässä talossa oli viljalti. Puhe alkoi matkan pituudesta ja ainahan siihen uutta löytyi, mutta eivät he sanallakaan koskeneet siihen asiaan, joka heidät oli tällä kertaa yhteen tuonut.

Tytöt olivat vaimoväen puolella ja siellä se oli sulhanenkin, joshan toisinaan kävi kuuntelemassa vanhain miesten tarinoita. Ujoina istuivat tytöt, varsinkin Anna Liisa. Talonväki heitä hyvitteli, miten osasi, näytettiin huoneita niillä lomilla, kun ei ollut tarjottavaa, ja oltiin kohteliaita. Navetassakin käyttivät vielä tänä iltana. Kaikkiin seurasi Anna Liisa jälkimmäisenä ja oli ensimmäinen takaisin tulemaan. Ei kaikkia edes läheltä katsonut ja kääntyessään sanoi vain että niinpä on. Tämä ei talonväen mielestä ollut aivan kylkiksi. He olisivat toivoneet saavansa nähdä edes muutaman hyväksymisnaurahuksen, tai ihastuksen innostuttaman askeleen, mutta ei mitään. Syyksi ajattelivat he matkalla tullutta väsymystä ja toivoivat aamun tultua voivansa enemmän ilostuttaa vieraitaan. Mutta aamu ei ollut paljon viisaampi iltaa. Morsian ei tullut sanottavasti iloisemmaksi entistään. Vaimoväki tuli hänestä siihen käsitykseen, että hän on perin vakava, tahi sitten heillä ei ole näyttämistä sen

enempää, kuin sillä on kotonaan.

Toista se oli kun isännät lähtivät päivän tultua katselemaan. Talon mies jos hyvästi selitti, niin vieras selitti vielä lisää, omien tietojensa valossa. Ne selitettävät siinä joskus sotkeutuivat niin, ettei ollut oikein selvää, kumpaisenko navetan sisustus tai pellon ojitus se onkaan puheena. Sitten se vasta selvisi, kun kädellä oikein viittilöi, miten oli ennen ja mitenkä on nyt. Suuri niityn raivaus olisi ollut vielä katsottava, mutta se oli lumen peitossa ja jäi sille näkemiselle, kun isäntä solalta neuvoi suuntaa, jossa se oli.

—Taitaa tämä puolikunta olla rikkaampaa kuin se meidän seutu, sanoi Malinen, kun he olivat taas tulleet kamariin.

—Siinähan on, sanoi Keränen.—Onhan ne täällä ennen eläneet, vaikka on näin syrjässä.

—Mikäs nyt on eläessä, sanoi siihen Malinen.—Olet kai sinäkin rikastunut, niin että lienevätkö ennenkään paremmin.

—Vähii nämä ovat, räpytteli Keränen ja nykytteli päätänsä.—Nyt nykyaikana on mennyt tuo maanviljelys aivan tuottamattomaksi. Ennen sai elolla teetetyksi kaikki työnsä eikä niistä rahapalkoista ollut puhettakaan, niin kuin nyt pitää olla.

—Semmoista se on nyt, vahvasti Malinen.

—Niin, se ensinnä, jatkoi Keränen.—Ja siihen aikaan maistettiin kotona keitettyä viinaa, eikä juotuna näin paljon kahvia.

—Niin oli.

—No, katsopas sitä etua. Rankki jäi omille elukoille ja työmies sai viinan siitä paikoiltaan, eikä mennyt raha kauppamiehille.

—Niin saivat, mutta joivatpa sitten, pirut, paljon.

—Joihan ne, vaan mitä siitä. Tulivatpa kohta työhön, kun kaikki joivat. Entäs nyt: otetaan jyviä ja rahaa ja mennään mökilleen joutilaana niitä syödä kutjottamaan, ja moititaan, että palkat ovat huonoja. Onko väärin puhuttu?

—Eikä ole väärin, vaan on nyt toki juonti vähän vähemmällä kuin ennen.

—On mitä on. Nyt juovat ukkonsa, akkansa, tyttönsä, poikansa. Silloin eivät poikaset saaneet viinaa, miehet vain joivat.

—Vaan menipä sillä lailla monta maattomaksi.

—Meni, joka meni, eikä siitä niin suurta vahinkoa tullut. Otetaan nyt esimerkkiä näistä meidän aikaisista eläjistä. Tuossa on melkein lähellä talo, jonka miehet eivät juo. Pieniä peltojaan kyntää remuuttavat siksi, että juuri leivissä pysyvät, ja jokavuotinen veroraha on milloin mistäkin keräiltävänä. Onko siitä sellaisesta elämästä hyötyä heille itselleenkään, vielä vähemmän muille. Jos olisi entinen viinan aika ja joisivat maansa jollekin muulle, niin siitä tulisi paikka mitä parhain, kun se tulisi työmiehen käsiin. Sitten niistä itsestäänkin tulisi työmiehiä, vaan nyt ne siinä talonmiesten nimellä laiskoina lötkektivät. Eikö ole niin?

—Voipi olla, en tunne. Vaan entäs lapset sitten, jos niillä niitä on.

—Onhan niillä, vaan mitä se haittaa. Yhtä maailman aikaa ne elävät köyhänkin lapset, ja minä olen merkinnyt, että nuo talosta hävinneet ja niiden lapset ovat monesti ahkerampia ja nöyrempiä työmiehiä, kuin nuo synnyttäiset köyhät. Etkö sinä ole sitä merkinnyt?

—Ei tuota ole tullut merkityksi, eikä niitä siellä meidän puolella paljon olekaan, ne kituroivat niillä paikoillaan niin pitkältä kuin jaksavat.

Keränen itse oli tutkinut kaikki asiat, mikä se on maanmiehelle edullista ja mikä ei. Muutamia mielipiteitä Malinen vastusti, mutta kun toinen toi hyviä etuja väitteensä puolustukseksi, tulivat he lopulta yksimielisiksi. Maanviljelysasioissa hän ei kyennyt vastustamaan vähääkään, sillä Keränen oli koetellut kaikkia tapoja, joita vaan oli kuullut, ja nyt hän tiesi antaa varsin viisaita selityksiä.

Päivä oli jo puolessa ja Anna Liisa toivoi isänsä mainitsevan takaisinlähdestä, mutta kun siitä ei alkanut kuulua mitään, haki hän sopivan tilaisuuden, jossa sai muistuttaa.

—Joko se on niin ... sanoi Malinen ja ajatteli että eiköhän tuo olekaan tyytyväinen tähän.—Kummapa

se olisi.

Talonväki huomasi poislähtöhuhakan ja ne panivat kovan vastalauseen, ettei yötä vasten ollenkaan, lähtee ennen vaikka aamulla varemmin. Niiden tahtoa täytyi totella, olisivat ehkä pahastuneet. Tänä toisena iltana keskustelivat ukot vielä monesta asiasta, vaikka Malista tahtoi vaivata tuo Anna Liisan kotiinlähtökiire. Hän ajatteli, että toivoneekohan se hupakko vielä parempaa.

Aamusilla erotessa puristivat apeksiksi aikovat ystävällisesti toistensa kättä ja tekivät monenkertaisia käymäkutsuja.

IV.

—Enpä minä olisi uskonut, että siellä on niin vantera talo, kertoi Malinen emännällensä kotiin tultua.

Muu väki oli jo käynyt levolle ja he istuivat kahden kamarissa.

—Vai isolta näytti talo, sanoi emäntä.—Mitenkähän se Anna Liisa siihen mieltä?

—En minä ole häneltä kysynyt, vaan niin tuon luulisi. Mistäpä heitä sen parempia osasi tulla. Mutta saat sinä kysellä sen mieltä, että eihän tuo katsone ylen sitä tarjousta. En minä muuten sitä osaa luulla kuin että mikä kiire sillä lienee ollut sieltä kotiin. Ota sinä siitä selvä ja houkuttele hyvillä puheilla, ei tuota kehtaisi ruveta suoraan pakottamaan.

Näitä neuvoja antaessa tekivät Malisen sieraimet tyytymättömiä liikkeitä. Emäntä lupasi aivan ensi päivinä ottaa selvän asiasta. Muutamia päiviä oli Malinen huoletta, mutta sitten jo kysyi:

—Johan olet puhutellut Anna Liisaa, mitä se sanoo siitä?

—Kyllä minä puhuttelin, ei tuo sano paljon mitään. Itkemään rupesi, kun yhä enemmän kyselin. Lieneekö tuo oikein tervekkään, jos tuo sitä pelännee.

—Kuka hänet tiesi, mikähän lienee, tuskaili Malinen.—Mikä sen nyt olisi kituliaaksi tehnyt, ja pienet kipeydet ne nyt ei kuulu mihinkään. Minä vaan luulen, että siitä on ikävätä sinne vieraalle puolelle meno. Jos se sitä pelkää, niin selitä hänelle, että ei sinne ole pakko mennä, tulkoon se tänne. En minä itse kohta kumminkaan jaksa tuolla työvään perässä juoksennella. Puhuhan aivan tällä tavalla, niin sittenhän on ihme, ettei suostu.

—Niin tuon luulisi. Minä koetan puhua, lupasi emäntä.

Malinen jäi taas odottamaan, sillä hänellä oli tuo omituinen häveliäisyyden tunne, jota tavallisesti on useilla vanhemmilla jonkun verran, ettei näet tee mieli puhua oman lapsensa kanssa sen naimisesta, varsinkin kun se on vielä alulla. Tässä kohden täytyi äidin olla tunteilleen armottomampi ja toimittaa sovintotuomarin ja postin virkaa tytön ja isän välillä. Tätä toista väliaikaa antoi Malinen kulu pitemmältä, että ennättää parata, jos se on vähän kipeä, ja että tuosta mieheläänmenosta ennättäisi johonkin selvyYTEEN tulla.

Oli keskipäivä, kun hän tuli työpaikkoja katselemasta kamariin, jossa emäntä oli yksinään. Tuolla kävellessä oli vävyn-oton ajatukset tulleet mieleen ja siksi hän kysyi:

—Tokko siitä Anna Liisan asiasta tulee sen selvempää? Jo tuon nyt tietänet.

Emäntä istui allapäin ja syvään huoaten sanoi:

—Jo tiedän.

—Vai jo viimeinkin. Itkuako vaan ... ja mitäs sinäkin siinä vesittelet?

Hän katseli jo terävästi.

Emännän silmistä vierähti useita pidätetyitä kyyneliä, kun hän sanoi:

—Voi tokiinsa. Kyllä meillä on asiata vesittelemiseen.

Samassa Malinen kavahti pystyksi, kuin jos olisi ollut lentoon lähtö, puuttui vain varmaa tietoa mitä

suuntaa kohti.

—Mitä asiata?! Sano!

—Anna Liisan asiat ovat huonosti.

—Mitenkä huonosti? Sano!

—Kyllä minä sanon, mutta sinun pitää luvata, että maltitset luontoasi.

—No nyt... Hän kirosi karvaasti lupaukseksi.

—Anna Liisa on langennut, tuottanut itselleen ja meille ikuiset häpeät, selitti emäntä aivan murtuneena.

—Tiedätkö varmaan?

—Kyllä se on varmaa.

—No mitenkä se voipi olla niin varmaa. Eihän ne ole tuskin tunteneetkaan toisiansa sitä ennen kuin täällä kävi, ja eihän siitä ole kovin pitkää aikaa. Ja onhan niitä pidetty silmällä.

—Sinulla on väärä luulo, sanoi emäntä. Se on tapahtunut ennen...

—Ennenkö?! kiljaisi Malinen ja näytti kuin olisi syttynyt tuleen.

—Ennen, kuukausia ennen, selitti emäntä.

—Kenen kanssa?!

—Renki-Aapelin kanssa, luulen...

Nyt kirosi Malinen niin että kohona keikahti. Hän kirosi uudestaan ja liikkui lattialla kuin pyöräyksissä.

—Nyt minä vasta ymmärrän, mikä tässä on ollut, terjui hän.

Samassa johtui mieleen toinenkin puoli asiasta.

—Ja semmoista minä käytin oikeiden ihmisten kotona syynillä.

Hän pyörähti niin tulisesti, kuin olisi tärkeä asia unohtunut.

—Missä Anna Liisa?

Emäntä oli miehensä kiivaudesta hätäntyneenä, kyyristynyt sängyn päälle istumaan ja yritti siitä lähteä hakemaan, mutta toinen ennätti ennen. Anna Liisa oli tuvassa, mutta onneksi ei siellä ollut muita.

—Käy kamariin!

Isänsä vihasta mustuneista kasvoista näki Anna Liisa, mikä on tietona. Hän hämmästytti puolitiotoiseksi ja käveli kamariin, jonne isän käsi vielä selästä ohjasi. Tätä hetkeä ajatellessa oli hän viikkoja ennen yksinäisyydessä itkenyt ja vapissut. Nyt se oli joutunut.

—Sinä kirottu lapsi! oli ensimmäiset sanat Anna Liisalle, kun hän vapisten asettui nurkkaan seisomaan.—Mitenkä kuulut sinä itsesi käyttäneen? Ja näenhän minä, kun ymmärrän katsoa, vaan eihän tuota toki osaa ajatellakaan tuommoista. Mitenkä? Sano!

Anna Liisa tyrehtyi itkusta.

—Eikö sinulla ole suuta vai...

Silmistä välähti kaksinkertainen viha ja silmäluomet sekä sormet liikkuvat aivan kuin sen, joka pidättelee itseänsä repimästä kappaleiksi edessään seisovata. Anna Liisa sen huomasi ja hänen täytyi saada jotain sanotuksi.

—Armahtakaa, rakas isä.

—Vai olen minä rakas ja vielä isä. Siinä on sitten lapsi, joka tuottaa vanhemmilleen iloa... Lopeta paikalla tuo turskumisesi ja selitä suoraan, mitenkä sitä yhteyttä alettiin ja oltiin. Tokko kuuluu sana? Milloinka se alkoi? Sano suoraan, tai jos valehtelet, niin minä kylvetän, että täysinesi loput tuohon

paikalle!

—Kesällä, sanoi Anna Liisa, koettaen painaa itkua kurkkuunsa.

—Vai jo kesällä! No mitenkä te, sen lahjat, saitte puhua ja minä en kertaakaan tavannut teitä, sen vietäviä, yhdessä. Mitenkä?

—Ei me ole puhuttu paljoa.

—Valehtelehan s—a.

—Kirjoitettiin ... ehättäytyi Anna Liisa selittämään pelosta.

—Kas sitä minä kuulen! huudahti Malinen. Sen hyvän minä sain siitä, kun opetin ensin semmoisella vaivalla. Niin se oikea lapsi tekee! Lieneekö kukaan tässä maailmassa sen kirotumpaa työtä tehnyt kuin minä siinä tein. Se työ oli kirottua ja olkoon kanssa kirottua! Mutta mikäs ne kirjeet varjeli, ettei niistä joutunut yhtään minun näppiini?

—Ne olivat ... puolanpohjallisen näköisiä ... torvia.

—No itse kuuden tuhannen vanha p—e niillä on ollut koulumestarina!
Etkö sinä ajatellut, mitä minä sanon semmoisesta?

—En...

—Hm ... vai et. No totta niitä on pitänyt olla yhtymäpaikkojakin, ei se ole tullut paljaalla kirjoittamisella. Sano suoraan missä?

Anna Liisa ei ollut kuolemakseen ajatellut, että ne pitää vielä näin peittelemättä kaikki ilmoittaa, ja siksipä oli alkaminen vaikeata.

—Onko ne muistelemisessa, ärjäisi Malinen tulisesti.

—Tuolla hakavesakossa ja...

—Kerro yksi kerrallaan, pysäytti Malinen.—Milloinka siellä hakavesakossa?

—Silloin kun oltiin nuotalla.

—Milloinka sinä olet ollut nuotalla?

—Silloin kesällä, kun te otitte minut tarpomaan.

—Niin, silloinko kerran? Mutta olinhan minä mukana. Etköhän s—a...

—Te laitoitte minut kotiin tulemaan, kun päästiin rantaan.

—No, etkös sinä tullut suoraan kotiin?

—En, kun...

—Etkös sinä tullut suoraan kotiin, vaikka minä hyvinäni laitan muka lepäämään. Ja sinä et mennyt.

Anna Liisan täytyi uudistaa vastaus.

—Vai et sinä helvetin luiru tullut paikalla kotiin, vaan menit sinne maleksimaan. Mistä se toinen, s—a, osasi sinne tulla?

—Sehän se kirjoitti tuohikäprryyn ja neuvoi.

—Ja sinä, sen vietävä, tottelit. Kyllä minä nyt jo muistan. Se helvetin retkale aikoi mennä haravan piipuita katselemaan. Voi, voi, voi, elävä, kuuden tuhannen vanha p—e, jos minä arvasin tuon silloin!!

Malinen ei enää kaivannut uusia esimerkkejä, hän oli jo haljeta kiukusta tämänkin yhden kuultuansa.

Emäntä oli koko ajan istunut huolekkaana kuuntelemassa tätä kohtausta, jonka hän arvasi tulevan tämmöiseksi, ja oli siinä pelossa pitänyt muutamia päiviä tietonsa ilmoittamatta. Kun Anna Liisan selityksen perästä Malinen syttyi raivoon, näytti emännästä välttämättömältä mennä sen korvaan jotain tärkeätä asiata selittämään.

—Elä tule sopattelemaan minulle, oli kuuluva ja vihainen vastaus.—
Siinä taitaisi vahinko tulla, syntyipä tuo milloin hyvänsä.

Sydän ei taitanut kumminkaan olla aivan niin raaka kuin suu, koska vihan purkaus kääntyi toiseen.

—Mikä ne sinultakin silmät pimitti, ettet huomannut, vaikka olet kotona alituistaan?

—Se sama, mikä sinultakin, että kun ei osaa pelätäkään tuommoista, sanoi emäntä.—Kyllähän minäkin nyt jälestäpäin huomaan, että mitä ne kylpemättömyydet ja muut kipeydet olivat, mutta mikä niitä silloin arvasi.

Malisessa heräsi äskeinen muisto, joka pakotti uudestaan kääntymään Anna Liisaan.

—Mitä sinä siinä vielä ruojastelit, kun läksit sinne syynille. Ilkeääkö niitä kihlojakaan laittaa takaisin, kun on kerran olleet tuommoisen ihmisen käsissä. Anna nyt minun ilmainen ikäni hävetä sitä, kun tuollaista ihmistä kuljetin kunniallisten ihmisten luona. Luulitko sinä, että tämä häpeä on vähän minulle, kun tahdoit sillä vielä lisätä!

—Voi, enhän minä uskaltanut teille ilmoittaa, minua niin peloitti.

—Kummasti sinua silloin peloitti, vaan eipähän ennen... Ja nyt saat tästä lähtien asua saunassa. Semmoinen ihminen ei tarvitse kamarista... Ja sieltä minä...

Samassa hän meni Anna Liisan kamariin ja kohta kuului rumaus, kun Aapelin kaappi sai kyytinsä ulos. Vihakädellä hän sitä kouristeli ja paiskiloi, ikäänkuin se olisi ollut joku syyllinen ja kuin siihen olisi koskenut.

—Missä ne sen ruojan vaatteet on, nekin minä laitan samaa tietä ja menköön itse perästä jo tänä päivänä, luki hän lakia, kun oli tullut kaappia kyydistä.

Emäntä selitti, että piika-Maija se ne tietää.

—Käske sinä sen kantaa joka riepu tuonne kartanolle, se ei saa jalallaan astua minun huoneisiini.

Anna Liisa oli lähtenyt kamarista ulos.

—Mihin sinä menet? kysyi siltä Malinen kiivaasti.

Itku sotki vastauksen. Äiti, peläten lisäkiivastumista, joutui avuksi.

—Minnekäs sinä käskit menemään?

—Eeeh, s—a, on se nyt nöyrä, murisi hän ja lisäsi kovasti: Ole menemättä sinne saunaan. Mene tupaan ja pysy siellä!

Anna Liisa kääntyi ja meni tupaan. Itse jäi hän kartanolle odottamaan renkien tuloa metsästä. Syytön sattui ajamaan vähää ennen. Se katseli kummastellen kartanolla olevaa kaappia ja vaatekasaa.

—Aja se hevonen tänne, eläkä siinä töllistele! kiljaisi Malinen. Lyö rekeen tuosta kaikki ja odota siksi, kun se toinen, p—e, tulee.

Tämä toinen hyväniminen tuli aivan kohta ja näkyi heti ymmärtävän asian. Selin koetteli pyöritellä hevosta riisuessaan.

—Heitä se hevonen siihen, ärjäisi Malinen. Tuossa on kyyti valmissa. Istu paikalla rekeen ja varo, s—a, ettet astu jalkaasi minun talooni. Paikalla! Kuuletko, sen vietävä!... Kyyditse miten pitkältä hyvänsä, kunhan tänä iltana joudut takaisin. Ala ajaa!

Sanattomina liikkuvat rengit kuin koneet isäntänsä käsissä. Kuskiksi määrätty hotaisi hevosta, josta näin työstä tultua oli matkanteko vastahakoista. Aapeli istuutui reen kantapuolelle, ja vesikarpat taisivat vierähtää kasvoille, kun reki oli menossa solasta näkymättömiin.

Malinen riisui Aapelilta jääneen hevosen, vei talliin ja pani sille heiniä eteen. Sieltä hän tuli tupaan, mutta lähti kohta pois puhumatta mitään. Mennessään hän katsoa vilkaisi Anna Liisaan, joka silmät punaisina istui karsinanurkassa ja, joutilaisuuden pelossa, sutusteli jotain vaatetta käsissään. Muutaman neljännestunnin kuluttua tuli Malinen tupaan takaisin ja sanoi:

—Itkullako sinä aiot ruveta aikaasi viettämään ja olemaan siinä ihmisillä kometiijana. Mene kamariin, eläkä liiku sieltä.

Anna Liisa siirtyi tuvasta, kulki matkansa niin uunin vierusteita myöten, kuin sinnetänne potkittu koira. Ensimmäinen myrsky oli kärsittynä, nyt oli vain häpeä jälellä. Ilmi tuleminen oli tuonut jonkinmoista helpotusta, mutta toiselta puolen painoivat isän kiroukset kahta katkerammin. Ne olivat

kuuluvinaan korvissa melkein aina, ne uudistuivat unissa, niin ettei vavistukset loppuneet. Tämä elämä olisi ehkä tullut liian raskaaksi, jos ei äidin rakkaus olisi ollut sitä tukemassa ja lieventämässä. Usein äiti istui siellä lohduttelemassa, varsinkin kun ei isäntä ollut kotona, ja laitto ompelutöitä, ettei aika niin pitkältä tuntuisi.

Malinen itse käveli tämän tapahtuman jälkeen niin kulmat kurtussa, kuin jos olisi alituistaan päättä kivistänyt. Hän oli näkevinään ilman katsomatta kaikkien silmistä pilkallista iloa. Niiden puheet kuuluivat siltä kuin ne kiertelisivät salaisesti tuon asian ympärillä, rohkenematta siihen tarttua hänen kuullen. Niistä erottua oli hän varma, että nyt ne siellä nauraen puhuvat siitä ja ovat mielissään. Tuskin Malinen tapasi yhtään ihmistä, jonka ei luullut olevan hyvillään. Eipä hän antanut ensi viikkoina mennä työmiehiäkään tahtomaan, ne ehkä olisivat kysyneet: miksikä laitoitte renkinne pois? Ennen itse ajoi hevosta heinävedossa ja ainakin sata kertaa päivässä sydämessään kirosi, kun muistui mieleen, miten hän tuolle puhemiehelle oli kehunut tyttärensä viattomuutta ja mitenkä siellä sulhasen kotona oltiin ystävät isännän kanssa, ja nyt se sekin... Voi tuhannen vanha...!

* * * * *

Keväinen ruoho oli nostanut päänsä kuoleutuneista kannoistaan. Lintuset metsissä laulelivat rakastetuillensa keventäen sillä toistensa huolia poikasille pesiä rakentaessa ja ruvetessa hoitamaan noita pieniä, höyhenettäviä raukkoja.

Yksinään sai Anna Liisa kärsiä tuskansa, ei ollut säälivä osallinen sitä kuulemassa. Ne, jotka mailla olivat, ottivat siihen kyllä osaa, mutta sillä lailla kuin otetaan kuullessa suuren pahantekijän huutoa, sen saadessa raippoja. Ei ollut ilosta loistavia silmiä katselemassa vasta maailmaan tullutta pienokaista, kun se jo lepäsi vaatteissa. Ei näkynyt hymyilevää silmäystä sille, joka sen oli synnyttänyt. Ei välähtänyt kenenkään aivoissa toivorikasta ajatusta siitä, jonka silmiin nyt valo ensi kertoja heijastui. Ei se raukka näkynytkään tulleen suurilla vaatimuksilla tähän maailmaan, lieneekö arvannut tilansa, sillä tuskin jaksoi ääntä ottaa ja heikosti huokuikin.

Läsnaolijat alkoivat pelätä sen kuolemata, ja lieneekö toivo tätä heidän luuloansa vahvistanut. Siltään se ei kumminkaan saanut kuolla, se piti toimittaa hätäkasteeseen. Aikuisia miehiä ei sattunut maille muita kuin isäntä, mutta sitä ei uskallettu tahtoa eikä ketään arvokkaampaa ihmistä. Piika-Maijan laittoivat hakemaan lähimökistä vanhaa lois-ukkoa, joka tuolle toimittaisi sen avun, ettei joutuisi kadotukseen. Taivaaseen sen kyllä sallittiin mennä, mutta ei maailmaan tulla. Nimeä etsivät he sille niin yksinkertaista, joka ei olisi kellekään muille kelvannut. Kaunista nimeä ja varsinkaan kahta ei uskallettu panna, sillä he olivat kuulleet jo ennen Malisen pitävän puhetta isättömään lasten kaksista kauniista nimistä. Piika-Maija esitteli sille omaansa, eikä se taitanut heidän mielestään liian kaunis olla, koska he suostuivat, ja olihan siinä sekin, kun Maijan tuli olla yhtenä kumminakin.

Hätäisesti kastaminen ei olisi ollut niinkään tarpeellista, sillä elämä rupesi vaan jatkumaan. Kun syrjäiset hoitajat oli laitettu pois, piti Maija heistä huolta. Maija se taisikin olla ainoa, joka ei Anna Liisan mieltä enää lisää raskauttanut, vaan koetti entisyyttä painaa unohduksiin. Ei Anna Liisan äitikään siitä enää paljoa puhunut, mutta kumminkin näytti alituista surullista mielialaa, jolla osoitti muistavansa, mitä oli tapahtunut.

Malinen itse ei ollut kertaakaan käynyt katsomassa tuota lasta eikä sen synnyttäjää. Monet viikot oli kulunut, kun hän siitä asiasta otti emännälle vähän pitemmältä puheeksi.

—Johan se näkyy liikkuvan, sanoi hän.—Eikö se ala mennä kirkoteltavaksi.

—Mitä sinä nyt näin paikalla, torui emäntä.

—Sitä minä, että minä en rupea talossani elättämään semmoista kirkottelematonta. Sen pitää mennä. Mene sinä käyttämään.

—Mitenkä se nyt vielä, eihän se ole niin terve, että jaksaisi...

—No on meillä siksi hyvät kärryt, ettei niissä säry, jos ei muuten hyppine.

—Tuokin lapsi näkyy olevan niin huono heittää yksinään.

—Mitä yksinään. Eiköhän tuolle muut välttä hoitamaan. Sepä taitaa hyvä olla.

Emäntä herkesi vastustelemasta. Tuo puhe ei voinut olla koskematta. Tuntui kuin hänkin olisi rikoksellinen lapsensa kanssa.

Pyhäaamuna varhain he lähtivät ajamaan vanhalla tammalla, jonka harja ei ilmassa leimunnut, eikä kiessin vieterit menon voimasta lennätelleet istujia pilviä kohti. Hiljaista oli heidän matkakulkunsa ja hiljaisia matkustajat. Kaksi vanhaa, jotka veivät kolmatta, nuorempaa syntistä, tekojansa tunnustamaan.

Maija jäi hoitamaan ristitytärtään, tuota näkyvää synnin seurausta. Huolellisesti hän sitä tuuditti ja aina vähän päästä antoi lusikalla maitoa suuhun. Illempana pani hän puita uuniin palamaan, että tulisi oikein raitista lämmintä. Hän oli saanut hoidettavansa nukkumaan, kun toinen piika toi lehmät laitumelta tarhalle. Ne siellä kävellä touhusivat levottomina kaipaillen lypsäjiä. Maijaakin sinne kutsuttiin avuksi.

—Minun pitäisi mennä toveriksi lypsämään. Toisiko isäntä sanan, jos tuo lapsi herää ja rupeaa itkemään.

—Mene vaan, kyllä tuodaan sana ja minä käyn heilauttamassa, jos herää, lupasi tämä.

—No se on aina parempi, kiitteli Maija ja meni.

Malinen oli kamarissa sänkynsä päällä syrjämyksillään. Vähänväliä hän teroitti korviansa kuuntelemaan itkuja, mutta ei mitään kuulunut. Uteliaisuus alkoi vähitellen houkutella, että jos olisi nyt yksinään mennä katsomaan, minkä näköinen elävä se on. Jopa sai uteliaisuus lähtemään liikkeelle. Ovesta löyhähti vastaan omituisen kodikas lapsikamarin ilma, joka ei ollut vaivannut näitä liikkuvia sieraimien seiniä lähemmä pariinkymmeneen vuoteen. Uteliaana katseli hän ympäri huonetta ja erittäinkin tuota kätkyessä-olijaa, jolloin aina kulmat rypistyivät ja sieraimet tekivät liikkeitä. Uuni oli hiilillään. Tätäpä paahdetaan, sanoi hän itsekseen. Pöydällä oli kahvikuppi, puolillaan maitoa, ja vähän vajaa tulitikkutoppa. Malinen asettui uudestaan tarkastelemaan tuota luvatta tullutta ja teki siitä havaintoja.

Kylläpä on koko kuikelo, vaan eipähän kuole... Ei se toki kuole ... siinä saattaa olla kuikelota jäämättömään päivään, kunhan sitä vaan elättää, ja elättäähän sitä pitää, kuikelota... Eee .. suutaanpahan naputtaa, siihen pitäisi kuikelon nieluun tunkea syömistä... Eee ... syömistä toki, hyvää sukua... Eiköhän vaan nouse juonittelemaan, hyväkäs.

Lapsi käänteli heikosti päätänsä kahden puolen ja liikutteli huuliaan. Malinen alkoi saappaan kärellä pukkiloita kehtoa liekkumaan, mutta kun se ei ollut ollenkaan tasaista, käänteli lapsi yhä enemmän päätänsä ja nirahteli äänessä.

Parkumaanpahan rupeaa, kuikelo... Annetaan, annetaan!

Nuo »annetaan» sanat tulivat suusta niin omituisella äänenpainolla, että sitä on mahdotonta selittää. Hän pukkiloiti yhä vielä ja kääntyi ottamaan pöydältä maitokuppia. Silmät sattuiivat tulitikkutoppiin, jolloin heräsi jokin ajatus ja lyhyen mietinnön perästä päätös. Silmät vilkasivat vielä varovasti oveen ja sitten uuniin. Oikea käsi oli jo sillä aikaa mennyt topin luokse ja nosti siitä tikut tarkasti ylös. Vapista tahtoi käsi, kun se sitten painoi nuo tulikiviset tikunpäät maitokuppisiin. Pelko pakotti liotusaikaa tekemään jotenkin lyhyeksi ja viemään tikut uuniin. Kiiruusti hän ne sinne heitti ja joutui työhönsä. Lapsi ei enää niin paljon nirahtellut, kun tunsu, että ylös kohotetaan. Huulillaan se hamuili jotain, mutta alkoi niitä väännellä vastenmielisesti, kun kova kupin laita huuliin vastasi.

—Vieläpä tämä kuikelo on niipukas, kähisi ruokkija ja kaatoi vaan suuhun.

Lapsi oli aivan läkähtyä ja pulautteli liikaa pois, mutta syöttäjä kaatoi uutta, kupin tyhjäksi, niin että sitä meni rinnoille enin osa. Samassa vavahutti Malista uunista näkyvä sininen tuli, kun maidossa kastuneiden tikkujen päät syttyivät palamaan. Hän näytti vähän hätäytyvän, heitti lapsen käsistään ja otti taskustaan tikkuja, jotka asetti pöydällä olevaan tyhjennettyyn toppiin. Tikkujen tuli hälveni, eikä sitten enää tulijat niin peloittaneet, kuin äsken.

Tyttöraukka itkeä rillitti sortuneella äänellä. Malinen tarttui nyt kahdella kädellä liekuttamaan. Kielen päällä kytteli koko lauma kirouksia, mutta niiden purkautumista pidätteli toinen kangerrus, joka oli muistunut säikähtäessä tuota tulitikkujen päistä lähtenyttä valoa. Tuo heikko itku alkoi kuulua kostonhuudolta, jota ei jaksanut kuunnella. Hän lähti kiireesti Maijaa hakemaan.

—Ei se kuin huutaa, vaikka minä annoin maitoakin. Tule sinä ja tuo lämmintä maitoa sen suuhun, toimitti Malinen puoleksi hätäillen, puoleksi kiukuten.

Maija juoksi kiulu kädessä pihaan.

—Anna sille lämmintä maitoa, tuli hän vielä kamarin ovelta neuvomaan.

—Kunhan tuosta asettuu itkemästä, sanoi Maija vähän kiukuten, kun näki että entisestäänkin ovat vaatteet maidon vallassa.

Yksinäänkin Maija vielä murisi, että ne miehet eivät paljoa ymmärrä, kaataa hulittavat vaan lapsen suuhun, aivan kuin se olisi hongan ontto. Äskeinen hoitaja oli jotenkin rauhaton, kunnes kuuli, että tyttö on asettunut ja ruvennut nukkumaan.

Myöhemmä entisistä määristä meni kirkkomiesten takaisintulo hitaalla hevosella. Anna Liisan silmät näyttivät, että oma määränsä oli tullut itkuja tämänkin päivän osalle. Häpeänsekaista hyvää mieltä vaikutti se Majjalta saatu tieto, että isä on sillaikana hänen lastaan hoitanut. Vähäinen toivon säde kirkasti sitä ajatusta, että jospa se isäkin siitä muuttuu ja antaa anteeksi.

Ei kulunut viikkoa tästä tapahtumasta, kun tuon lapsen elon aika loppui. Hän jätti tämän maailman, eikä tietänyt, kuinka paljon tuo lyhyt kyläilyaika tuli asianomaisille kustantamaan. Sentähden ei ero synnyttänyt suurta surua, ja jos lähin omainen jotain sellaista tunsu, ei hänkään uskaltanut sitä ilmaista muille. Kirstu toimitettiin heti, ja Malinen laittoi mökkiläisen talon oriilla saattamaan ruumista hautaan. Arkipäivänä kävi se sen yksinään toimittamassa, maksoi paikan yhteiseen hautausmaahan ja kantoi kainalossaan kärrystä suoraan tuonne yhteiseen unhotuksen kuoppaan. Ei mitään muistomerkkiä tullut haudan päälle, eikä edes paikkaakaan pantu mieleen, tuskin sitä tuokaan viemämies kohta muisti.

Malinen näytti käyneen lapsen kuoltua tyynemmäksi ja vähän niinkuin alakuloiseksi. Hän taisteli näkymättömän kanssa, joka tahtoi tiliin tuosta lapsen ruokkimisesta. Alussa ajoi Malinen tuon tilimiehen luotaan sillä perustuksella, että aikaa on kulunut liian pitkältä, tämä perimys kuuluu sille, jolle se on kuuluva. Mutta se tuli kohta takaisin ja alkoi vaatia todisteita, onko aika pitkä vai ei. Taas sai se kyytiä, mutta mitäs siitä, eihän näkymätön pelkää takaisin tullessaan. Malinen jo suuttui ja lupasi laittaa todistuksia. Hän ajatteli lioittaa tulitikkuja maidossa ja maistaa, onko se niin vaarallista, mutta se jäi tekemättä, kun ei muistanut lioitusajan pituutta ja muutenkin tuo oli vähän niin...

Tälle alakuloiselle mielelleen sai Malinen virkistystä siitä, kun emäntä sattui esittelemään, että annettaisiin Anna Liisan mennä sille, jolle on kerran... Se oli sama kuin pistää tuli tappuroihin. Ei vaikka keränä maailma pyörisi, ei sittenkään...

Siihen päättyi tilinkin tutkinto.

V.

Seppälän Aatu oli ostanut itselleen toisesta kylästä Ahoniemi nimisen talon ja luvannut siitä lopumma kymmenen tuhatta markkaa. Se jäi melkein kaikki velaksi, kun kotoa saatu perintösumma oli enempää kuin puolta pienempi ja siitäkin täytyi heittää kapineiden laittoon ja niiden tarpeiden varaksi, joita luonnollisesti tulee isännälle, joka on vielä emäntää vailla. Tätä Aatun maan-ostoa katsoi moni liian uskaliaaksi yritykseksi, mutta itse hän siinä näki monta houkuttelevaa etua. Ensinnäkin jo se tuntui miehuulliselta, että sai muuttaa omaan taloonsa toiseen kylään, jossa löytää uusia tuttavuuksia noiden entisten sijaan, jotka jäivät mitättömän näköisinä vanhoille poroillensa käänteilemään. Eikä tämä talo ollutkaan ikävällä paikalla. Maantie kulki vieritse, ja naapureja kahden puolen, jopa niinkin arvokkaita, kuin kestikievari ja kylän kauppamies. Näitä lähinaapurejaan kutsui Aatu juomaan tuliaisukupit, ja mielellään ne tulivatkin. Näiltä naapureilta tiedusteli uusi haltija tarkemmin etupaikkoja sekä kyseli neuvoa, mitä tässä ensiksi rupeisi teettämään ja laittamaan.

—Istuimia on vähän, niitä saatte tilata minun kauttani, ne summissa teettäen tulee huokeiksi, ehdotteli kauppias paikalla, kun näki miten toiset saivat seisoallaan pöjästellä, vaikka kyllä hän itse oli istuimen ottanut.

—No, antaapa heitä sitten tulla pari tusinaa, sanoi Aatu rennosti.

—Ja minulla on toinen esitys, sanoi kievarin isäntä.—Emäntä taloon, tai talo tuleen.

Toiset vastustelivat, että ei nyt aivan niinkään, mutta toiset sanoivat sen olevan paikallaan, mitä kievari sanoi. Tämän viimeisen esityksen herättäjä oli saanut jo vähän hattuunsa, ja kun kuuli, että hänen esitystään kannatetaan, otti hän itse tuon asian käsiinsä ja tolkkutti kymmeniä kertoja aivan samaa, aivan kuin se olisi ollut maailman viisain esitys ja hän itse viisain mies.

Näissä tuliaisissa oli ollut tuokin Aatun entinen puhemies. Sen kielsi Aatu yöksi kotiinsa ja alkoi esitellä uusia koetuksia. Se kuunteli asiata ja sanoi viimein:

—Vai niin, että vanhaa latua koetetaan uudestaan hiihtää. Et sinä muistele entisiä etkä työlästy.

—Ei tässä auta työlästyminen, sanoi Aatu.

—Entäs jos tapahtuisi sama pyöräys perillä kuin viimeinkin.

—Eih, sanoi Aatu raakamaisella ilolla.—Ne ovat nyt kuin siiville lyötyjä ja kiittävät kauppojaan, jos saavat tämänlaisia.

—Elä noin sano, kielteli puhemies.

—Hyväpä on sanaa, pöyhkeili Aatu.—On se korea nyt jo siksi mennyt alaspäin, ettei kannata ylpeillä.

—En minä sitä tarkoittanut, vaan että jos sinulla on todella rakkautta sitä kohtaan, niin elä panettele, mutta jos ei ole, niin ollaan menemättä.

Tämä puhemiehen vakava neuvo sai Aatun vähän hämille ja hän silmillään syrjään päin vilkkuen selitti:

—On minulla rakkautta, on, en minä sillä sano.

—Itsepähän tietänet, sanoi puhemies.—En minä ole mikään vannottaja, mutta se pitäisi aina muistaa, ettei väkisin vävyksi eikä ylen mielin ystäväksi.

—En minä nyt enää pyrikään heille vävyksi, se on aivan rakkautta kaikki, vakuutteli Aatu, tekeytyen iloiseksi.

—No, jos se lienee totta, niin saatan minä olla mukana, kävi miten kävi.

Päätös oli valmiina. Ja kun Aatu oli ostellut lisää eläimiä sekä muita tarpeellisimpia tavaroita, lähtivät he matkalle. Heidän tiensä vei taas Malilaan.

Kovasti pullisteli Malisen sisimmäisiä ruumiin osia, kun hän näki nämä entiset tuttavansa. Ei kumminkaan sattunut kiireellistä lankain ostoa. Hän koetteli taipua siihen, mitä oli edessä, aivan niinkuin metsästäjä ampumaan harakoita paremman puutteessa. Kävipä pistämässä vieraille kättä, mutta niin ilmeisen tylästi, ettei katsonutkaan, sattuuko käsi käteen vai ei. Sattui se kumminkin, ja kysäistyään »mitä kuuluu» meni vastakysymyksiä odottamatta kamariinsa.

Noloina jäivät vieraat istumaan tuvan penkille.

Sulhanen siinä töpeksi pahantuulen sylkiä ja kopisteli poroja piipustaan. Toinen oli kärsivällisempi ja lohdutteli hiljaa.

—Elä hätäile. Antaa asiain hautua, eikä olla tietävinäänkään.

Tuonne jos tännekin ennättivät he ajatella siinä istuessaan, ennenkuin saivat kutsun kamariin. Isäntä siellä joi kahvia yhtenä, mutta osoitti syrjäsilmaisilla katseilla ja nenäpielten liikkeillä tietävänsä, ketä vieraita he ovat ja mitä heistä ajatellaan. Puhemies alkoi rupertella maailman asioista ja oli hyvin tyytyväinen, kunhan talon mies edes kuunteli. Hyvin varovasti hän otti viimein puheeksi Aatun talonoston, johon tämä itsekkin saattoi aina yhtyä, kun oli tarvis tarkempia tietoja. Sen verran Malinen otti osaa tähän puheeseen, että moitti maan olevan huonossa kunnossa, joka jo oli vierasten mielestä iso asia.

—Onhan se ollut huonoilla haltijoilla, myönnytti puhemies.—Mutta kyllä Ahoniemi on hyvä paikka, kun sen laittaa kuntoon. Se siinä on suurin haitta, ettei ole vielä kaikkia, mitä talossa tarvitaan. Yksinäisen miehen talonpito se on puolta vailla. Eikös ole?

Kysymys oli tarkoitettu Maliselle, mutta tämä käänsi vaan päätänsä.

—Se on suuri puute, pitkitti puhuja.—Ja jos isäntä ei ottaisi pahastuakseen, olisi minun ilmoitettava, että me ollaan sitä varten liikkeessä, että jospa tuo haitta saataisiin poistetuksi. Eli kiertelemättä puhuen, tämä Aatu tahtoi minua aluksi ilmoittamaan teille, että hän pyytäisi tytärtänne itselleen. Semmoinen asia.

—Niinpä kuuluu olevan, sanoi Malinen ja oikaisihen suuremmaksi.—Pitäisikö siihen minun jotain sanoa.

—Sitä tässä toivottaisiin.

—No, minä sanon. Asia on semmoinen. Te tiedätte, mitä on tapahtunut. Minä olen tehnyt, mitä olen osannut, ja yhtä hyvin on sillä lailla käynyt. Tästä puoleen en välitä mitään. Olkoon oma tahto. Muuta minä en siihen osaa.

Niillä puheilla hän erosi ja meni heinään.

Vieraille jäi isännätön talo. Heillä oli nyt mielestään jonkinmoista lupaa ja alkoivat rehellisesti

ilmoitella Anna Liisalle asiataan, mutta sepä ei ollut niinkään hätäinen. Suoraan tunnusti se huonoutensa ja neuvoi paikalla menemään pois.

—Joka minut ottaisi, selitti Anna Liisa, saattaisi se kaiken ikänsä kantaa katkerata mieltä, että on tällaisen ottanut, ja sen vuoksi on parasta etsiä sellainen, jolla on entinen elämä puhdas.

—No, minä en kannata katkerata mieltä, vakuutti Aatu.

—Ei pitäisi mennä lupaamaan, sanoi Anna Liisa.—Ne lupaukset pian unohtuu.

—Sano sitten, jos unohtuu, mutta se on totta, että minä en muistele, mikä kerran on mennyt, sanoi Aatu yhäkin.

—Lopetetaan lyhyeen, eläkä puhu enää minulle.

—Jako et huoli kihloja?

—En.

—Ota ilman suotta.

—En suottakaan.

—No ota nyt ja anna sitten pois, jos ei mieli rupea muuttumaan.

—En ota, eikä niiden arvo ylene minun muassani olemalla, menevät vaan, etteivät kelpaa sitten kellekään.

—Ei tarjotakaan muille, keksi sulhanen keinon.

—Elä kiusaa tyhjän tautta minua enää, sanoi Anna Liisa.

Nämä esteet ja huonouden valitukset olivat vain sulhaselle yllätyksenä yhä enempiin lupauksiin. Yksinään kun ei saanut sen enempää aikaan, täytyi noutaa puhemies avuksi. Tämä puhui pitkältä siitä, että eihän yksi erehdys vie ihmistä niin pilalle, ettei vasta maailmassa saattaisi olla niinkuin muutkin. Anna Liisa alkoi vähän suostua, mutta sillä välipuheella, että kihlat täytyy kelvata takaisin, milloin hän tarjoo. Puhemies meni siitä takaukseen, ja isännän heinästatuloille oli Anna Liisa laillaan kihloissa. Tieto siitä teki Maliseen samanlaisen vaikutuksen, kuin kirpun puraisu, joka on ensin työlästyttävästi juoksennellut pohjetta pitkin.

Sulhasten mentyä ei kuulunut asiasta mitään puhetta. Malinen itse kantoi tyytymätöntä naamaa ja näytti ajattelevan. Häntä ei ollut hyvä mennä häiritsemään. Emäntä ja Anna Liisa odottivat purkausta. Monta viikkoa se kesti hautua, kuin pahantapainen tervauuni, ja olisiko vieläkin valmistunut, jos ei sattunut ilmestymään vanhaa hapatusta avuksi. Emäntä sen sai taas kuulla ensiksi.

—Se h—n retkale, se Aapeli, kuuluu nyt asettuneen tälle kylälle olemaan.

—Vai tänne se on asettunut.

Emäntä näki miehensä kasvoista, että vielä sitä sanomista on, näytti vaan pitävän ajatella, sanoisiko vai eikö sanoisi. Asia pakotti.

—Vieläkö sillä Anna Liisalla on ne Ahoniemeläisen kihlat?

—Eikö ne vielä liene, vaikka onhan se taitanut laitella sanoja, että kävisi hakemassa pois.

—Mitä p—a se on niistä ensin ottanut?

—Sitähän minäkin sanoin, vaan kun ne olivat heittäneet puoliväkisin.

—Niinpä menköön sitten, kun on ottanut ja menköön heti, kivahti Malinen tulisesti.

—Ei tuota toki pakoteta, raukkaa, houkutteli emäntä.—Annetaan olla kotona, jos ei itsemieleistään tule.

—Niin, niin, annetaan olla kotona ja itsensä valita, syttyi Malinen.— Jo tuo nähtiin, mitenkä se valitsee. Eikö tuo liene vaanimassa se entinen s—a, mitäs muuta varten se on tänne tullut. Hyvä siitä taas tulee, kunhan annetaan valita mieleistään.

Hänen äänensä vapisi vihasta ja silmien katse pyöri ympäri huonetta.

—Ajattelehan nyt oikein, eläkä noin tuomitse, rauhoitteli emäntä.—Elä toki luule, että Anna Liisa uudestaan tekisi saman rikoksen. Onhan se siksi paljon jo tätäkin surrut ja huolinut.

—Sinäkö siitä menet takaukseen? Uskallatko mennä takuuseen? Sanopa, uskallatko?

—Voi kun sinä tuolla tavalla, vaikeroi emäntä.

—Siinäpä nyt on, etpä uskalla. Sillä väellään tynnörin kirppuja paimentaa, kuin yhden tytön. Menköön vaan mitä pikemmin sinne Ahoniemeen, jos se ottaa.

—Aivanko todella sinä sallit Aatulle mennä, vaikka olet sitä tähän asti vihannut.

—Sano sinä, ketä tässä vielä osaa rakastaa. Niistä näkyy saavan saman palkan kumpaisestakin, rakasti tai vihasi. Sen minä olen vaan päättänyt, että toista kertaa ei saa kuulua minun kartanossani isättömän lapsen itkua. Varokoon sitä ja menköön mihin on aikomus ollut.

—Tuleneeko tuosta taloa, huomautti emäntä.

—Auttaa heitä minkä jaksaa. Toista kertaa en paimenna, ja se päätös pitää. Saat sanoa, että valmistautuu sinne jo tämän talven aikana menemään.

Äänettömyys oli emännän lupaus, ja hän poistui surumielisenä toisiin huoneisiin. Anna Liisa oli kuullut isänsä kiivaan puheen ja käynyt sitä oven takana kuuntelemassa. Emäntä oli sitä arvannut ja nyt yhteen tultua kysyi:

—Sinäkö siellä kävit oven takana?

—Seisoin minä siinä vähän.

—Kuulitko mitään?

—Kuulin...

Hän katsoi lattiaan, vesikeitteet kierrellen silmiä. Vähän aikaa oli äänettömyyttä. Äiti viimein virkkoi:

—Se on tullut niin epäluuloiseksi, vaan kyllä se siitä ehkä muuttuu, kunhan käyttäydyt nuhteettomasti.

Vesikeitteet olivat valmistuneet. Kyyneleitä esiliinaan pusertaen hän sanoi:

—Onhan sillä isällä syytä luullakin.

Tämä oli päätösitku noudattaa isän tahtoa ja varjella häntä siitä, ettei kuulu isättömän lapsen itkua. Uhkamielisyyksensä pyrki toveriksi tässä isän tahtoon taipumisessa.

* * * * *

Aatu tuli jo siihen luuloon, ettei hän sittenkään saanut Anna Liisaa, vaikka oli niin uskonut. Kun myöntymys nyt viimeinkin tuli, oli se vähän käsittämätöntä Aatulle, ja hän tahtoi että asia päätettäisiin kiireellä. Malinen sanoi sallivansa, vaikka menisi vielä kiireemmin, ja silloin alkoikin asiat joutua. Kuulutuksen ja häiden väliä ei ollut päälle kuukauden. Tällainen kiire ei ole talonpoikaisten kesken tavallista, ja jos niin tapahtui, alettiin asialle hakea muita syitä. Kylän ämmät, joille oli tehty ilmeinen vääryys lyhentämällä kielen pieksuaikaa näin lyhyeksi, koettivat nyt korvata sitä ja tekivät varmoja päätöksiä, että Anna Liisan täytyi pukautua miehelään näin kiireesti. Kummako se, kun on jo ennenkin! Mutta tällä kertaa ämmät erehtyivät.

Aatu piti häät rikasten tavalla ja vieraat osoittivat ystävällisyyttään kokoontumalla kaikilta kutsuntahaaroilta. Malinen ei kotonaan laittanut lähtiäisiä sanottavasti. Hän epäili, että jos sinne vieraita kutsuisi, muistuisi niiden mieleen yhtä ja toista Anna Liisasta. Arkana hän täälläkin vävynsä kotona katseli vierasten kasvoja pitojen alkupuolella, mutta vakaantui vähitellen siinä ajatuksessa, ettei ne sitä muistele. Paino hänen mieleltään keveni, niin että saattoi toisten isäntäin kanssa maistella ja rupertellakin. Mielihyvällä hän katseli, kun vieraat juhlallisesti nostivat hänen tyttärensä emännäksi. Ei mitään erotusta siitä kunniasta, mikä tavallisesti muillekin annetaan. Vieläpä koetti kylän kauppamies pitää puhettakin, aivan kuin ylhäisten häissä, mutta pahaksi onneksi rupesi siihen puuhaan niin kovin myöhään, että kieli ja sääret olivat ennättäneet pehmitä liaksi. Puoli kymmentä kertaa hän lykkäsi kieleltään »arvoisat» sanan päätä ulos, mutta se palautui aina puolitiestä takaisin. Puheenpito loppui siihen ja puhuja painui penkille.

Häiden vietto oli Anna Liisan mieltä paljon virkistänyt. Niiden loputtua seurasi tavalliset taloustyöt, joissa alkavalle on paljon ajattelemista. Kotona sai olla äidin varassa, nyt pitäisi antaa neuvoja

toisillekin. Monesti meni »käsi päähän», kuten sanotaan, kun puuttui vielä niin paljon talossa tarvittavia kapineita. Milloin huusivat joukot mitäkin puutetta. Ei ollut ammetta, missä vettä säilyttää lehmille, ei ämpäriä, millä veisi eteen. Jos oli liinoja, ei ollut millä niitä puhdisti, jos oli lihoja, niin ei ollut mihin niitä suolasi. Jos tarvitsi luoda lantaa tai heiniä, niin ei ollut työaseita kuin suku kutakin ja nekin varsia vailla. Aatu itse ei voinut auttaa pienimmästäkään puutteesta. Hän, lyhyesti sanoen, oli niin jälellä tekotaidossa, ettei osannut kuin hätänäpin puun poikki leikata ja huonosti halkaista. Se ominaisuus hänellä kumminkin oli, että saatuaan jonkun puutteen päähänsä teetti muilla, eikä tahtonut osata helpottaakaan. Jos haettiin mies tekemään ämpäriä ja loukkuja, niin niitä piti tehdä niin suunnattomasti, kuin jos koko talo olisi ollut täytettävä ämpäreillä ja loukuilla. Sama oli rautakalujen laita, ja niistä ei tahtonut työ loppua, kun niitä ei täysijärkiset ruvenneet liikutelemaan pienentämättä. Jos Anna Liisa tai tekijät panivat vastaan tätä teettötapaa, sanoi siihen Aatu, että antaa vaan tulla kestäviä ja niin etteivät lopu huomenna. Tällä tavalla tuli olemaan alituiset »mestarit», joille meni palkoiksi paljon rahaa, mutta aina sitä oli.

Aika-ajoin kävi Malinen vävynsä kotona kylässä ja tarkasteli työaloja, mitä täällä puuhataan. Harvoin hän pääsi tyytymättömälle mielelle, sillä vävyjojan rysäyttelemällä teettämät työt näyttivät edistyksen askeleilta. Aatulla näet oli kaikilla aloilla samat ohjelmat. Peltoa kun rupesi teettämään, niin sitä tuli tynnörien aloja, olkoonpa makua panna jos tahansa. Ojat olivat siihen aikaan muillekin tuntemattomia.

Malinen jo mielessään kehisteli, ettei hänen tyttärensä ole joutunut niinkään huonoon naimiseen, kuin ovat mahtaneet luulla joutuvan tuon rikoksen takia. Talo näkyy rupeavan kohenemaan ja autetaan miestä, jos näyttää tarvitsevan; on tuskan vara. Sen saavat nähdä, että hänen tyttärensä seisoo vielä samalla rapulla, jolla muutkin kunnialliset ihmiset.

—Teetähän työtä ja pidä talo hyvässä kunnossa, niin ehkäpä tässä mennään, sanoi hän jo kerran Aatulle hyvällä tuulella ollessa.

Hän oli innoissaan, kuin purjehtija, joka on aluksensa saanut erilleen rantakivien suututtavista solista ja nyt purjeita levitellen antaa käskyjä toverilleen, että anna mennä, niin jäävät kaiketi vastukset jälelle.

Malisen kehoitettava ymmärsi kehoituksen omalla tavallaan ja levitti purjeensa joka kulmalle, huolimatta siitä, että tätä tapaa sanotaankin vaaralliseksi. Hän otti velkaa jokaiselta rahamieheltä.

—Antaa tämän asian olla huutelematta, selitti hän jokaiselle erikseen. Siitä mahtaisi vaan appiukko ruveta luulemaan liikkoja, eikä näitä niin paljoa ole, niin että kyllä ne tukkeutuvat, jos ei nyt aivan niin heti sattuisi, mutta kumminkin.

Jokainen arvasi, missä tämä velan tukon toivo oli, ja kun tiesivät, ettei sieltä aivan tyhjää tarvitse toivoakaan, seurasivat Aatun neuvoa ja olivat saaliistaan hiljaa. Vieraatmiehet ne olivat pahempiakin puhumaan, mutta Aatupa opetteli itse kirjoittaa töröstelemään nimensä ja laittoi nimimerkkipainimen, jolla vahvasti asian todellisuuden, ja silloinpa ei vierastenmiesten ilmoittelemisesta ollut pelkoa. Tämän hän huomasi varsin soveliaaksi tavaksi tuossakin, kun tuli vuosien päästä antaa pienempiä kirjoja koroista. Se oli niin helppo ja sukkela keino. Sai huoletta käyttää talon tulot muihin tarpeisiin. Kerkiäähän ne velat maksaa sitten, kun appiukko kuolee.

Aatu oli ollut kaiken ikänsä taipuvainen ryyppypuuhiin, mutta nyt isäntänä ollessaan koetti sitä salata, varsinkin kotijoukolta. Hyvin salaa se sitä juontiaan harjoitti, niin ettei Anna Liisakaan siitä isosti tietänyt ensimmäisinä vuosinaan. Ajan ollen hän jo tuli pölinässä kotiinsakin ja asettui äänetönnä istua tollottamaan penkille. Jos Anna Liisa tutkaeli mitä hyvänsä, niin ei halaistua sanaa tullut vastaukseksi. Sai siinä Aatu kuulla kysymyksiä kaikenlaisia, semmoisia kuin kielen pudottamisesta ja muista, joissa vaimoväki on varsin taitava. Kun kysymykset ajan ollen tulivat pisteliäämmiksi, sai kyselijä nähdä, että on sillä korvat ja vähän muitakin jäseniä, koska pääsi uudestaan taipaleelle, ja jos meni käsivoimalla estämään, niin sai käsivoimalla eron.

Näiden sattumain perästä alkoi Anna Liisalta löytyä enempiäkin, sillä hän oli jo vuosia ollut irti toisten pakottavan vallan alta. Oma arvo oli noussut, vaikka sen kasvua elämän keväiset raesateet olivatkin nyyristyttäneet. Tuo mies, johon hän oli yhdistettynä, ei ollut koskaan miellyttänyt, ja nyt se sen lisäksi näytti halvalta juopottelijapöhlöltä, jolle saattoi sanoa kaunistelemattomia sanoja.

—Jos vaan sinä, tollake, et pysy kotona ja herkeä kulkemasta juomassa, niin katso!

—Mene siitä pois, sanoi tollake,—kun kuuli niin tivakoita ääniä.

—Kyllä minä menen ja ilmoitan sinun juontisi isälle, niin se sinut opettaa, uhkaili Anna Liisa.

—Sano vaan, sano, sano, juokse paikalla sanomaan, turisi juopunut ja mennä toikkaroi pakosalle, useimmin kylään tai toisiin huoneisiin.

Aatu oli jo tullut näkemään, ettei hänen juontinsa enää ole salassa, ja saattoi antaa mennä useita päiviä juomatiellä. Anna Liisa laittoi kasakoita noutamaan kotiin, mutta eihän sinne moni tahtonut lähteä, sillä haettava niille juonitteli ja tuli siitä juonta haettajallekin. Kun asia näin yhä paheni, rupesi Anna Liisa todella ajattelemaan, että hän sanoo isälleen tuosta Aatun alituisesta juonnista. Muut sille eivät oikein ilmoita, eikä se niitä uskokaan. Mutta kun päätti lähteä ilmoittamaan, muistui samassa mieleen ilmoituksen seuraukset ja miten katkerat sanat se sama oli lausunut, jolta nyt oli apua haettava. Nuo kiroukset uudistuisivat, ja ne mahtaisivat tulla miehisten miesten välillä kauheiksi. Ei taida tulla hyvää siitäkään. Elämä vaan muuttuisi kahta pahemmaksi, ja hän itse tulisi miehensä vihoihin. Parempi taitaisi olla, ettei isä pääsisi tietoon, jospa sen ehkä saisi muuten.

Anna Liisa turvautui toiseen hakijaan, omaan Ristel poikaansa, joka oli jo lopumma kymmenvuotinen. Hän toivoi että jos Aatua rupeisi hävettämään, kun oma lapsi näkee noilla retkillä tuollaisena, ja jospa siitä taipuisi paremmin olemaan kotona. Mielellään saikin poika isänsä ensimmältä tulemaan kotiin, mutta ei sekään keino pitkältä vetänyt.

—Mikä sinä olet minun alituinen perästä-ajattajani joka askeleella, alkoi se iltasillakin jurrittaa ja äkäytyi yökaudeksi istumaan.—Enkö minä saa kylässä olla en yhtään. Istuinhan minä sielläkin Malilan tuvan penkillä, vaan olisin minä siitä lähtenyt, kun olisin aikani istunut. Kyllä niitä lapsen tehneitä akkoja olisi löytynyt jos mistä.

—Rupea nyt hyvä Aatu nukkumaan, houkutteli Anna Liisa. Sinähän lupasit olla muistelematta minun entisiä vikojani, ja nyt kuitenkin olet viime aikoina ruvennut niistä päissäsi puhumaan. Etkö sinä mene omaantuntoosi ja ajattele, mille järeälle tässä joudutaan, jos juontia yhä jatkat? Etkö muista mitenkä monasti lupasit olla juomatta ja muistelematta minun rikoksiani?

Se oli melkein sama, jos olisi puhunut puulle, ei se kuunnellut, laski vain omaa junnataan.

—Ensi kerralla mentiin minua halpaa pakoon, silloin oli vielä renki parempi. Toisella kertaa minä näinikään istuin, ei mentynä pakoon, vaikka olisihan sitä silloin päässyt lapsen itkulta, kuolluthan se oli. Minä istuin näinikään kuin nyt tässä. Minä olin parempi, kun kutsuttiin viimein kamariin. Nyt olen taas halpa ja huono, no minä istun niinkuin halpa ja huono, näinikään kuin siellä silloin, kun olin huono. Saanenko tässä istua, ei minun kylässä annettuna istua. En minä tässä paljon tilaa ota, annettaneenko minun tässä olla. Kuinka kauan tässä annetaan istua, annetaanko niin kauan, kuin silloin, kun ei enää mentynä pakoon?

Anna Liisa houkutteli niin paljon kuin osasi ja itkikin, mutta siitä ei tullut mitään apua. Se kun oli kerran saanut päähänsä tuon istumisen ja siitä juonittelemisen, niin sitä kesti tuntimääräksi, siksi että siihen aloilleen nukkui.

VI.

Sattumaltako vai tarkoituksessa lienee Malinen tähän aikaan ajanut vävynsä kotona useammin kuin ennen. Hän oli siksi päässyt tietoon tuosta alituisesta juonnista ja taisi olla vähän vihiä veloistakin. Aatu tätä vierasta alkoi pelätä ja luikki metsään tai jonnekin työpaikkaan pakoon, jos vaan oli tilaisuus paeta.

—Kuuluuko tämän talon mies, hyväkäs, ratkenneen juomaan? sanoi Malinen jo kerran suoraan Anna Liisalle.

—Ei tuo ole tainnut hyvin usein olla humalassa, sanoi Anna Liisa.

—Sinä taidat salata sen juontia.

—En minä tahdo salata, ei se niin iloista ole. Monesti kai olen houkutellut heittämään pois, ja jospa se siitä herkeääkin.

—Houkuttelemallapahan se sen heittänee, murisi Malinen ja käveli ähkäen.—Mahtaa olla siitäkin lisähuolta. Tokko se on enää kotona ollenkaan, ei häntä tapaa, vaikka kävisi joka päivä. Missä se on nytkin?

—Jos lienee mennyt metsään paikkoja katselemaan. Odottakaahan, tulee tuo tuolta, houkutteli Anna Liisa.

—Saisi tuota odottaa ja vähän puhutella, vaan en minä tällä kertaa jouda. Äitisi on ollut kipeänä toista

päivää ja se siellä odottaa. Kuului ikävöivän sinua, että tulisit lapsinesi käymään katsomassa nyt minun muassani.

—Aivanko se on jo sängyn päällä sairaana? kysyi Anna Liisa kiireesti.

—Vielä tuo kävi omin jalkoinsa ulkona, vaan ei se näy enää voimakas olevan.

—Kun tulisi se Aatu kotiin, jos sekin lähtisi, esitteli Anna Liisa.

—Olkoon kotimiehenä, sanoi Malinen.—Laittaa sitten hakemaan, jos äitisi yhä huononee.

Anna Liisa alkoi laitella lastensa päälle vaatteita ja neuvoi palvelustyöille töitä. Aatua ei näkynyt, eikä Malinen ruvennut pitkältä odottamaan. Kaikki neljä lasta käski Malinen panna mukaan. Vanhin poika pyrki hevosta ohjastamaan ukkovaarinsa edestä, mutta tämä ei antanut, neuvoi vain olemaan peitteissä ja itse istui kuskin paikalle. Näytti kuin hänen synkkä mielensä jäisi välistä unohduksiin tätä kuormaa ohjatessa. Usein hän kääntyi naurusuin selittämään pienimpäin lasten yksinkertaisia kysymyksiä. Anna Liisan ajatukset liikkuvat äänettöminä nykyisen ja entisen ajan väliä.

Mitähän jos äiti kuolee, juotui usein mieleen. Mikä siitä isän elämästä sitten tulee! Tuossa se istuu, entistään pienemmäksi kutistuneena, ja tukka kohta aivan valkea. Sanotaan huolestakin valkenevan. Kuinkahan paljon lienee valjennut minun takiani... Tokkohan lienee Aatu vielä kotona ... mitähän siitakin tulee. Ei se ajattele noita lapsiakaan, saaneeko heidät ihmisiksi kasvatetuksi... Mitähän isä tuossa ajatellee, kun on istunut pitkän aikaa äänetönnä... Se on jo seitsemälläkymmenellä ja kukapa tietää, jos kaikki tämä joukkokunta joutuu hänen varaansa. Mikäpäsi siitä muu tulee, jos Aatu menee tuonaan, ettei korjaa tapojaan. Silloin sitä taas ollaan kotona takaisin, vaikka ensin pois laittoi. Niin, olihan siihen minunkin syytäni, kun... Voi hyvä Jumala, mitä se luuli, että minä toisen kerran ... voi, en toki, kun kerran tulin älyyni ja näin...

Malinen käännähti vähän istuinlaudalla, jolloin Anna Liisa pysäytti ajatuksiaan. Hänessä syntyi taikamainen luulo, että ne voivat kuulua kajastuksena isälle, tai ehkä näkyy hänen kasvoistaan, jos se kääntyy tänne päin. Täytyi haihdutella, ettei niitä enää tulisi mieleen, ja kun Malinen sattui kääntymään, pelkäsi hän kuulevansa jotain samoista asioista. Sanottava sattui kumminkin olemaan sairaasta, josta he sitten puhelivat pitemmältä, ja niin hälvenivät nuo ikävimmät ajatukset ja luulot.

* * * * *

Laihana, taudin puna kasvoissa, lepäsi tuo rakastettava ja hiljaisen ahkera Malilan emäntä. Anna Liisa heti nähtyään huolestui tuosta oudosta kasvojen punasta ja kyyristyi sängyn viereen itkemään. Sairas lohdutteli paranemistoi veilla, mutta tuli sekaan lausuneeksi sanoja, jotka panivat ajattelemaan aivan toista. Jokainen päivä alkoikin todistaa asian kääntyvän kuoleman eduksi. Paljon näkyi sairaskärsivän sisällistä tuskaa, vaikka vältti huutaa sitä julki, jottei saattaisi itkeviä enemmän suremaan. Lapsetkin siinä usein kihertelivät mummonsairasvuoteen ympärillä ja pillahtivat aina tuskan aikana itkemään. Pienimmätkin sen vaistomaisesti huomasivat, kun näkivät äitinsä silmistä raplattavan alas suuria karpaloita.

Malisen mieli ei näinä päivinä ollut kirkkaampi kuin muidenkaan. Hän ehkä suri eniten kaikista, vaikka ei näkynyt kyneleitä. Ne olivat kuin rautaisen kuoren alla, josta ei voi löytää tietä ulos. Kun monen tuskaisen päivän perästä taas oli ollut kauhea tunti, tuli Malinen aivan sängyn kupeelle seisomaan, aikeessa jotain sanoa, ja silloin näytti että kova on taistelu siitä, että jos pettää kuori ääntä ottaessa.

—Sinun aikasi taitaa tulla, etkö halua mitään?

Anna Liisa katsahti isäänsä silmiin, sillä sen ääni väkisin värähteli. Sairas kallisti ensin katseensa noihin toisiin ja sitten ylös mieheensä. Se oli sanaton vastaus kahden, kauan yhdessä eläneen välillä, joka kieli vielä nytkin tuli hyvin ymmärretyksi. Malinen aikoi jotain lisätä, mutta nyt olisi taitanut kuori pettää. Kiireesti meni hän ulos, josta vähän päästä tuli vakaantuneempana ilmoittamaan, että hän lähettää hakemaan pappia. Sairas siihen myönnötti. Toinen renki laitettiin noutamaan Aatua. Anna Liisa sitä muistutti, sillä hän toivoi, että jospa semmoinen, kuin kuolemantapaus, näkemällä nähtynä vaikuttaisi muutoksen Aatun turmiolle kallistuvassa elämässä. Onhan moni ihminen semmoisten kautta huomannut huonon tilansa ja alkanut pyrkiä paremmaksi.

Kului muutamia tunteja hakumiehiä odottaessa, mutta kolmas hakija, kuolema, joutui ennen. Se on jo monta vionyt eikä viivyttelä. Kuoleman hetkellä ei tuska enää sen suuremmaksi uudistunut. Pari, kolme syvää huokausta, ja silloin oli elämä lopussa. Syvästi näkyi vaikuttavan Maliseen tämä eron hetki, mutta hän tahtoi kantaa miehen tavalla surunsa. Vaimoväki ja lapset itkivät hänenkin puolestaan.

Pappi, sielun tien neuvoja kuolinhetkellä, joutui vasta sitten, kun emännän oli täytynyt aloittaa yksin

matkansa. Kahvia juotuaan lähti pappi takaisin. Toisen rengin, joka oli Aatua hakemassa, olisi pitänyt matkaan katsoen joutua vähän ennemmin, mutta ei sitä näkynyt. Vasta pitkän ajan perästä, kun pappi oli mennyt, aamuyöllä, ilmestyi hevonen tallin eteen, yksi mies reessä ja sekin niin huonona, ettei rinnustinta auki saanut. Malinen meni katsomaan, mitä ne siellä vielä nuhturoivat, mutta näkikin, ettei sieltä oltu haettavaa saatukaan, ja hakija rönttänä humalassa vatuloi puhua sitä ja tätä. Ei ollut muka kotona, mutta toisekseen, että se tulee omalla hevosellaan, ja viimein, että kuului olevan niin kiirettä työtä. Malisen sydämyksiä hiveli hyvältä paikalta näitä vatuloimisia kuunnellessa. Hän arvasi heti, missä työssä siellä on talon mies ollut, koska hänen renkiään on pidetty toverina. Tämä oli jo Malisesta sietämätöntä. Tulisesti sivalsi hän ruoskan tallin naulasta, kuotasi juopuneen rengin kontalleen tallin lattialle ja läikytti varrella niin turkkiin, että kopina kuului kartanolle. Sitä toimitettaessa ei kuulunut erittäin paljon kirouksia, taisi vasta sattunut kuolemantapaus niitä tällä kertaa vähentää. Muille joukoille ei Malinen puhunut koko kapinasta eikä mistä syystä se oli, Anna Liisa pääsi kumminkin kaikki ymmärtämään, kun näki juopuneen renkipojan tuvan nurkassa kutjottavan. Semmoistahan se oli, ei ollut toivoa huolten huojentumisesta, ja uneton seurasi yö. Mutta tottapa nämä kaikki on luoja hänelle sallinut...

* * * * *

Seuraavana aamuna käski Malinen valjastaa hevosen ajoreen eteen.

—Minnekkä te menette? kysyi Anna Liisa.

—Käyn nikkarille puhumassa, että tulee kirstua tekemään.

—Eiköhän meidän pitäisi siinä reessä lähteä kotiin, siellä mahtaisivat tarvita.

—Tokko tuolla hyvin tingalle kaivattaneen. Olehan vielä tämän päivää täällä.

Ensimmäisen kerran kuuli Anna Liisa isänsä viittaavan siihen, ettei se olopaikka sattunutkaan hyvä. Aivan väkisin muistui mieleen isän ankarat päätökset kiireisestä mieheläänmenosta ja tuonnehan se oli joutuisin mennä. Nyt äidin kuoltua olisi täälläkin isän kotona tarpeeseen... Ajatuksiin kuvastui jälle jääneitä tien haaroja: aidatuita, yli hypätyitä ja sivu mentyjä.

Suoraa päättä ajoi Malinen vävynsä taloon. Siellä oli kaikki vallan mainiosti. Talon mies makasi kohmelossa ja työväki vetelehti laiskana, pitäen mielensä mukaista elämätä. Karpastuivat ne vähän, kun näkivät Malisen tulevan. Se liikkeikin terävännäköisesti, eikä käpistellyt kauan kartanolla. Suoraan ja ovia rysäytellen astui hän talon miehen kamariin.

—Täällä vaan nukutaan, sanoi hän tervetuliaisiksi semmoisella äänellä, josta osaa havahtua.

Aatu kohotti päätään, silmät vähän säikähdyksen tapaisesti murjallaan. Malinen katsoi karsaasti.

—Minä tulin nyt itse tänne juomaan, ettei tarvitse renkipoikaa juotella.

Vävy kohottaui sängyn laidalle istumaan ja hattuaan hakien mukisi:

—Kenenkäpä renkiä täällä lienee juoteltu.

—Vai ei ole juoteltuna, sen näköisenä se täältä palautui illalla.

—Missä lienee juonut.

—Luuletko sinä, juutas, minua niin tuhmaksi, etten ymmärrä, missä se on juonut. Minä laitan miestä hakemaan kuolevalle hyvästi heittämään, mutta sillä on parempia toimia ja vieläpä hakumies otetaan yhteen.

—Vähän kai täällä on juotu.

—Siltä näyttää, että vähän sitä on juotuna! Mies ölhöttää kuin sika. On niin paljon että...

Malinen hivutti sormiaan kohennuskepin varteen, vaan paluutti takaisin, kun näki vävynsä kohentautuvan puolustusasentoon. Olisiko pienuus peloittanut.

—Sen sinä saat uskoa, aloitti hän taas, että jos et paikalla paranna tapojasi, niin sinulta hallitus loppuu. Siihen ei mene monta päivääkään, kun se on poikessa. Minä teen sinusta mitättömän miehen, usko pois, saat siihen katsoen rötkästellä... Ja ala suoriutua ihan paikalla työhön. Luulisi tuon jo hävettävän, kun taloinen mies on tuolla ruojuulla.

Puhe loppui siihen. Malinen istuutui vähäksi aikaa tuolille ja katseli tuimin silmäyksin talon miehen kömpelöitä tuumia työhön lähtöön. Kun se näytti alkavan tulla toimeen, lähti hän ajamaan kirstuntekijän tiedustuksille.

Heti Aatukin muutti työalansa ja lähti kävelemään kyliä kyselläkseen, mistä saisi velkaa. Hän piti Malisen uhkausta niin paljon uskottavana, että päätti ennakolta kerätä takavaroja sen ajan varalle, jos tuo ukko ottaa hallituksen häneltä pois. Mutta eipä ollut enää huokea löytää velan antajoina, ne kun olivat panneet kaiken kärsimyksensä entistenkin odotukseen. Monen tyhjään menneen kysymyksen perästä onnistui Aatu saamaan semmoisella valheella, että Malinen itse käski hänen täältä pyytää. Sillä kujeella irtautui vielä sata, parinensata, ja niissähän oli ryyppyrahoja toviksi aikaa, ottakoon nyt hallituksen, jos sitä haluttaa. Näiden rahain käyttämisestä vilahti Aatun mieleen jo säästäväisyyden tuumiakin, joka nyt aluksi alkoi sillä tavalla, että myöskenteli salaisesti ryyppyrahoiksi jyviä, lihoja ja mitä mikin olisi ostanut. Nämä toimet olivat hänen suurimpana huolenaan, eikä hän yrittänyt hautajaisiin lähteä. Anna Liisa sai houkutella pitkän aikaa, sillä hän ajatteli hautajaisvierasten kovin kummeksivan, jos ainoa talon vävy on poikessa. Pelkona taisi Aatulla olla Malisen uhkailut, mutta tämä oli turhaa luuloa, sillä olihan torumiseen muitakin tilaisuuksia, jos hautajaiset vietti rauhassa ja sovinnossa. Rauhassa hän saikin olla, se vaan oli suurinta, etteivät ryyppyjen annokset tahtoneet sattua kohti yhtään kertaa.

* * * * *

Aika kului taas kevättalveen. Tyhjältä ja työläältä tuntui Malisesta emännätön talonhallinto. Ilmestyi siihen hankaluutta, jos minkälaista, jotka aina päivää viettämään lähtiessä suututtivat. Palvelusväki oli huoletonta, eivät kamariakaan lämmittäneet kaikistellen kevätpuoleen, mahtoivat ajatella, että eikö tuolla tulleet toimeen. Oli taaskin muutamana aamuna kylmä kuin talli. Joitain kapuloita toivat uuniin paljolla hoputtamisella. Niitä hän sytytteli viluissaan ja riiteli itseksensä.

—Ei, helvetti ollen, tällä elämällä tee mitään. Lämmitä huoneet, hae jauhot, suolat ja mitä vaan tarvitsee. Jos niille, sen latukoille, antaa avaimet, lyövät ne määrättömiä jauhoja. Mitä ne siitä huolivat! Kun olisi se Maija pysynyt paikoillaan, mutta miehelle senkin piti päästä. Jo, perhana ollen, niillä on mieltä. Mökki muka laitetaan. Sitäkö täytistä ne vielä kaunistelee, sanoisivat suoraan, että ukko tässä pitää olla ja akka. Joutaisi ne nyt nuokin tähteet, mitä niistä on minulle apua. Siellä he navetassa rallattavat, anna minun tässä paleltua ja hypätä niiden käskyläisenä. Tuskin ruokaa oikealla ajalla laittavat... Jos olisin mies vähän nuorempi.

Kuului raminata oven avaimessa. Malinen ajatteli, että ne tulevat taas jotain vajaata valittamaan. Piikapahan sieltä tuli kysymään.

—Mitä sitä keitetään?

—Keitä puuroa!

—Onkohan niitä haettuja ohrajauhoja.

—Minunko ne pitäisi joka kohta tietää? Taitaisi olla patakin neuvottava.

Piika osasi lähteä kyselemästä. Malinen yhä laski elämänsä haittoja.

Kaikki tässä pitäisi tietää, yksin keitoksetkin. Juutas heitä lienee arvannut painaa mieleensä, mitä sitä milloinkin on keitettävä. No, keittäkööt puuroa, vaikka taisihan sitä olla eilisämunakin. Mutt' eiköhän se alituinen puuron keitto ole hupa voille. Ilmankos sitä astiaan karttuu niin hitaasti, että eihän siitä tänä kevännä myömyään pääse, tuskin yhtään leiviskätä... Kyllä tämä elämä ei maksa mitään... Jos olisin mies nuorempi... Ja mikäpä tässä auttane, jos aikoo talona olla. Olisihan se hyväksikin siellä autettava, kun tuosta luulisi kalua tulevan. Hyvä maa sillä laiskalla on, parempi kuin tämä, sietäisi siitä pitää kiinni.

Monelle puolelle siinä ajatukset risteilivät. Tuntui toisinaan houkuttelevalta sekin ajatus, että jos olisi mies nuorempi, joka merkitsi sitä, että emäntä olisi otettava. Mutta kun ajatukset kulkea vilkasivat valintamatkalla, niin ei sieltä löytynyt soveliaita. Nuori-ikäisiä kyllä vilisi ajatuksissa useampiakin, mutta ei oikein miellyttänyt niistäkään ottaminen, kun oli tullut ennen kovin paljon noituneeksi sellaisia vanhoja ukkoja, jotka ottavat nuoria vaimoja. Alkaisivat heti niitä muistella ja nauraa.

Kotoinen elämä kun oli mennyt näin hoperopohjalle, jäivät Ahoniemessä käynnit vähemmälle, vaikka nyt siellä olisi ollut hyvinkin tarpeeseen. Anna Liisa siellä koetti väkyyksensä vastustella Aatun hävittämiskiihkoa ja houkutella pysymään talon toimissa, mutta kun näki kaikki turhaksi, täytyi turvautua isän apuun. Aatun tietämättä hän oli lähtenyt ja tuli kotitaloonsa. Malinen arvaili jo vähän käynnin syytä ja alkoi tiedustella yhtä ja toista.

—Ei sillä elämällä enää tee mitään, valitti Anna Liisa vesissä silmin. Aatu on heittänyt työn toimet aivan leväperään ja on ruvennut kauppaillemaan kaikkia talon tavaroita, kun vaan sattuu ostajia.

—No siinä se on kerran maailmassa ihmisen hedelmä. Vie, vie sinä...
Malinen ruopi päätään ja noitui.

—Taitaahan ne velatkin sitä ahdistella, jos tuo sen tautta, sanoi Anna Liisa.

—Vaikka kolmasti, niin onko tuo sitten maksamista.

—Eihän se ole, vaan myönyt se on ja yhä myöpi, vaikka minä olen kieltänyt, valitti Anna Liisa.—Eikä vielä sillä hyvä, vaan se taitaa sitäkin maata kaupitella, ja mihinkä tässä sitten joudutaan!

Hän alkoi itkeä.

—Vai jo sillä vietävällä on sellaisiakin aikeita. Siinä taitaisi talo mennä hinnasta. Ja eipähän sen pää kieltäne tekemästä sitäkin. Eikö pitäne minun ottaa kiinni siitä hallituksesta.

—Siinä toivossahan minä tulini isän puheille, että rupeisitte pitämään yhtä tai toista neuvoa.

—Pitänee tuohon ryhtyä, vaan kyllä siinä neuvonsa tarkkaan tarvitsee, mahtaa niitä velkoja olla siksi paljon. Onko se sinulle sanonut, minkä verran niitä yleensä on?

—Ei tuo ole määrää sanonut muuta, kuin että pienempänä ne ovat kuin silloin ostaessa.

—Mahtaisivatkohan olla pienempänä. Kun luulisi, että tasoillakaan olisi pysynyt, niin helppo ne olisi suorittaa, jos toisen maan möisi. Ei niistä muuten pääse, minulla on omiakin velkoja jonkun verran. Joko pitänee tästä luopua ja se ottaa, on siinä etupaikat paremmat.

—Tehkää vaan, miten hyvä tulee! kehoitti Anna Liisa.

—Jos minä sen tekisin, niin en minä sille laiskalle anna rahaa penniäkään, enkä velkakirjojakaan lunasta hänen nimessään muuten, kuin minulle siirtämällä. Sitten sen täytyy heretä niistä kolineistaan ja ruveta työn tekoon, tai jos ei rupea, niin minä näytän velkakirjoilla, mitä hänellä on olemista.

—Sepä taitaisi olla paras keino. Olisi vaan hyvä mitä pikemmin joutuisitte estämään, ettei saisi kaikkia tavaroita hukata, kehoitti Anna Liisa.

—Sittenhän tuo lienee mielenviassa, jos kaikki myöpi. Estä sinä, ota avaimet pois. En minä jouda tätä matkaa juoksemaan, tässä pitää ruveta valmistelemaan tämän talon myöntiä, ei tämä muutenkaan näy tuovan mitään hyötyä, kun ei ole taloista vaimonpuolta.

—Eihän minussa ole sen kanssa riitelijätä, alkoi Anna Liisa taas itkeä.

—Elä riitelekään, muuta kuin ota avaimet pois ja sano, että näin teko on. Minun aikomuksistani elä puhu mitään. Sano vaan, että kuuluu maansa myövän ja rupeavan rahojaan syömään, eikä anna meille penniäkään. Saat sille sen verran valehdella, ryökäleelle, niin ehkä tulee pelko ja rupee työntekoon. Minä tulen sitten, milloin tulen, aivan tietämättä.

Päätös oli tehty. Anna Liisa lähti kotiinsa, mutta ei hänen mielensä ollut niinkään iloinen tästä isän antamasta avun toivosta kuin olisi luullut. Lapsuuden leikkipaikoilla on suuri viehätys, vaikka sinne olisi sekaantunut surullisiakin muistoja. Alakuloiseksi se tahtoi painaa Malisenkin mieltä, mutta kun kaikki asianhaarat näyttivät vaativan tätä tuumaa toimeen panemaan, oli sen annettava niin mennä.

VII.

Talonsa myynnistä lähetti Malinen kahteen eri kirkkoon kuulutuksen, vaikka olisi se välttänyt vähemmälläkin. Liioista ostajista oli vain joutavata vastusta, kun sai niiden kanssa juosta niittyjä ja metsiä pitkin, ja jos ei sinne lähtenyt, alkoivat ne moittia, että ensin ilmoitetaan, eikä sitten näytetä, mitä siinä on ostettavaa. Vähimmän miellyttävä ostaja oli tuo entinen puhemies Turunen, toisesta pitäjämästä.

—Mihinkä olet matkalla? kysyi siltä Malinen, toivossa, että jos tuo olisi muualle menossa.

Kaikki entiset ominaisuudet oli vielä Turusella säilyneet. Silmät alkoivat mauretellen tarkastella kysyjää päästä jalkoihin ja huulet ne hekkoilivat. Sitäkin se taisi kummastella, kun häneltä niin sivumenevän vieraan tavalla kysyttiin.

—Sinun luonasi tuln käymään, pasahti se.

Asiasta ei Malinen enää kysynyt, kutsuihan kamariinsa.

—Sinä olet leskenä.

—Niin olen, vastasi Malinen otsaansa rypistäen ja ajatteli, että jokohan tuo, juutas, tuli puhemieheksi tarjoutumaan.

—Myötkö sinä maasi?

—Myönhän minä.

—Etkö emäntää ota?

Malinen ei ollut kuulevinaankaan.

—Minä saatan ostaa sinulta maan, jos myöt.

—Osta vaan.

Turunen piti vähän miettimisen aikaa ja mittaili tuttavaansa.

—Saatan minä ruveta sinulle puhemieheksikin. Siellä on meidän pitäjässä vanhanpuoleinen, rikas leski.

—Mitä tuosta ... murahti Malinen vastaan.

—No olkoon, sanoi Turunen, kun ymmärsi morsianta moitittavan. Eihän se oikein miellytä, kun se sitä jalkaansa nilkuttaa niin pahasti. Mutta on siellä toinen nuorempi, jonka matkassa tulee tuhansia perintöä, kun joutuu. Sillä on vain se vähäinen virhe, että on jo yhden kerran tehnyt...

Malinen ei enää jaksanut kuunnella keskeyttämättä.

—Ole, helvetissä, hiljaa, jos sinulla ei ole muusta puhumista.

—No, no, ei puhuta, hämmentyi vähän Turunen.—Otetaan se maan kauppa. Mikä sillä on hintana?

—Viisitoista tuhatta markkaa.

—Irtainko yhtenä.

—Ei.

—Sitten se on liian paljon. Sano oikea hinta.

—Se on oikea hinta.

—Liikaa on. Minä olen varma ostaja, usko pois. En minä itse tarvitse, vaan pojille. Nuorin poika sai rikkaan vaimon. Oletko sitä päässyt kuulemaan.

—En.

—Vai et. Rikkaan se sai. Minä en luullut siitä tulevan mitään, mutta annahan ollakaan: poika pelasi kuin miehet. Viime syksynä oli häät ja nyt talvella syntyi tyttö.

—Hm, äänsi Malinen vastenmielisesti ja meni käymään tuvassa, piikoja ruuan laittoon neuvomassa.

Hän heitti Turusen yksinään ja viivytteli vähän aikaa ulkona, jottei tarvitsisi kuunnella mokoman tuumia. Mutta ei siitä kauaksi päässyt eroamaan, se tuli hakemaan, mihin talon mies meni.

—Vävysi luokseko menet, jos maasi myöt, kysyi Turunen, kun he olivat syömässä.

—Miten sattuu.

—Minkälainen mies se on se sinun vävysi?

—Mikähän lienee.

—Se olisi ollut mainio mies, jota minä silloin kerran käytin täällä.
Hukkaan se reissu meni.

Malinen ei vastannut mitään, ajatteli vain, että tuon se nyt s— a muisti.

—Sinä sanoit silloin tyttäsi olevan aivan tietämättömän miesväestä, vaan eipä se ollutkaan.

Turunen nauraa kähäytti puheensa loppuksi. Malista tämä suututti, ja vaikka hän oli päättänyt olla vastaamatta, ei kumminkaan malttanut, vaan sanoi ynseästi.

—Kukapa ne tietänee?

Hän muuttui yhä jurommaksi, eikä ollut kuullakseenkaan, vaikka Turunen teki esityksiä toisen toisensa perästä.

—Mikä sinulla on? koetti se innostuttaa toveriaan.—Minä jos olisin leskimies, niin sen näkisit, että siinä ei pitkältä tuumailtaisi. Tee nyt kumpi hyvänsä, lähde ottamaan emäntä tai myö maasi. Minä saatan olla apuna kumpaisessakin.

Sen verran oli vielä Malisella kärsivällisyyttä, että hän malttoi selittää olevansa yhtä vähän kummankaan avun tarpeessa.

—No ei sinun elämäsi tuoltaan maksa mitään, päätti Turunen.—Toisen tai toisen sinä teet. Laskehan sitä hintaa alemmaksi, eläkä myö muille, niin minä tulen toisen kerran poikineni ja silloin ostetaan.

Malinen ei mennyt mihinkään lupauksiin, eikä pyytänyt erotessa käymään vastakaan talossa.

Sinä keväänä kohtasi Malista sekin harmi, että heinät loppuivat eläimiltä, vaikka aina ennen oli ollut tähteen heittäen. Se oli selvin merkki, mitä on tehtävä. Ja sulan tullen antoi hän mennä kaikki rahaksi, niin ettei heittänyt kuin hevosen ja joitakin isoimpia huonekaluja y.m. vähän. Rahaa kokoontui hyvä summa, vaikka meni niistä joku osa Malilan omaan velkain suoritukseen.

* * * * *

Aatu odotti Malisen rahoja kuin hepo kesää ja selitti karhuaville velkamiehilleen kehastellen: kohta saatte. Varmaa tietoa ei ollut siitä, tulevatko nuo rahat vai ei Aatun velkoihin, sillä Anna Liisakin oli ollut kiellon mukaan puhumatta, mutta sitä hän toivoi, ja velkamiehetkin rupesivat rauhallisesti odottamaan.

Ja Malinen tuli rahoinensa Ahoniemeen. Entinen isäntä oli tämän vasta tulleen edessä hyvin nöyrä ja heitti mielellään kaiken hallituksen sen käsiin. Ja kukapa ei olisi tällaista hallitusta heittänyt, jossa oli suurimpana työnä velkain maksaminen. Näitä saamamiehiä alkoikin olla Malisella vieraina melkein joka päivä ja välistä useampiakin. Arvokkaasti hän otti vastaan näitä vereksen puolikunnan isäntiä ja luki rahoja.

—Mitä nämä ovat nämä pienet velkakirjat? alkoi hän jo tuskailla, kun niitä löytyi jokaiselta.

—Se on antanut niitä minulle koroista, mitä muilla lienee, selitti eräs velkamies.

—Niin ne ovat minunkin, vahvisti toinen.

—Siitä sen näkee miehen, kiivastui Malinen.—Lieneekö koko olinaikanaan lyhentänyt penniäkään velkaansa.

—Lienee tuo toki lyhentänyt.

—Siltä tämä näyttää, että on se mies lyhentänyt, kun ei ole korkoja maksanut.

Velkamiesten käyntiaikoina laittautui Aatu pois pihasalta. Lieneekö ajatellut, ettei niitä jälkipuolen asioita ole hupainen kuunnella.

—Tiedätkö sinä noiden velkaksi määrääkään? kysyi Malinen tuimasti, kun sai Aatun eteensä sen perästä, kun oli suuttunut maksaessaan.

—En minä heitä tarkoin muista, vastasi Aatu, aivan kuin ne eivät häneen kuuluisi ollenkaan.

—Oletpahan, sen vietävä, muistanut velkuuttaa jokaisen, vaan eipähän ole niiden maksajata. Kyllä ne vielä koituu sinun omaan niskaasi, jos et paranna tapojasi. Minkä verran niitä on vielä jäljellä niitä velkoja, kun minun maksuni alkaa olla kohta kymmenessä tuhannessa!

Ei kuulunut muistavan.

—No jo, s— a ollen, sinä olet koko miehen vetelys. Se ei tiedä asioistaan, ei sen vertaa kuin koira pojistaan.

Summateko oli vaan edessä, sitten vasta lienevät kaikki, kun ei enää tule tahtovata. Semmoinen onnen aika mahtoi olla vielä kaukana, vaikka olisi se saanut jo tulla. Malinen ei enää jaksanut pysyä rauhallisella tuulella velkamiehiäkään kohtaan.

—Onko sille ollut pakko antaa velkaa? alkoi hän jo ensimmäisille juonitella.

—En kai minä ole ensi tahtomisella antanutkaan, puolusti joku. Moneen kertaan kävi kiuhaamassa ja sanoi teidän käskeneen.

—Minäkö käskenyt! Se on helvetin vale! En kertaakaan. Käypäs hakemassa tänne se juutas...

Aatu ei ollut arvannut mennä niin etäälle, etteivät olisi löytäneet. Väkinäisesti, kieronäkö sai hänet velkamies tulemaan esille.

—Mitä s— n peliä sinä kuulut käyttäneen velkaa ottaessasi, että minä muka olen käskenyt. Milloinka minä sinua olen käskenyt? Sano!

Mitäpä siihen osasi sanoa.

—Milloinka se on sen kirjan antanut? Näytäpä.

Velan perijä näytti.

—Tänä viime talvena. Mihinkä sinä ne rahat panit.

Vitkastellen vastata jurautti Aatu, että hän on maksanut toiseen paikkaan.

—Mihinkä? Missä se on se maksettu kirja?

—Poltin.

—Poltit sinä sen... Piruko häntä lienee opettanut tuon nimensä kirjoittaa töhräämään. Jos sitä joku ihminen on opettanut, niin se ei ole sen kiroitumpaa työtä koskaan tehnyt ja olisi ansiokas saamaan rosvon rangaistuksen. Nyt se on kyennyt noita kirjoja tiiraamaan joka nurkassa, eikä niistä ole päässyt syrjäinen tietoon ollenkaan. Ja kuka vietävä sille lienee valmistanut tuonkin nimipainimen. Tuo se paikalla minun käsiini.

—Tuolla on vinnillä turkin taskussa, ilmoitti Aatu ja lähti kävelemään ulos.

Malinen ei lauhtunut, ennenkuin kävi tuon nimipainimen hakemassa, ja sitä ensin kirveshamaralla mukutettuaan nakkasi uuniin. Se oli viimeinen merkki Aatun hallituksen lopusta. Malinen istui ajattelemaan.

—Näiden velkain laita on sellainen, että minä en nyt paikalla maksa tämän enempää, puhui hän.— Tässä täytyy ottaa tämän talon hoito huolekseen, eikä auta kaikkia rahoja nyt alussa paneminen velkoihin. Ja loppupuolella nuo jo lienevätkin, niin että jos vuosia tulee, eivät ne kauan kestäne, ennenkuin loppuvat.

Muutammat suostuivat odottamaan, vaan toisia oli, joilla kuului olevan tarvis rahojansa, ja niille täytyi vielä markkoja lukea, vaikka ei se olisi ollut mieleistäkään, sillä kukkaro kävi yhä tyhjemmäksi. Malinen jo monesti katui tekojaan, mutta minkäpä enää teki, täytyi jatkaa, kun oli alkanut. Tarkasti hän nyt valvoi talon hallitusta, niin ettei Aatulla ollut kuin työ ja ruoka yhteistä, eikä hän päässyt mihinkään huoneeseen, jossa olisi ollut jotain ottamista.

Anna Liisa sai olla niinkuin ennenkin. Mutta vaikka hän oli niin nöyrä ja uskollinen kuin osasi, alkoi yhtä kaikki Malisessa ilmestyä kylmyyttä häntäkin kohtaan. Ystävällinen asiain keskustelu väheni vähitellen aivan päiviä kestävään äänettömyyteen asti. Kylmyyden oikeita syitä ei Anna Liisa ymmärtänyt, vaikka koetti mieleessään tutkia. Yhtä hän luuli, nimittäin sitä, että hänen ehkä pitäisi olla Aatulle samalla tavalla vihoissaan kuin isä näkyy olevan, mutta miten se toki soveltuisi, vaikka se onkin tuommoinen. Aatu näytti lähestyvän lapsiaan, varsinkin vanhinta poikaansa, ja kuletti sitä toverinaan työpaikoissa ja missä liikkui. Poika puolestaan näkyi kiintyneen isäänsä ja pyöri aina sen luona, eikä äitiä enää niin paljon kaivannut. Anna Liisasta se oli mieleen. Voipihan Aatu tuolla tavoin vakaantua ajattelemaan lastensa etua. Anna Liisan itsensä täytyi isän takia olla osoittamatta mitään kuiskailevaa ystävyyttä miestänsä kohtaan. Siitä olisi syntynyt heti luulo, että ne ovat yksistä tuumin taloa hävittämässä. Vaikea oli hänen asemansa. Jokaista päivää aloittaessa syntyi huolettavia ajatuksia, miten osata olla, ettei sopu tykkäänään pahenisi.

Vuodentulo oli tänä kesänä niukka, niin että se teki monen miehen toiveet turhiksi. Halla oli rapsinut alavilla paikoilla viljat melkein mitään tekemättömiksi. Malinen oli pannut paljon luottamusta siihen, että hän saa leikata rukiit kahdelta paikalta, mutta nyt kävi toisin. Suuret elonmyynnin ajatukset sai heittää pois mielestä, hyvä jos tarkalla hoidolla riitti omalle joukolle vuodeksi.

Malinen ei tahtonut jaksaa hallita itseään. Hän oli vakuutettu ja tahtoipa kiroillakin sitä, että Jumala ja ihmiset ovat yksistä neuvoin asettuneet häntä sortamaan ja ahdistamaan. Se on ihan varmaan häntä varten tämä huono vuosi, ei sitä muuten olisi tullut. Peräti kiukkuisena kokoili hän aittaansa niitä vähisiä eloja, mitä riihistä karttui. Tässä eloitassa ei saanut käydä kukaan muu, jos ei hän itse ollut katsomassa.

Avain oli hänellä mukana senkin viikkoa, jolloin hän oli riihien puittamisessa tuolla entisellä paikalla. Sieltä hän tuli takaisin lauantai-aamuna ja ensi töikseen katseli kaikki paikat, ovatko ne entisellään. Ei taitanut olla, kovinhan käveli tuotuneen näköisenä. Aamiainen oli joutumassa. Lapset asettautuivat jos syömään pienelle pöydälle, mutta vanhin poika kaipaili veistään.

—Olihan se sinulla illalla, mihinkä sinä sen nyt panit, sanoi Anna Liisa.

Malinen kuuli keskustelun ja mitä kaivattiin. Vihasta puristetuin huulin astui hän pöydän luo ja nakkasi veitsen pojan eteen.

—Tuossa on nuoren rosvonoppilaan veitsi, on tainnut työpaikalle unohtua.

Pojan kasvot sävähtivät punaisiksi. Anna Liisa tyrmistyi niin, ettei tahtonut saada sanaa suustaan. Hän näki selvään pojan olennosta, että se on johonkin syyllinen.

—Hyvä Jumala! Mitä se on Ristel tehnyt? huudahti Anna Liisa kauhistuneena.

—Varastamassa se on ollut isähyväkkäänsä kanssa. Tokko lienee viimeinen varkaus sen vanhempi kuin mennä yönä. Eloitan pienestä ikkunan reiästä on pakkauduttu sisään ja sieltä aukaistu yläluukku, josta kautta on viety jyviä, kuka sen tietääkään.

Tietää sen, miltä tämä tuntui äidin mielestä. Kyyneleet alkoivat virtanaan juosta.

—Voi lapsiraukka, oletko sinä ollut siellä?

—Etkö muka usko minua, sanoi Malinen.—Ei suinkaan se vanhempi rosvo ole sopinut niin pienestä reiästä pakkautumaan, eikä siitä kautta ole ylenkyläläiset osanneet mennä. Ja löysin minä tuon veitsen sieltä ikkunan alta lattialta. Eikä ne nämä ole ensimmäisiä varkauksia. Minulta on katoillut nyt syksykesällä milloin markka, milloin kaksi, joiden häviämistä luulin ensimmältä muistin erehdyksiksi, mutta kyllä minä nyt tiedän, minne ne menivät. Kuka sen varttaa semmoisen rosvo-yhtiön.

Anna Liisa ei osannut muuta kuin vaikeroida ja itkeä lapsensa kurjaa käytöstä.

—Itkullako sinä parannat tuommoiset, kivahti Malinen.—Antaisit selkään! Vaan eipähän niitä näytä kuritettavan minkään vertaa. Mutta tämä asia koskee niin paljon minua, että minä annan selkään ja paikalla.

Poika oli kuin tulisilla hiilillä. Äidin kiellosta huolimatta vilkaisi se pihalle, kun vitsaa oltiin hakemassa, ja meni isänsä turviin. Tämä oli jo Malisen mielestä liian itsepäinen teko. Hän kiroili siihen syylliseksi niin äidin kuin isänkin.

—Jos minun lapseni tekisi tuon, ettei pysyisi paikallaan, kun kielletään, niin se olisi... Sen pitäisi lyykistyä sanan voimasta aloilleen!

Poika ei juossut turhaan isänsä turviin. Ne tulivat kohta yhtä matkaa tupaan, ja Aatu näkyi karaiseen luontonsa ja lausui kiellon:

—Minun poikaani ei tarvitse kenenkään kättänsä koskea. Antaa sen olla rauhassa.

Malinen yritti hyökätä käsiksi, mutta vastustajan uhkaava asento hänet seisautti, ettei kuin edessä karjui:

—Sinullako, s—n rosvo, on oikeus toista rosvoa kasvattaa ja suojella.

—Kukapa tässä rosvo lienee, sanoi Aatu vastaan.

—Sinä sitä olet rosvo ja sinut minä vedän oikeuteen murtovarkaudesta ja pojalle annan selkään.

—Ne eivät tule tapahtumaan kumpainenkaan, tenäsi Aatu lujemmin.—Tässä talossa ei ole yksi sen parempi isäntä kuin toinenkaan.

—Vai ei ole. Minä koettelen. Sinä saat nähdä silmilläsi, mitä isännöimistä sinulla on. Ja sen näet, ennenkuin uskotkaan.

Malisen sanat ja koko olemus osoittivat, että armahtavaisuus oli kerrassaan loppunut.

VIII.

Anna Liisan sydämelle tuli raskas huoli. Hänen vanhin poikansa menee aivan kohta tässä turmiolle. Se olisi pelastettava, mutta miten? Tuo onneton isä oli sen houkutelut rikoskumppanikseen ja sen lisäksi suojeli nyt kaikilta rangaistuksilta, vieläpä nuhteiltakin. Vielä sillä oli kumminkin siksi käsitystä oikeasta, että antoi vaivoin myöten siihen Anna Liisan tuumaan, että jos saisi pojan jonnekin omaisen luokse. Toisessa kylässä oli Anna Liisan eno, jonne hän toivoi sen saavansa.

Kesän ja talven vaihe aika oli käsissä. Lauantai-iltana oli Anna Liisa laittanut valmiiksi pari pienoista nyyttiä, toiseen pojan vaatteita, toiseen evästä. Sunnuntai-aamuna hämärissä, sillä aikaa kuin muut rupesivat ruoka-unelle, lähti hän melkein kenenkään tietämättä poikineen matkalle. Hevoskyytiä ei Anna Liisa halunnut, kun keli sattui kolea ja heillä oli tällä taipaleella paljon puhuttavaa. Äänettöminä kulkivat he pitkän matkaa, sillä äidin, niinkuin pojankin, mieltä painamassa oli liian suuri paino. Se näkyi edellisen kasvoista, joihin poika arasti ja salaa katsahti.

—Jaksatko sinä kantaa sitä nyyttiä, kysyi Anna Liisa.

Poikasten urhoollisuudella heitti Ristel nyytin toiselle olkapäälleen ja vakuutti jaksavansa. He kulkivat vielä vähän matkaa yhtä äänettöminä.

—Levätään tuossa vähän tien vierellä, sanoi Anna Liisa ja heitti nyytin kädestään.

Poika teki samoin ja lähti katselemaan puolukoita puiden juurilta.

—Tokko tuolla lienee, tulehan tänne istumaan.

Poika kääntyi ja tuli nyyttinsä vierelle.

—Jäisitkö sinä tänne kylään olemaan, jos täällä miten tuumataan?

—En tiedä, sanoi poika hiljaa.

—Kyllähän sinä olet vielä nuori vieraisissa ihmisissä olemaan, vaan mikäs sinusta raukasta sielläkään kotona tulee. Sinulle on sallittu semmoinen isä, että jos se yhäkin saapi sinua tuommoisiin tekoihin neuvoa, niin, hyvä Jumala, kuka sen tietää, jos sinuun tarttuu minkälainen kirous. Onhan se yhtä suuri synti, jos kotiaankin varastaa. Tunnusta nyt minulle rehellisesti, otitko sinä rahaa ukkivaarisi kukkarosta... Sano suoraan, tunnusta nyt kaikki minun ja Jumalan edessä, otitko sinä? En minä tahdo rangaista, vaan rukouksen Jumalata antamaan sinulle sen anteeksi. Jos minua rakastat, niin tunnusta kaikki.

Anna Liisan valtasi näitä kysymyksiä tehdessä voittamaton itku, johon poikakin yhtyi ja alkoi taipua tunnustamaan.

—Otin minä muutamia kertoja, kun isä neuvoi ottamaan.

Tämä rehellinen pojan tunnustus helpotti paljon äidin mieltä.

—Voi sinua raukkaa, kun tottelit semmoista neuvoa, etkä tullut minulta kysymään.

—Isä kielsi kovasti.

—Niinhän minä arvaan. Vaan elä vasta milloinkaan tee semmoista, elä vaikka kuka käskisi ja vaikka tulisi minkälainen puute. Pyydä ennen. Sinä et arvaa, kuinka paljon minä olen saanut näinä viikkoina murhetta kärsiä sinun rikostesi tähden. Lupaatko edespäin pysyä kaukana kaikista pahenuksista?

—Minä pysyn.

—Kunpa pysyisit ja muistaisit ikäkautesi tämän lupauksen.

He lähtivät jatkamaan matkaansa, ja nyt heillä oli haastelemista kävellessäkin. Muutamia vastaantulijoita sattui tiellä ja niitä lähestyessä tuntui vähän alentavalta kulkea jalkaisin poikineen ja kantaa nyyttiä. Ei ne onneksi arvanneet matkan tarkoitusta, luulivat kai, että ne menevät kylille ja ovat matkan kulusta noin ikävän näköisiä.

Päivä kului jo puoleen, mutta jo alkoi matkakin olla lopussa. Ilma selkeni pakkaseksi.

—Istutaan vielä tuossa, niin otat kakkua, eikö sinulla liene jo nälkä.

—Ei tuo hyvin.

Poika oli taipuvainen. Anna Liisa aukaisi nyytin ja laittoi sille kakun käteen. Itseään sanoi janottavan.

—Heitä lakki pois syödessä.

Poika näytti vähän säikähtävän muistutuksesta.

—Nyt sattui vielä tämä vajavainen vuosi, alkoi Anna Liisa haastella pojan syödessä.—Ukkivaarisi turvin me nyt kuitenkin päästään hyvästi tämän sivu, ja siinä sitä olisit sinä mennyt yhtenä, jos ei sattunut näitä. Täällä maailmassa jos ei jo nuorena pakene pahuutta ja viettelyksiä, niin ne saattavat ja ovat monen saattaneet loppuiäkseen kurjuuteen.

Poika ei näkynyt vähääkään ymmärtävän, miksikä äidille tulee aina itku, jos mistä hyvänsä rupeaa puhumaan.

Pitkältä ei tehnyt mieli istua, ilma oli niin jäähtynyt. Ei ollut enää monta virstaa, tuntuipa jo oikein vaikealta, kun kumpainenkin oli vähän tehnyt kävelytyötä. Mielellään jo levähti perille tultua. Talonväki kummasteli, että kun jalkaisin tämmöistä matkaa tullaan, lienee se jo nälkä.

* * * * *

Tämä Anna Liisan eno oli iältään noin kuudenkymmenen paikoilla, kookas mies, hyvin tyytyväisen näköinen elämäänsä. Kasvot osoittivat rehellistä leikillisyyttä ja etuasennossa liikkuva leuka sai ne vivahtamaan vähän naurettavilta. Syrjäisestä näytti, että alapuolen hampaat lyövät kappaleen ulkopuolelle toisien.

Hänen talonsa oli mitä pienimpiä, mutta hyvässä laitoksessa. Semmoisena se oli hänelle jäänyt hänen isältään, eikä se antanut suuria tuloja, niin että sisartenkin perinnöt täytyi suorittaa syrjäansioilla. Semmoisia ansioita hänellä oli usein tarjona tukkien uittajana tai muissa töissä, joissa tarvittiin kirjoituksen-taitavaa sekä muuten ymmärtävää ja rehellistä miestä. Näitä hän toimitti silloin, milloin rahantarpeet pakottivat, mutta kun ne menivät ohitse, saivat syrjätoimetkin jäädä.

Enonsa taipuvaisuuteen luottaen oli Anna Liisa uskaltanut toivoa, että poika saisi täällä asunnon. Kaunistelematta kertoi hän enolleen kahden kesken kotielämänsä ja ne syyt, jotka pakottivat tänne tuomaan. Täällä oli tiedetty ainoastaan vähäisiä osia koko tuosta sekasotkusta. Hyväluontoinen eno oli vähällä itkeä tätä kurjuutta kuullessaan.

—Heitä vaan poika tänne, koetetaan kasvattaa mieheksi, kehoitti se rehellisesti.

—Tännehän se täytyy heittää, vaikka siinä on paljon vaivaa teille elättää minun lapsiani, sanoi Anna Liisa.—Vaan jos tuossa vielä talona pysyisi, niin koetetaan maksaa.

—Ei puhuta mitään maksuista, kielsi eno.—Tämä ei tule velaksi, maksu on jo täällä valmiina.

—Ei suinkaan, sanoi Anna Liisa.

—No niin se on. Lienethän kuullut, että isäni teki kuolemansa edellä omaisuudestaan testamentin, jossa luovutti kaikki minulle, paitsi muutamia satoja tyttärille. Äidillesikin oli vain kaksi sataa markkaa. Se ei ollut iso perintö, ja isäni olisi tahtonut minua maksamaan lisää, vaan en suostunut, kun se oli isän antama määrä. Siitä se isäni suuttui ja heitti senkin minulle eikä ole siitä lähtien käynyt. Eikö liene vielä nytkin vihoin, vaan antaa olla. Sillä lailla se on maksu valmiina, ja nyt aluksi koetan korvata sillä, että huojennan huoliasi pojan kasvatuksessa.

—Ei se tunnu olevan mikään velka, enkä minä ole tätä niin tarkoin tietänytkään, sanoi Anna Liisa.—Ainoastaan minun huolteni kevennykseksi jos otatte pojan neuvoaksenne, kyllä se menee aivan pilalle siellä kotona.

—Tahtoisitko sinä, että sille pitäisi opettaa kirjoitustaitoa ja semmoista.

Anna Liisa ei osannut heti vastata, kun muistui mieleen oman kirjoitusopin hyöty ja ne karvaat kiroukset, joilla isä kiitteli työnsä hedelmiä.

—Jos et tahtone, niin ... joutui eno vetämään esitystään takaisin, kun huomasi, että sitä pitää oikein ajatella.

—Niin no, enhän minä tahdo mitään määriä, tehkää vaan, miten hyväksi näette, selitti hän jo kiireesti.

—On minusta sitä, että ei se tuo oppi pahaa tekisi, sanoi eno.— Minulla itselläni sitä on hyvin vähän, vaan sekin on ollut monesti apuna tätä pientä taloutta ylläpitäessä.

—Onhan se ollut, myönsi Anna Liisa mieliksi.

Eno sen huomasi ja naurahtaen virkkoi:

—Sinä myönnät suotta, sinulla kun on toinen kokemus kirjoitustaidosta, äitivainajasi siitä kertoi täällä käydessään.

—Lienee tuo kuulunut muutenkin. Niinhän se sattui minun kohdalleni, vaan ei nuo toki kaikki käyttäne oppitaitoaan niin väärin, että sitä tarvitsee vanhemman kirotta.

—Isäsikö kuului kironneen, vaan mitäpä tuo sekään heittänee kiroomatta. Erehdyksiä ja puutteita tämä maailma on kyllä täynnä, vaan eihän ne kiroillen parane.

He sopivat tämän asian sillä lailla, että antaa pojalle oppiakin, jos se on siihen taipuvainen ja sattuisi tilaisuutta olemaan. Loppusopimuksia kuulemaan he kutsuivat jo pojan itsensäkin. Itkujaan se alkoi keräillä, kun kuuli, että kotoa eroaminen taitaa tulla kestävämpään pitemmän aikaa.

—Tokko minä saan käydäkään kotona? kysyi hän nyhkyttäen.

—Saat toki ja minä käyn aina täällä, selitti äiti.

Takaisin palautuminen jäi aamuun, jolloin eno lähti pojan kanssa saattamaan hevosella enintä taivalta. Perille asti ei haluttanut enempi Anna Liisaa kuin saattomiestäkään, sillä se oli tiettyä, ettei vieraalla ollut mitään hupaisuutta odotettavissa, varsinkaan, kun kylmyys jo vanhastaan vallitsi. Eron lähetessä liikkui mielessä hajanaisia ajatuksia. Yksi noista monista kantamuksista oli nyt heitettävä pois, mikä tavallaan oli huojennusta, kun vaan olisi tietänyt, kuinka sille maailmassa tulee käymään.

—Ole sinä enollesi ja kaikille kuuliainen, varoitti Anna Liisa viimeksi.—Ja muista aina, mitä tullessa lupasit. Hyvästi sitten!

Saattomiehet kääntyivät paluumatkalle. Ristel oli kääntynyt syrjittäin katsomaan äitiään, joka myös katseli palautuvia, kunnes kärryt tien mutkassa menivät näkymättömiin.

* * * * *

Nyt, kun puutteinen vuosi ahdisti kaikkia, näki Malinen, että hänen rahansa menivät kuin kuumille kiville. Velkojat kyllä vähenivät, mutta kukapa sen tietää, milloinka ne loppuvat. Malinen itse sai asiat vielä pahemmaksi, kun päästi kuulumaan semmoisen puheen, ettei tästä talosta ole muilla saaliin sijaa, ennenkuin hän on ottanut päältä kaikki rahansa, jotka on velkoihin pannut. Silloin armollisimmatkin velkojat vilkastuivat. Siinä tuli kiire, kuka päältäottajaksi joutuu. Armoa ei annettu, eikä sitä taitanut muut paljon pyytääkään, kuin Anna Liisa, mutta hänen rukouksiaan ei kukaan kuunnellut.

Malisen perimyskirjat olivat vielä oikeuden vahvistusta saamassa, kun nimismiehen kello lauloi muiden saamisista. Kohta olivat kaikki tavarat herran kirjoissa. Koko talo oli kuin hävityksen pyörteessä. Aatu koetti kuljettaa eläimiä piiloon, mutta nimismies laittoi niitä etsimään. Yökäudet kuljeksi tarkastusmiehiä lähimökkien navetoissa, ja kun liikoja lehmiä löytyi, alkoivat he takaisin taluttaa. Kyllä siellä mökkien vaimot koettivat olla uskollisia, saadakseen jonkunkaan lehmän onnettomille säilytetyksi, mutta harvoinpa se onnistui.

Velallisia ja muita joukkoja oli kokoontunut nimismiehen kanssa Ahoniemeen toimittamaan ensimmäistä isompaa huutokauppaa. Malinen oli pakahduttua vihasta.

—Mitä asiata vallesmannilla on tässä? kysyi hän äkäisesti.

—Huutokaupan pitoon minua on vaadittu, ilmoitti nimismies maltillisesti.

—Vaen minä en ole vallesmannia tänne kutsunut.

—Harvemmin minä saankin kutsuvieraana kulkea, mutta olen valmis poistumaan, jos rahoja tulee.

—Ei penniäkään!

—No sitten tavara rahaksi.

—Ei neulan saalista ole tässä muilla, ennenkuin minä olen saanut omani pois.

Nimismies tekeytyi juhlalliseksi ja kysyi:

—Onko isäntä Malisella sellaiset paperit, joilla voitte laillisesti näyttää toteen omistusoikeutenne?

—On minulla! vakuutti Malinen kiihtyneellä vihalla. Minun saaliini on suurempi, kuin näiden yhteensä, ja minä olen pannut puhtaat rahat, mutta mitäs nämä, s—n peijuonit.

—Jos teillä ei ole sen tukevampia omistuspapereita, niin saatte pitää suunne kiinni ja puhua säädyllyisesti, huomautti nimismies.

Malinen vain kiihtyi.

—Minun suutani ei ole vielä tähän päivään asti tukittuna, eikä, se ollen, tukita vieläkään! Minä, s—a vie, en yhtä vallesmannin roistoa vielä tässä tingassa pokkaa, eikä myöä neulaakaan, ennenkuin minun kirjani joutuvat, tai jos myöt, niin rahat minulle, joka penni.

Nimismies jo suuttui ja seisoalleen nousten lausui:

—Se on nyt, Malinen, sillä lailla, että jos yhdenkään haukkumasanan vielä sanot minua vastaan, niin minä sakotan hyvästi, ja jos minä laittomasti menettelen, niin kysy oikeudelta. Vielä muistutan, ettei pidä tulla minua häiritsemään virkatoimissani, tai muuten käy pahasti.

Samassa lähti hän myyntiä aloittamaan.

Malinen pani todellakin suunsa kiinni ja vielä niin varmasti, ettei ostamallakaan olisi puhetta irtautunut. Tätä pikaista muutosta ei mahtanut sakon pelko vaikuttaa. Kasvoista näkyi paremmin se ajatus, että ihmiset ja koko maailma eivät ole sen arvoisia, että niille ansaitsisi sanaakaan sanoa. Aivoissa näytti ulkoapäin katsoen liikkuvan ankaria ajatuksia. Hän ei katsonut koko tavarain myyntiä. Sen verran lienee ohi kulkiessa sattunut korva kuulemaan, että huomasi tavarain ja eläinten menevän puolesta hinnasta, lieneekö kaikille tullut puoltakaan.

Joitakin aikeita liikkui Malisen mielessä, koska näkyi katselevan omia tavaroitaan ja laittelevan niitä saapusalle. Huutomiesten joukossa oli muutamia talonisäntiä Malisen kotikylästä. Typeryytensä tähden oli niistä joku, Laitinen nimeltään, vähimmin vihoittanut Malisen mieltä, niin että hän sen kutsui puheilleen kamariin ja kysyi:

—Otatko minut taloosi kortteeria?

Laitinen vähän ällistyi ja alkoi arvella:

—Mitä sillä kortteerilla? Eikös tässä ole...

—No elä niitä arvele, sano vaan suoraan otatko vai et.

—Niin no, kyllähän minä, vaan olisiko tuosta...

—Mitä tuosta...?

—Siltä emännältä kysyä.

—Kysy sitten. Vaan sovinko hevosessasi menemään?

—Niinkö se on...?

—Anna olla kyselemättä, sanohan sovinko?

—Sopiihan siinä.

—Niinpä ota tuosta rekeesi menemään tavaroita, kohta kai sitä lähtään.

—Eikö täältä joutane, myönsi Laitinen ja keräili syliinsä osoitetuita tavaroita.

Malinen meni keittiöön, jossa Anna Liisa oli ruuanlaiton toimessa, silmät punaisina itkusta. Entinen piika-Maija istui siellä hänen vieraanaan, ja se näkyi itkeneen yhtä paljon. Anna Liisa vavahti, kun

katsahti isänsä kasvoihin, niin synkeät ne olivat. Synkeitä olivat hänen sanansakin.

—Kohta sitä ollaan kerjäläisiä kaikki, alkoi hän ja katsoi armottoman rautaisesti.—Tuntuuko nyt hyvältä, että sait minut kerjäläiseksi. Kerjäläisten ystävä olit alusta alkaen ja kun siitä yhdestä pääsin, tulit itkien ruikuttamaan tänne toisen kerjäläisen luokse, tähän h—n pesään. Kyllä sinä tiesit sen viettävän jäljet, vaan et sanonut, kun minusta piti saada samanlainen kerjäläinen. Lyhentänyt on muka velkojaan... En kuule ruikutuksiasi enää. Minä viimeinkin katoan roistojen syötävänä olemasta ja varokaa tulemasta silmiäni eteen. Nämä ovat viimeiset sanani ja nyt minä lähdän.

Aivan masentuneena kuunteli Anna Liisa tätä ankaraa syytöstä ja vielä isänsä ovelta mennessä sopersi hän sille rukouksen sanoja, mutta ei se kuunnellut enää. Hän juoksi vielä akkunasta katsomaan, onko isän uhkaus aivan totta, ja kyllä siinä ei näkynyt olevan epäilemistä. Kirehtivän näkyi kyytimiestään ja luomatta ainoatakaan silmäystä uteliaasti tarkastelemaan joukkoon poistuvan kartanosta.

—Tässä maailmassa ei ole toista ihmistä, joka olisi pahemmin pettynyt kuin minä, alkoi hän matkalla purkaa ajatuksiaan Laitiselle. Ei minulla ollut kuin yksi lapsi, vaan se tuo riitti. Kenenkään ihmisen ei pitäisi ruveta lapsiaan opettamaan, ei minkään vertaa, siitä saa vain harmia. Ja auttamaan ei tinaisella tengallakaan, ennenkuin näkisi, että nyt ne ovat kerjäläisiä. Sitten jos leipäpalasta antaisi, vaan ei mitään muuta. Jos minä tein sen, että otin toisen emännän ja pysyin kotonani, niin talona olisin, mutta rupesin noita s—n hylkyjä kuulemaan, niin saanenko penniäkään takaisin rahoistani, joita työnsin noiden hylkyjen asioihin. Mutta viimeiseen asti minä koetan ottaa.

Laitinen ohjasti hevostaan, eikä ymmärtänyt toverinsa asioista muuta kuin että maaton mies se mahtaa nyt jo olla, koska aikoo ruveta heille huonemieheksi.

Ja Malinen asettui huonemieheksi, eikä Laitisen emäntä ollut sitä vastaan, pelkäsihän alussa, että jos heidän lapsensa oppivat kiroilemaan. Se pelko oli kumminkin turha, sillä Malinen tajusi hyvin selvään, että hän asuu nyt toisen huoneessa, jossa ei muutenkaan haluttanut paljon puhua, vielä vähemmän puheitaan väkisanoina vahvistella.

Hänen suurimpana toimeenaan oli nyt rahainsa takaisin periminen Aatulta, jonka joukkoja kohtaan armo oli peräti loppunut. Mutta vähiin ne saaliit supistuivat. Toiset olivat viekkaampia ja Aatu taisi olla yhdessä tuumassa, niin että ne petollisilla valekaupoilla ja muilla keinoilla heittivät Malisen melkein osattomaksi maan hinnasta ja kaikista.

IX.

Pyssyn kantaman päässä syrjässä kylän kirkkotieltä näkyy pienoinen uudismökki. Siinä on vasta muutamia huoneita silopetäjikön laidassa ja toisella kupeella vähäinen pyöräste peltoa, jota ympäröi niin matala lappuaita, ettei siitä lumen ollessa näy kuin seipäitä vähän. Mökin omistaja on entinen Malilan piika Maija miehineen.

Tämä Maija oli surrut Anna Liisan perheen häviämistä enemmän kuin kukaan muu, ja kun alkoi kuulua, että Ahoniemestä täytyy lähteä pois, kävi Maija siellä monta kertaa lohduttamassa. Yhdessä he itkivät Anna Liisan kanssa, ja kun tämä valitti, mihin pääsee asumaankaan, kuka tämmöisen joukon ottaa huoneeseensa, silloin Maija ilmoitti, että hän on ensimmäinen ottamaan, jos vaan niin pieneen mökkiin viitsisi tulla. Anna Liisa mielistyi heti tarjoukseen, sillä sen parempaan ei ollut enää toivomista. Ja jos jostakin olisi isommankin asumuksen vielä saanut, niin ei ollut varmaa, tapaako siellä näin luotettavia ystäviä. Aatun mielestä oli samantekevä, asuipa missä hyvänsä, ja niin he muuttivat tänne Maijan mökkiin. Ensi aikoina he elivät niillä rahain tähteillä, joita oli sattunut Aatun juonnilta jäämään tähteiksi, ja sitten möivät ja söivät niitä vähiä rihkamia, joita olivat saaneet säilytetyksi velkamiesten käsiin joutumasta. Uskollisesti palveli Aatu laiskuutta aina siihen asti, kun viimeinenkin, heille välttämättömän tarpeellinen kalu oli myyty ja syötynä. Ei näyttänyt loppuvan milloinkaan uni, jota hän veteli tuvan nurkassa, eikä mitkään houkutukset saaneet työntekoon. Välistä hän istui alakuloisen näköisenä ja näytti ajattelevan, vaan jos vieras sattui käymään mökissä, painautui Aatu pitkälleen ja oli nukkuvinaan. Sama tapa seurasi syöntiaikoinakin. Rupeama sai olla vaikka koko päivän pituinen, ei Aatu ollut kuulevinaan, vaikka toiset olisivat syöneet. Käskeällä vasta nousi, mutta ei erittäin kiireisesti sittenkään.

—Hyvän aika, kun sinä et muuta tee kuin makaat, vaikeroi jo Anna Liisa epätoivoisena.—Viimeinen leipäaikana on syötävänä, eikä ole tietoa, miten toisen saisi. Elä toki enää ole noin.

Puuteko vai puhe lienee vaikuttanut, mutta seuraus oli se, että Aatu otti kirveen olalleen ja lähti kylälle päin kävelemään. Muutamasta talosta sai hän hakojen karsimista, joista maksettiin kaksi kappaletta kuutiosyystä pellolle rouheiksi hakattuna. Se ei ollut mitään tuotteliasta työtä, mutta Aatu ei olisi osannut talvisena aikana muutakaan tehdä. Tämä yksinkertainen työ sujui tavallisesti, kuuluipa aika ruske kuusikosta, joshan toisinaan ilmestyi loma-aikojakin, kun tarvitsi istua ja ajatella, tämäkö siis nyt tuli eteen ja eikö tässä muut keinot auttaisi. Mutta vaikka olisi istunut kaikki kuusten tyvet suliksi, niin ei näkynyt muuta keinoa, kuin tarttua kirvesvarteen ja houkutella vanhaa tuttavata, laiskuutta, eroomaan.

Anna Liisa oli mökissä-asumisajan tehnyt ahkerasti käsitöitä, mutta hienoa oli siitä tulo, kun ei jäänyt edes omaa rukkia. Nämä, huomattavat tavarat otti nimismies ensiksi kirjoihinsa, eikä elatustarpeiden hankkimiselta jäänyt varoja toisen saantiin. Hän lähetti Ristel-pojalleen pyynnin jotain menevät myöten, että jos se voisi äidilleen lähettää muutamia markkoja. Ristel oli näet enonsa välityksellä päässyt puotipojaksi muutamalle toisen pitäjän maakauppiaille. Sieltä tulikin kohta kirjeessä kuusi markkaa ja lupa, että hän pyytää vielä lisää isännältään, jos äidillä on hyvin puute. Muuten kirjoitti hän olevan itsellään hyvän olla ja kyseli arasti, miten isä ja ukkivaari ovat. Ihan viimeksi kehoitti, että äiti hänelle kirjoittaisi, ovatko rahat tulleet perille ja ovatko pienimmät siskot terveinä. Kirjekuoren ja paperin oli lähettänyt valmiiksi, ei puuttunut muuta kuin mustetta ja kynää. Ne täytyi noutaa jostain lainaksi.

Oli tuulinen talvi-ilta. Mökin tuvan hatarat akkunaruuat rämähtelivät tuulen puuskan törmätessä niitä vasten ja petäjikön tohina kuului tuvan takaa. Mökin muut joukot nukkuivat yöuntaan, ainoastaan Anna Liisa istui pöydän takana, akkunakupeella. Jumprun vetoisesta rohtopullosta laitettu öljylamppu palaa tuijotti edessä; sen valo yletti tuskin heikostikaan tuvan toiselle puolelle. Siinä edessä pöydällä oli levällään Risteliltä tullut kirje, johon hän katsoi ja ajatteli, pää käteen varaten. Mustepullon korkki oli jo irtautettu aloittamista varten, mutta pitkään tarvitsi vielä ajatella. Mieleen muistui monta asiaa. Hän ei ollut kynää kädessään pidellyt sanottavasti isän kodista lähdettyään. Ja kirjeitä ... hyvä Jumala ... mihinkä tarkoitukseen hän on niitä viimeksi kirjoittanut! Näin on nyt käynytkin, eikä vielä sillä hyvä, mutta kun isä saa hänen tähtensä elää vanhuuden päivät köyhyydessä. Harmiksi olen ollut hänelle alusta loppuun ja tuskin antanee anteeksi kuolemanhetkellään, niin vihassa erosi, eikä näytä leppyvän. Yhä kuuluu itseään syyttävän ja kiroovan siitä, kun opetti minut kirjoittamaan... Kirottua työtä... Ei tuo toki lisänne kirousta, jos omalle lapselleen kirjoittaa.

Ajattellessa unohtui kirjeen aloittaminen. Öljy lampun pohjalla yhä väheni. Anna Liisa liikautti, pyyhkäisi vasemman käden rystyllä silmän nurkkaan heruneet vesikarpalot ja alkoi oikoa paperia. Käsi vapisi, kun hän rupesi piirtelemään:

»Rakas poikani Ristel!

Terveisiä paljo meiltä kaikilta, rahat tulivat tänne, suur kiitos niistä, niillä minä nyt saan rukin, eikä tuota velkamiehet toki ottane, kun sanon, että se on sinun ostama, ei meillä vielä ole ollut hyvin puutetta ja on se isäsi ollut muutamia päiviä kylässä hakoja karsimassa, vaan ne niistä niin vähä maksavat ja se on työhön vielä tottumaton. Tämä talven aika kun päästäisiin ja on se jo pieni Aatu ollut setänsä luona, että jos hevosta alkaisi osata ajaa ja ukkovaarisi on loisina Laitilassa, eikä ole käynyt meidän luona, sitten kun erosi ja mitäpä turvaa meistä lienee.»

Ajateltua kirjoittamista olisi ollut vielä paljon, mutta se täytyi lopettaa, kun kyyneleitä alkoi väkisin roplattaa paperille. Sinne kostuneiden paikkain lomaan hän vielä kurkalta piirteli muutamia katkonaisia sanoja siitä, että poika pysyisi rehellisenä isännälleen ja muille.

Lampun tulen päällä kuivatti hän tuon kastuneen kirjeen ja pani kuoren sisään. Sitten huokasi kituvan tulen sammuksiin ja hiipi hiljaa vuoteelle, lastensa viereen. Kauan kuului vielä korviin ruutujen säikäyttelevä rämähtely ja petäjikön humina tuvan takana.

* * * * *

Useita viikkoja puhalsi kylmä itätuuli. Toisinaan se yltyi lunta kyyditsemään ja lennätti sitä suurina pilvinä aukeita paikkoja pitkin, tukkesi tiet talojen välillä ja kokosi aitovarsille ja veräjän suille suuria nietoksia. Ei siellä haluttanut olla sen, jota eivät tarpeet pakottaneet. Siellä tuiskussa kumminkin seisoi Malinen, keskellä peltoa, hakokasan kupeella, ja nokitti hakokirveellä lehvää rouheiksi. Ei liikkunut enää kirves voimakkaasti, melkein omalla painollaan se putosi pölkyn päähän. Useat häntä säälivät, poikkesipa muutama vanhusta puhuttelemaankin ja kysyi:

—Vieläkö sitä jaksaa hakata kappaista?

Malinen silloin tavallisesti liikautti sieraimiaan ja sanoi:

—Mikäpä se auttane, täytyyhän sitä jaksaa.

—Tietävähän nuo ihmiset teillä olevan vielä siksi varoja, että eläisitte huoletta ikänne loppuun.

—Onhan niitä varoja, vaan ne ovat toki semmoisten koirain hyvinä, että tarpeen taitaisi olla, jos antaisi lisää.

—Eikös teillä ole aivan käsissä olevia?

—Jospa vähän onkin, niin kukapa tässä ikänsä määrää tietänee.

Puhuttelijat poistuivat, kun huomasivat, etteivät he voi ukon tuumia muuttaa.

Hakkaamattomia hakokuormia näyttiin tuotavan toisenkin talon pellolle, ja muutamana päivänä tuli sinne jo hakkuumies, kantaen hakotukkia olallaan. Se alkoi lyödä riskisti, niin että rouheet sinkoilivat hakokirveen nokasta. Tämä työtoveri oli Malisesta päin myötätuulen puolella, pitkän pyssynkantaman päässä. Malinen tunsu sen heti vävykseen, ja sen näkeminen, vaikka näin kaukaa, alkoi aukoa suuremmaksi sitä katkeruuden haavaa, joka mieltä ilmankin karvasteli. Hän muutti hakotukkinsa toiseen paikkaan ja asettui seisomaan vasten tuiskua. Säälimättä iskeytyi lumi ryppyisiin poskiin, mutta sitä kiusaa kärsi paremmin kuin tuota toista. Hän seisoj kahden kylmän välillä ja koetti jäätyvää sydäntään tyydyttää työllä eikä poistunut tukkinsa äärestä, ennenkuin pimeällä. Talonväki kummasteli tätä uutaruutta, mutta jos tulivat siitä jotain sanomaan, eivät saaneet vastausta. Äänetönnä Malinen vain sulaili lumet kasvoiltaan, illasteli vähän kuivaa ruokaa ja painautui nukkumaan.

Sänky ja mitä siihen kuului olivat hänen omansa, talon vaimoväki piti niistä tarpeellista huolta. Anna Liisa kävi ensi aikoina pyytämässä isänsä liinaisia vaatteita pestäkseen, mutta sai ainoastaan talonväen kautta salaisesti.

Ennen tuiskujen loppua alkoi Malisen työ-into laimentua. Kului päiviä, ettei tullut pellolla käydyksi. Uunilla vaan istuksi ja valitti vilustavan. Hän uskoi sille parhaaksi lääkkeeksi saunan lämmintä ja hautelikin siellä itseään pitkän tunnin, vaan sepä vei niin huonoksi, että täytyi tuoda miesvarassa vuoteeseen.

—Etteköhän tule kipeäksi, huomautti Laitilan emäntä.

—Ei se ole muuta, vaan taisin olla liika pitkään tuolla saunassa, selitti Malinen.

Pari päivää meni vähillä syönneillä, varoitellen vain jaksoi ulkona käydä ja sängyn laidalla aika-ajoin istua. Emäntä siinä hoidellessaan tarkasteli taudin kulkua ja arveli taas:

—Eiköhän se tauti rupee pitkittämään, mitähän jos olisi rohtoja hommata.

—Eikö mitä, pani Malinen vastaan. Minusta tuntuu, että saatan jo syödä, jos olisi, joka joutaisi keittämään puuroa.

—Joutaahan siihen vaikka kuka. Keitetään vaan.

Emäntä piti puuron tahtomista luuloteltuna sairaan mielitekona, vaan toistapa hän näki, kun kuppi mennä livahti tyhjäksi. Mutta ei tämä vantera syönti parantumista edistänyt. Emäntä sitä pitikin vaan pahana enteenä, se, kuka tiesi, merkitsee kuolemata. Hän oli niitä ihmisiä, jotka huolehtivat kuolemattomasta sielustaan, ja sentähden häntä huoletti Malisenkin sieluntila niin, että hän meni ehdottelemaan:

—Ettekö te haluaisi puhutella pappia.

—Jospa minä tästä paranen, kun tuo syönti alkaisi käyttää, sanoi Malinen.

—Niin, eihän sitä tiedä, jos vaikka paranette, vaan saattaahan siltä pappia käyttää, selitti emäntä.

—Kukapa sen minulle hakisi, sanoi Malinen ajatellen enemmän hevosestomuuttoa, kuin papintarvista.

—Eihän se tule esteeksi, kun on kerran semmoinen asia.

Emäntä ei kysellyt enempää, vaan alkoi puuhata papin hakijata. Anna Liisallekin lähetti siitä tiedon. Hakuaikana laittoi emäntä sairaan ulkonaista puolta puhtaammaksi, muutti toiset vaatteet ja pesi silmät. Omin varoinsa se vielä pysyi istuallaan, kun muut ensin auttoivat ylös. Työläältä kumminkin tuntui ylhäälläolo sen aikaa, kun vuodetta kouhottelivat, ja kun se ei ollut niin pian suoritettu, alkoi kärsimättömyys ilmestyä.

—Antaa tuon jo olla. Tämmöisen tautta on niin paljon vaivaa.

Hän kallistui uupuneena tyynylle ja hänen vähäinen, vanhuuden kukistama ruumiinsa liikahteli vaikeasti kulkevain henkäysten mukaan. Äänetönnä poistui talon emäntä. Hän huomasi sanoista, että Malinen ajattelee sitä, että koto ja hoito on vieraalta.

Ennen papin joutumista tuli Anna Liisa isäänsä katsomaan, mutta tuli heti huomaamaan, ettei isä häntä kaivannut, koska käänsi silmänsä seinään päin. Olisi taitanut kääntää koko ruumiinsakin, mutta voimat olivat jo niin vähinä, ettei jaksanut. Anna Liisa poistui ikävällä mielellä syrjään, kun näki läsnäolonsa vaivaavan. Hän jäi odottamaan papin tuloa. Voisivatko sen puheet sulattaa isän sydämen?

Illan hämärässä joutui pappi, vanha rovasti, joka hyvin tunsu Malisen ja oli ennen talona ollessa käynyt kylän lukusia siinä toimittamassa. Rovasti tervehti kuin tuttavaansa ainakin ja istui sängyn viereen asetetulle tuolille.

—Kuinkas isäntä on nyt voinut? kysyi rovasti.

—Eipä ole hyvää vointi, sanoi Malinen.

—Jaa'a, te olette jo minun ikäiseni ja teille on tapahtunut maailmassa Jumalalta kaikenlaisia koetuksia.

Malinen näytti kokoovan voimia puhuakseen. Hän sai sisällisen halun puhua, vaikka ei oikein jaksaisikaan ja vaikka sanat tahtoivat voimain puutteessa kurkkuun takertua.

—Kelvottomain ihmisten tautta minä olen saanut kärsiä, aloitti hän. Toisen katon alla nyt asun, kuin kerjäläinen. Armoissaan hoitavat syrjäiset... Semmoiset vanhat päivät minulle on kasvattini laittanut.

Anna Liisa oli tullut talon emännän suojaan, lähelle isänsä sänkyä, mutta hiipi nyt uunin suojaan itkemään ja kuunteli, kuinka kanne jatkuu.

—... Tämän palkan minä olen saanut lapsestani, kun sitä elätin ja opetin. Ihmisyyteen ohjasin, opetin, jonka osasin, vaan se oli kirottua työtä. Parempi, jos en mitään neuvonut... Vävyyn sain yhtä katalan. Yhdessä ne sitten minut pettivät ja saattoivat mieron jalkoihin... Minä autoin heitä elämään ja autoin niin paljon kuin voin, sen tietää jokainen. Kukaan ei saata sanoa että minä itse olisin syypää, minä tein aina oikein, vaan ne tekivät minulle—

Hän uupui. Kasvot yhä kalpenivat ja silmistä näkyi outo kiilto. Rovasti sen huomasi ja kävi rauhattomaksi.

—Taitaa olla teidän turhaa kertoa minulle perhesuhteistanne, sillä minä en ole tullut niitä kuulemaan, sanoi rovasti.—Ja sitä paitsi, teillä ei taida olla pitkää aikaa, niin että eiköhän tarvitsisi ajatella, onko sielunne synnitön Jumalan edessä, eikö tuomiopäivä tule teitä peljättämään?

Vähän aikaa oli hiljaisuutta. Kysymys teki masentavan vaikutuksen sairaaseen. Syytösajatukset taisivat laimeta. Vaivalloisesti aukenivat huulet sanoihin:

—Miten lienee ... annoin minä .. kerran ... sille lapselle ... lieneekö se ... en...

Suu vääntyi itkuun. Leuka värähteli muutamia kertoja, jota mukaa pää nytkähteli taaksepäin. Ne olivat viimeisiä henkäyksiä. Silmänurkkiin kohosi suuret vesikarpalot ja levisivät sitten sammuneelle teräselle.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KIROTTUA TYÖTÄ: KUVAUS SAVON KANSAN ELÄMÄSTÄ ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.